

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
 ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
 ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.
 ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ

ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	
ΑΡ. ΕΙΣ.	63022 + CD
COMP.	43958
ΤΑΞΗ	327.4950561 KAR
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	

00163022

Πειραιάς, 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

- 1.1 Ρεαλισμός 3
1.2 Φιλελευθερισμός 4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

- 2.1 Η φιλελεύθερη διάσταση-Τα ειρηνικά μέσα επίλυσης των διεθνών διαφορών (διαπραγμάτευση, καλές υπηρεσίες, διαιτησία) 8
2.2 Θεσμικές δομές επίλυσης των διεθνών διαφορών και ο ρόλος του ΟΗΕ. Αποτίμηση ειρηνικών μέσων επίλυσης διαφορών 17
2.3 Η ρεαλιστική θέση επίλυσης διαφορών 23
2.3.1 Βίαια μέσα επίλυσης διαφορών 23
2.3.2 Ο έλεγχος της βίας από τα Ηνωμένα Έθνη 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΣΗΜΕΙΑ ΤΡΙΒΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

- 3.1 Εισαγωγή 28
3.2 Οι ελληνοτουρκικές διαφορές υπό το πρίσμα των δύο χωρών 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΛΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

- 4.1.1 Εισαγωγή 31
4.1.2 Η πολιτική εξισορρόπησης της Τουρκίας 33
4.1.3 Η απαρχή της αντιπαράθεσης: Η πρώτη κρίση (1973-1974) 35
Η πρώτη φάση (1975-1981): Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και το μοντέλο διεθνικής συνεργασίας 41
4.2 Η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου 41
4.2.1 Οι προσπάθειες Καραμανλή για εξεύρεση λύσης και το «Ανακοινωθέν των Βρυξελλών» 43
4.2.2 Οι άλλες διαφορές στο Αιγαίο που έφτασαν μέχρι την κρίση του 1976 και οι προσπάθειες επίλυσής τους 46
4.2.4 Η κρίση του 1976 48
4.2.5 Η συνάντηση κορυφής στο Μοντραί 51
4.3 Η δεύτερη φάση (1981-1989). Ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ρεαλιστικό μοντέλο μη επίλυσης των διαφορών 53
4.3.1 Η κρίση του 1987 και η εξέλιξη της διαφοράς της υφαλοκρηπίδας 54
4.3.2 Η αλλαγή πολιτικής-Νταβός 56
4.4 Η τρίτη φάση (1996-2004): Κωνσταντίνος Σημίτης. Από τη ρεαλιστική πολιτική στον διάλογο 57
4.4.1 Η κρίση των Ιμίων 58
4.4.2 Η εξέλιξη των διαφορών του Αιγαίου μετά την κρίση των Ιμίων 62
4.4.3 Η αρχή χάραξης νέας πολιτικής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις - «Διακήρυξη της Μαδρίτης» 64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ/ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

- 5.1.1 Νέοι στρατηγικοί στόχοι της Ελλάδας- Κίνητρα για την προσέγγιση 67
5.1.2 Νέοι στρατηγικοί στόχοι της Τουρκίας- Κίνητρα για την προσέγγιση 68
5.2 Διπλωματία των σεισμών 68

5.3	Συμφωνίες «χαμηλής πολιτικής»	69
5.4.1	Εξευρωπαϊσμός της Τουρκίας ως μέσο επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών	70
5.4.2	Θεωρίες προς επίρρωση της επιλογής του εξευρωπαϊσμού ως μεθόδου επίλυσης των διαφορών	71
5.5.1	Ελσίνκι	73
5.5.2	Κριτική Θεώρηση των αποφάσεων του Ελσίνκι για την Ελλάδα και την Τουρκία	75
5.5.3	Θέματα υψηλής πολιτικής: οι διερευνητικές επαφές για το Αιγαίο	76
5.6	Αποτίμηση της προσέγγισης	79
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΛΛΑΔΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΗΜΕΡΑ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	
6.1	Η Ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας	81
6.2	Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σήμερα	82
6.3	Συμπεράσματα-προτάσεις για τα ελληνοτουρκικά	84
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	87

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ευχαριστίες

Οι ελληνιστολογικές σκέψεις υπακούουν εδώ και χρόνια αντικείμενο μελέτης για το
Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πέτρο Λιάκουρα, για την
πολύτιμη συμβολή του στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Μια τέτοια προσπάθεια έλαβε χώρα στη βάση της παλαιάς ερευνητικής και
συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 1996, όταν η Ελλάδα αποχώρησε από το Ευρωπαϊκό
Ευρώ και το Έθνος για εγκαταλείψει τη μέγιστη οικονομική ανάπτυξη της στην
ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Η κίνηση αυτή σε μία χώρα της Ελλάδας οδήγησε σε
μια αβύσση βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών. Η οικονομική κρίση παύσαν από την
περίοδο της άνοδος στην περίοδο της ύφεσης, η οποία της προηγούμενης.

Επίσης, το πρόβλημα στην κρίση γίνεται να μπορούμε να είναι ομοιά,
δεδωμένων των παρατηρήσεων διαφορών. Η οικονομία ομοιά ηθική και έχουν
χαρακτηρίσει την πορεία των δύο χωρών. Κατά συνέπεια, δεν θα μπορούσε
παράλληλα την οικονομία των δύο χωρών. Σημαντικές που παρουσιάζει είναι
συνδεδεμένα με κάθε διαφορά. Η οικονομία των διαφορών μεταξύ των
δύο χωρών, καθώς επίσης η ανάπτυξη των χωρών που αποτελεί διαφορά είναι
και χρήση άριστων επιπέδων.

Στο πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης τίθενται οι κυριότερες
θεωρητικές προεκτάσεις των δεδομένων σχέσεων καθώς και το μέτρο επίλυσης των
θετικών διαφορών. Είναι λοιπόν να διαπιστωθεί ότι, συνέχισα, πως μεθοδολογία
ακολουθώντας τις μελέτες στο πλαίσιο της ελληνιστολογικής αντιπροσώπευσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται τα σημεία τμήσης των ελληνιστολογικών σχέσεων,
κάποτε από τα οποία απελευθερώθηκαν την αρχική των ελληνιστολογικών κρίσεων.

Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζονται οι τρεις φάσεις επίλυσης των ελληνιστολογικών
διαφορών περιλαμβάνουν τις και τις κυριότερες ελληνιστολογικές κρίσεις
(1974, 1976, 1987, 1998), οι οποίες αφορούν την περίοδο 1974, η οποία ανάδειξε την πρώτη
ελληνιστολογική διαφορά για τους Τούρκους και την υφή νομική, μέχρι σήμερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν εδώ και χρόνια αντικείμενο μελέτης για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας. Η εθνική αντιπαράθεση Ελλήνων-Τούρκων, η οποία παρουσιάζεται να έχει τις ρίζες της στον 14^ο αιώνα, αν και με αυστηρά κριτήρια τοποθετείται στα 1912, μονοπωλεί το ενδιαφέρον των απανταχού διεθνολόγων μέχρι σήμερα, άλλοτε με εντάσεις και άλλοτε με προσπάθειες επαναπροσδιορισμού των ευαίσθητων σχέσεων των δύο χωρών.

Μία τέτοια προσπάθεια έλαβε χώρα στα τέλη της περασμένης δεκαετίας και συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 1999, όταν η Ελλάδα αποφάσισε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι να εγκαταλείψει τη μέχρι τότε αρνητική της στάση στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Η κίνηση αυτή εκ μέρους της Ελλάδας, οδήγησε σε μια αισθητή βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών, οι οποίες πέρασαν από την περίοδο της έντασης στην περίοδο της ύφεσης ή ακόμη και της προσέγγισης.

Ωστόσο, το πέρασμα στην καλή γειτονία δεν θα μπορούσε να είναι ομαλό, δεδομένων των υπάρχοντων διαφορών που αποτελούν σημεία τριβής και έχουν χαρακτηρίσει την πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Κανείς δεν θα μπορούσε παραβλέψει την σκόπελο του Κυπριακού ζητήματος, που παραμένει στενά συνδεδεμένο με κάθε διαδικασία διαλόγου και επίλυσης των διαφορών μεταξύ των δύο γειτόνων, καθώς επίσης και τη διένεξη του Αιγαίου που αποτελεί διμερές θέμα και χρήζει άμεσης επίλυσης.

Στο πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης τίθενται οι κυρίαρχες θεωρητικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων καθώς και τα μέσα επίλυσης των διεθνών διαφορών, έτσι ώστε να διαπιστωθεί στη συνέχεια, ποια μέθοδο ακολούθησαν οι δύο γείτονες, στο πλαίσιο της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα σημεία τριβής των ελληνοτουρκικών σχέσεων, κάποια από τα οποία αποτέλεσαν την αφορμή των ελληνοτουρκικών κρίσεων.

Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζονται οι τρεις φάσεις επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών περιλαμβάνοντας και τις κυριότερες ελληνοτουρκικές κρίσεις (1974, 1976, 1987, 1996), με αφετηρία αυτήν του 1974, η οποία ανέδειξε την πρώτη ελληνοτουρκική διαφορά για τους Τούρκους και την μόνη νομική, μέχρι σήμερα,

διαφορά για τους Έλληνες, την υφαλοκρηπίδα. Η πρώτη φάση οριοθετείται στα 1975-1981 και συνδέεται με το πρόσωπο του Κων/νου Καραμανλή, ο οποίος ακολούθησε το μοντέλο της διεθνικής συνεργασίας, ανοίγοντας το διάλογο με τη γείτονα χώρα για το Αιγαίο. Η δεύτερη φάση οριοθετείται στα 1981-1989, στην οποία ο Ανδρέας Παπανδρέου, θιασώτης του ρεαλισμού, αναλαμβάνει τα ηνία της χώρας και όσον αφορά στα θέματα του Αιγαίου ακολουθεί το δόγμα: «τα θέματα κυριαρχίας είναι αδιαπραγμάτευτα», κλείνοντας τις διόδους επικοινωνίας με την Τουρκία. Τέλος, η τρίτη φάση τοποθετείται στα 1996 με τον Κων/νο Σημίτη με ενίσχυση το 1999 και μέχρι το 2004, όπου η ρεαλιστική πολιτική των Ιμίων δίνει τη θέση της στον διάλογο εφ' όλης της ύλης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος της ύφεσης/προσέγγισης των δύο γειτόνων με αποκορύφωμα τη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, όπου η Ελλάδα αποφασίζει να άρει το veto για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Αποκύημα της τρίτης φάσης Σημίτη, η προσέγγιση συνδέθηκε με την ελληνική προσπάθεια να θεθούν τα ελληνοτουρκικά υπό κοινοτικό έλεγχο.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας καθώς και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις μέχρι και σήμερα. Επίσης, οδηγούμαστε στα τελικά συμπεράσματα ενώ κατατίθενται και προτάσεις για μελλοντική προσπάθεια επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών, καθώς αυτές εξακολουθούν να υφίστανται σήμερα, δυσκολεύοντας την επικοινωνία ανάμεσα στις δύο χώρες.

διαφορά για τους Έλληνες, την υφαλοκρηπίδα. Η πρώτη φάση οριοθετείται στα 1975-1981 και συνδέεται με το πρόσωπο του Κων/νου Καραμανλή, ο οποίος ακολούθησε το μοντέλο της διεθνικής συνεργασίας, ανοίγοντας το διάλογο με τη γείτονα χώρα για το Αιγαίο. Η δεύτερη φάση οριοθετείται στα 1981-1989, στην οποία ο Ανδρέας Παπανδρέου, θιασώτης του ρεαλισμού, αναλαμβάνει τα ηνία της χώρας και όσον αφορά στα θέματα του Αιγαίου ακολουθεί το δόγμα: «τα θέματα κυριαρχίας είναι αδιαπραγμάτευτα», κλείνοντας τις διόδους επικοινωνίας με την Τουρκία. Τέλος, η τρίτη φάση τοποθετείται στα 1996 με τον Κων/νο Σημίτη με ενίσχυση το 1999 και μέχρι το 2004, όπου η ρεαλιστική πολιτική των Ιμίων δίνει τη θέση της στον διάλογο εφ' όλης της ύλης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος της ύφεσης/προσέγγισης των δύο γειτόνων με αποκορύφωμα τη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, όπου η Ελλάδα αποφασίζει να άρει το veto για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Αποκύημα της τρίτης φάσης Σημίτη, η προσέγγιση συνδέθηκε με την ελληνική προσπάθεια να τεθούν τα ελληνοτουρκικά υπό κοινοτικό έλεγχο.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας καθώς και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις μέχρι και σήμερα. Επίσης, οδηγούμαστε στα τελικά συμπεράσματα ενώ κατατίθενται και προτάσεις για μελλοντική προσπάθεια επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών, καθώς αυτές εξακολουθούν να υφίστανται σήμερα, δυσκολεύοντας την επικοινωνία ανάμεσα στις δύο χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Εδώ και πολλά χρόνια, ακαδημαϊκοί, δικηγόροι και διπλωμάτες έχουν διατυπώσει διάφορες απόψεις σχετικά με τα κίνητρα πίσω από την κρατική συμπεριφορά. Ύστερα από πολλές αναλύσεις, καμία θεωρία από μόνη της δεν κατάφερε να εξηγήσει γιατί ορισμένα κράτη προτιμούν την αντιπαλότητα από τη συνεργασία, όταν κάποια άλλα στηρίζονται στο γράμμα του νόμου έναντι των ενόπλων δυνάμεων. Μία πτυχή της αντιπαλότητας των διαφόρων επικρατουσών τάσεων, είναι το κατά πόσον οι διεθνείς νόμοι και δομές διαμορφώνουν την κρατική συμπεριφορά. Εδώ θα εξεταστούν δύο κυρίαρχες και αντικρουόμενες τάσεις οι οποίες αφορούν στα κίνητρα και τη συμπεριφορά των κρατών στις διεθνείς σχέσεις: ο ρεαλισμός και ο ιδεαλισμός ή φιλελευθερισμός (transnationalism).

1.1 Ο ρεαλισμός

Η ρεαλιστική σχολή σκέψης στη διεθνή πολιτική έχει συνδεθεί με στοχαστές όπως οι Edward H. Carr, Hans Morgenthau και George F. Kennan¹. Σύμφωνα με αυτήν, τα κράτη αποτελούν τους κυρίαρχους δρώντες του διεθνούς συστήματος και η επιβίωσή τους σε αυτό επαφίεται πρωταρχικά στις δικές τους προσπάθειες για τη διατήρηση της ασφάλειάς τους. Ο ρεαλισμός έγινε το κυρίαρχο δόγμα των διεθνών σχέσεων από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ρεαλιστές βλέπουν την πολιτική ως «αγώνα για την απόκτηση ισχύος»². Η ισχύς ορίζεται ως ψυχολογική σχέση στην οποία ο ένας δρών είναι σε θέση να ελέγχει τη συμπεριφορά του άλλου δρώντος. Για τους ρεαλιστές **τα κράτη αγωνίζονται συνεχώς για ασφάλεια και ισχύ, μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα ανίκανο να προλάβει τις διαμάχες και τη σύγκρουση** εν γένει. Όσον αφορά στη χρήση βίας και στην απειλή της βίας, αυτές είναι έννοιες αλληλένδετες με τις διεθνείς σχέσεις. Τα κράτη πρέπει πάντα να προετοιμάζονται, να αποκτούν δύναμη και να τη διατηρούν με οποιοδήποτε κόστος,

¹ E.H. Carr, *"The Twenty-Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations"* (London: Mcmillan 1939), Hans J. Morgenthau, *"Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace"*, 5^η έκδοση (New York: Knopf, 1973) και *Scientific Man vs. "Power Politics"* (Chicago: University of Chicago Press, 1946), George F. Kennan, *"Realities of American Foreign Policy"* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1954).

² Morgenthau, *"Politics among Nations..."*, σελ.27

ώστε να είναι ικανοί να αποκρούσουν πιθανούς εχθρούς. Ο ρεαλισμός είναι απαισιόδοξος όσον αφορά στην πιθανότητα μακροπρόθεσμων συνεργασιών, καθώς ο ανταγωνισμός για ασφάλεια μεταξύ των κρατών είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος το οποίο ενώ παρουσιάζει πλεονεκτήματα για το ένα μέρος είναι απειλητικό για την ασφάλεια των άλλων. Το διεθνές δίκαιο και οι διεθνείς θεσμοί κάποιες φορές προστάζουν ενέργειες και συμπεριφορές που συμβαδίζουν με τα συμφέροντα των κρατών, μια συναίνεση όμως που πέφτει στο κενό όταν οι διεθνείς κανόνες απαιτούν συμπεριφορές που είναι εις βάρος τους. Με την απουσία μιας ισχυρής κεντρικής δύναμης που να επιβάλει το διεθνές δίκαιο, οι ρεαλιστές θεωρούν μειωμένης σημασίας το δίκαιο, το οποίο αρκείται σε κενούς νομικισμούς. Για τους ρεαλιστές, **τα κράτη είναι «λογικοί εγωιστές», ευαίσθητοι στο κόστος** ενώ παράλληλα αποφασίζουν τις ενέργειές τους υπό το πρίσμα των δικών τους συμφερόντων και όχι των άλλων³. Το να ενεργεί κανείς με σκοπό την εξυπηρέτηση ατομικών, ομαδικών και εθνικών συμφερόντων είναι το ίδιο με το να ασκεί εξέχοντα πολιτικό ρόλο και είναι επίσης το ίδιο με το να υπακούει σε δυνάμεις που ενυπάρχουν στην ανθρώπινη φύση.

1.2 Ο (νέο)φιλελευθερισμός (transnationalism)

Η φιλελεύθερη πολιτική προσφέρει μια εκ διαμέτρου αντίθετη οπτική των διεθνών σχέσεων. Αυτή η σχολή σκέψης υποστηρίζει ότι η **συνεργασία και όχι ο ανταγωνισμός είναι τα καθοριστικά στοιχεία των διεθνών σχέσεων** και ότι ο εκδημοκρατισμός και η παγκόσμια οικονομική αλληλεξάρτηση μειώνουν τα επιπτώσεις της διακρατικής διαμάχης και ενθαρρύνουν τη μακροπρόθεσμη συνεργασία⁴. Ο φιλελευθερισμός είναι αισιόδοξος για την ανθρώπινη φύση και την πιθανότητα αμοιβαίας βοήθειας και συνεργασίας και παράλληλα διατηρεί την ανθρώπινη επαγρύπνηση για την ευημερία των άλλων⁵. Ακόμη, το ρεύμα αυτό υποστηρίζει ότι οι μεγάλες δυνάμεις δεν θα έπρεπε να βλέπουν η μία την άλλη σαν ανταγωνίστριες αλλά σαν μια οικογένεια εθνών και μια «διεθνή κοινότητα»⁶. Οι φιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι **τα κράτη έχουν υποχρέωση να υπακούουν το διεθνές δίκαιο** και με τη σειρά τους οι κανόνες αυτοί αναπτύσσονται σε ένα περιβάλλον βασισμένο στους κανόνες, ικανό να διαμορφώσει την κρατική

³ Robert O Keohane, *"After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy"* (Princeton: Princeton University Press, 2005), σελ.66

⁴ John J. Mearsheimer, *"The Tragedy of Great Power Politics"*, (New York: W.W. Norton, 2001), σελ.

⁵ Charles W. Kegley Jr. *"The Neoliberal Challenge to realist theories of World Politics"*, (London: Wadsworth Publishing, 1994), σελ.4

⁶ Mearsheimer, *"The Tragedy of Great Power..."*, σελ.

συμπεριφορά. Μέσα σε ένα πλαίσιο διεθνών κανόνων, νομών και καθεστώτων, η κρατική κυριαρχία σταδιακά εναρμονίζεται με τους διεθνείς νομικούς κανόνες, μειώνοντας ταυτόχρονα την πιθανότητα σύγκρουσης, διευκολύνοντας την διακρατική συνεργασία και προωθώντας διεθνείς ανθρώπινες αξίες, όπως δικαιοσύνη, ανθρώπινα δικαιώματα και παγκόσμια ισότητα. Όταν παρόλα αυτά προκύπτουν διαμάχες, δεν αποτελούν αποκύημα κακών προθέσεων αλλά κακών θεσμών και δομικών διαμορφώσεων που ενθαρρύνουν ορισμένα κράτη να συμπεριφέρονται εγωιστικά⁷. Επομένως, βάσει αυτής της σχολής σκέψης, οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι η συχνότητά του πολέμου μπορεί να μειωθεί βελτιώνοντας τους διεθνείς θεσμούς και την διακυβέρνηση, ενθαρρύνοντας πρωταρχικά το ελεύθερο εμπόριο και διαχέοντας τις δημοκρατικές αξίες⁸. Αναφερόμενοι στον ρεαλισμό, θεωρούν ότι αυτός δεν αποτελεί αξιόπιστη θεωρία για την εξήγηση της κρατικής συμπεριφοράς, καθώς η χρήση βίας αποτελεί όλο και πιο ξεπερασμένη έννοια στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον⁹. Εστιάζοντας στο νομικό σύστημα, ο φιλελευθερισμός υποστηρίζει ότι οι νόμοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των λειτουργιών των διεθνών σχέσεων και παρέχουν το πλαίσιο για τις καθημερινές διαδράσεις των κρατών. Το νομικό σύστημα παρέχει τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες μέσω των οποίων τα κράτη διατηρούν τις σχέσεις τους και επιλύουν ειρηνικά τις διαφορές τους.

⁷ Id Kegley, σελ. 4

⁸ Id Kegley, σελ. 4

⁹ Nathan A. Canestaro "Realism and transnationalism: competing visions for international security", (Boston University, 2006), σελ. 145

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΑΞΙΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Θεμελιώδης αρχή του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών αλλά και της διεθνούς έννομης τάξης στο σύνολό της είναι η αρχή της επίλυσης των διαφορών ως ανάσχεση στη χρήση βίας, με ειρηνικά μέσα¹⁰, μια υποχρέωση που απευθύνεται σε όλα τα κράτη και όχι μόνο στα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών, ενώ παράλληλα αφορά σε όλες τις διεθνείς διαφορές και όχι μόνο σε εκείνες που μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η αρχή αυτή συμπληρώνεται από μια άλλη θεμελιώδη αρχή, αυτήν της απαγόρευσης χρήσης βίας ή απειλής χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις¹¹. Το περιεχόμενο της υποχρέωσης αυτής καθορίζεται από το άρθρο 33 παρ. 1 του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, το οποίο ορίζει ότι τα μέρη σε μία διαφορά οφείλουν πρώτα απ' όλα να αναζητήσουν τη λύση με διαπραγματεύσεις, έρευνα, μεσολάβηση, συνδιαλλαγή, διαιτησία, δικαστικό διακανονισμό, προσφυγή σε περιφερειακούς οργανισμούς ή συμφωνίες ή άλλα ειρηνικά μέσα της επιλογής τους. Η συγκεκριμένη απαρίθμηση παρόλο που περιέχει σχεδόν όλα τα μέσα επίλυσης των διεθνών διαφορών, που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο, δεν είναι περιοριστική αλλά ενδεικτική. Επομένως, κάθε ειρηνικό μέσο επίλυσης είναι απόλυτα έγκυρο και αποδεκτό, αρκεί να μπορεί να οδηγήσει στην επίλυση της διαφοράς.

Ο επόμενος άξονας του διεθνούς συστήματος βρίσκεται στην αρχή της απαγόρευσης της χρήσης βίας ή της απειλής χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις¹². Εάν τα κράτη, παρά την υποχρέωσή τους να επιλύσουν τη διαφορά τους με ειρηνικά μέσα, δεν τα καταφέρουν, σε καμία περίπτωση δεν έχουν το δικαίωμα να καταφύγουν στη χρήση βίας. Σχετικές πράξεις (προϊόντα της χρήσης βίας) είναι παράνομες και συνιστούν διεθνή εγκλήματα.

Εάν παρά την παραπάνω κατηγορηματική απαγόρευση χρησιμοποιηθεί βία ή απειλή χρήσης βίας, τότε ενεργοποιείται το σύστημα συλλογικής ασφάλειας, δηλαδή η

¹⁰ Άρθρα 1 και 2 Χάρτη ΗΕ

¹¹ Άρθρο 2 παρ. 4 Χάρτη ΗΕ

¹² Άρθρο 2 παρ. 4 Χάρτη ΗΕ

ύστατη άμυνα της διεθνούς έννομης τάξης¹³. Σκοπός του είναι η επαναφορά της διεθνούς νομιμότητας με τη χρήση προληπτικών και καταναγκαστικών μέτρων κατά του παρανομήσαντος κράτους, περιλαμβανομένης και της ένοπλης βίας.

Έννοια της διεθνούς διαφοράς: Κατά κανόνα νομικές διαφορές, στις οποίες υφίσταται η υποχρέωση επίλυσης, κρίνονται εκείνες στις οποίες ένα κράτος διεκδικεί ή αμφισβητεί επί τη βάση του διεθνούς δικαίου τη νομιμότητα κάποιου δικαιώματος, ενέργειας ή συμπεριφοράς ενός άλλου κράτους¹⁴. Σύμφωνα με το άρθρο 36 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, οι **νομικές διαφορές αφορούν:** α. στην ερμηνεία οποιασδήποτε συνθήκης, β. σε κάθε θέμα διεθνούς δικαίου, γ. σε κάθε γεγονός που να διαπιστωνόταν ότι θα αποτελούσε παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης, δ. στη φύση και την έκταση κάθε επανόρθωσης που οφείλεται σε περίπτωση παραβίασης διεθνούς υποχρέωσης. Επιπροσθέτως υπάρχουν και οι **μη νομικές διαφορές**, οι οποίες γενικά αποκαλούνται πολιτικές και ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες: α. σε εκείνες που σχετίζονται με θέματα που δεν επιλύονται ακόμη από το διεθνές δίκαιο¹⁵ και β. σε διαφορές που αποτελούν ουσιαστικά παράνομες διεκδικήσεις και μάλιστα σε σχέση συνήθως με θέματα ζωτικής σημασίας για τα κράτη, που άπτονται της κυριαρχίας, ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητάς τους. Στις περιπτώσεις αυτές η διεκδίκηση είναι αντίθετη με το διεθνές δίκαιο. Το κράτος που έχει την αξίωση ενεργεί *contra legem*. Επομένως για το κράτος κατά του οποίου στρέφεται μια τέτοια παράνομη διεκδίκηση, δεν υφίσταται υποχρέωση επίλυσης της διαφοράς.

Επίσης, μια άλλη προσπάθεια διάκρισης των διεθνών διαφορών έγινε με κριτήριο τις συνέπειες αυτών, στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και στη διεθνή ειρήνη. Σύμφωνα με την άποψη αυτή οι **διεθνείς διαφορές διακρίνονται:** α) σε εκείνες που οδηγούν σε ένοπλη σύγκρουση, β) σε εκείνες που μπορούν να οδηγήσουν σε απειλή της διεθνούς ειρήνης ή σε σοβαρή ένταση των σχέσεων μεταξύ των κρατών, γ) σε εκείνες, μεγαλύτερης ή μικρότερης σημασίας, που είναι πιθανό να μη θέτουν σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη¹⁶. Σχετικά με τη διάκριση αυτή παρατηρούμε ότι μια διαφορά μεταξύ κρατών δεν παραμένει σταθερή και αμετάβλητη αλλά διέρχεται από διάφορα στάδια πότε ύφεσης και πότε έντασης. Μία διαφορά δύναται να οδηγήσει σε

¹³ Κεφ. VII Χάρτη ΗΕ

¹⁴ Κ. Οικονομίδης, «Θέματα Διεθνούς Δικαίου & Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», (Αθήνα: Σάκκουλας, 1999), σελ.25

¹⁵ Είναι ελάχιστες λόγω ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου. Επίσης τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να λύσουν τις διαφορές τους με βάση την αρχή της καλής πίστης.

¹⁶ Α. Παπακώστας, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Ειρηνικά και βία, μέσα επίλυσης διεθνών διαφορών», (Αθήνα: Σάκκουλας, 1988), σελ.26-27

ένοπλη σύγκρουση ή να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη αλλά μπορεί να μην οδηγήσει και σε τίποτε από τα παραπάνω.

2.1 ΤΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Τα μέσα αυτά, τα οποία απαριθμούνται στο άρθρο 33 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών υπάγονται σε δύο κατηγορίες:

α. στα διπλωματικά ή πολιτικά μέσα, στα οποία εντάσσονται η διαπραγμάτευση, η έρευνα, οι καλές υπηρεσίες, η μεσολάβηση και η συνδιαλλαγή και β. στα νομικά μέσα που περιλαμβάνουν τη διαιτησία και το διακανονισμό. Από τα προαναφερθέντα μέσα **μόνο στη διαπραγμάτευση τα ενδιαφερόμενα μέρη επιλύουν μόνα τους τη διαφορά**. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις προσφεύγουν σε ένα τρίτο, ουδέτερο και αμερόληπτο μέρος για να βοηθήσει ή να επιλύσει τη διαφορά με τρόπο οριστικό και δεσμευτικό. Τέλος υπάρχει και η προσφυγή ενώπιον των περιφερειακών διεθνών οργανισμών ως μέσο για την επίλυση των διεθνών διαφορών.

Η διαπραγμάτευση

Η διαπραγμάτευση είναι το προσφορότερο μέσο για την απευθείας επίλυση της διαφοράς από τα ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία ελέγχουν απόλυτα τη διαπραγματευτική διαδικασία. Στα διεθνή συμβατικά κείμενα υπάεχουν συχνά οι όροι διαβουλεύσεις και ανταλλαγή απόψεων, που χρησιμοποιούνται ως σχεδόν συνώνυμοι της διαπραγμάτευσης και είναι θεμελιώδης σημασίας για την επίλυση των διεθνών διαφορών.

Η διαπραγμάτευση είναι είτε διμερής όταν αφορά σε δύο μέρη ή πολυμερής όταν σε αυτήν μετέχουν περισσότερα κράτη. Η διμερής διαπραγμάτευση είναι δυνατόν να διεξαχθεί σε υψηλό επίπεδο (Πρωθυπουργών, Υπουργών Εξωτερικών ή άλλων Υπουργών) ή σε επίπεδο ειδικών (διπλωματών, νομικών συμβούλων, εμπειρογνομόνων κλπ.). Επίσης, για κάποια θέματα οι διμερείς διαπραγματεύσεις διεξάγονται στο πλαίσιο υφισταμένων μικτών επιτροπών (π.χ. για συνοριακές διαφορές). Πολυμερείς διαπραγματεύσεις μπορούν να διεξαχθούν ειδικά για το σκοπό αυτό, στο πλαίσιο ειδικά συγκαλουμένων διεθνών διασκέψεων ή μέσα σε αρμόδιους για το θέμα διεθνείς διακρατικούς οργανισμούς.

Η διαπραγμάτευση είναι υποχρεωτική για τα κράτη όταν πρόκειται για νομικές διαφορές. Η υποχρέωση αυτή, εκπηγάει από το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών περισσότερο από το πνεύμα των σχετικών διατάξεών του και κυρίως από τη

θεμελιώδη αρχή του άρθρου 2 παρ. 3. **Αποδοχή της διαπραγμάτευσης σημαίνει αναγνώριση της διαφοράς, πράγμα το οποίο έχει έννομες συνέπειες.** Ωστόσο, αν το κράτος θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαφορά ή ότι αυτή δεν είναι νομική αλλά πολιτική, μπορεί νόμιμα να αρνηθεί τη διαπραγμάτευση, εφόσον δεν υπάρχει **σχετική συμβατική δέσμευση.** Πολλές συνθήκες καθιστούν υποχρεωτική, για τα συμβαλλόμενα μέρη, τη διαπραγμάτευση σε περίπτωση διαφοράς σχετικής με τη συγκεκριμένη συνθήκη, ενώ άλλες που προβλέπουν ανεπτυγμένους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών, επιτάσσουν πρωταρχικά στα μέρη να διαπραγματεύονται και μόνο σε περίπτωση αποτυχίας επιτρέπουν την προσφυγή σε άλλα μέσα για το διακανονισμό της διαφοράς. Ακόμη, συχνά, η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών συνιστούν στα κράτη που έχουν διαφορές να τις επιλύουν με διαπραγματεύσεις. Το ίδιο μπορεί να απαιτήσει από τα διάδικα κράτη κατά τρόπο υποχρεωτικό το Διεθνές Δικαστήριο¹⁷.

Γενικά, οι διαπραγματεύσεις είναι μυστικές και η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων τους γίνεται κατόπιν συνεννόησης των μερών. Η διάρκειά τους δεν είναι προκαθορισμένη από διεθνείς συμφωνίες και ποικίλλει ανάλογα με την καλή ή κακή πίστη των μερών.

Η διαπραγμάτευση, εν αντιθέσει με τον απλό διάλογο φέρει ορισμένα έννομα αποτελέσματα (όταν καταλήγει σε συμφωνία). *Βασική αρχή είναι ότι πρέπει να διεξάγεται με καλή πίστη και επομένως κάθε πλευρά οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις νόμιμες θέσεις της άλλης, επιδεικνύοντας παράλληλα, ως προς τις δικές της κινητικότητα και ευλυγισία ώστε η διαπραγμάτευση, όπως τονίζει και το Διεθνές Δικαστήριο, να έχει θετικό αποτέλεσμα (και κυρίως να μην κωλυσιεργεί).*

Αν παρολαυτά η διαπραγμάτευση αποτύχει, τα διάδικα μέρη, τα οποία οφείλουν να συνεχίσουν τις προσπάθειες επίλυσης της όποιας διαφοράς, προσφεύγουν σε κάποιο άλλο ειρηνικό μέσο.

Οι διαπραγματεύσεις ως μέσο διακανονισμού των διεθνών διαφορών παρουσιάζουν ορισμένα *πλεονεκτήματα* καθώς και *μειονεκτήματα*. Αυτές διεξάγονται χωρίς προκαθορισμένη διαδικασία, ελεύθερα και χωρίς ανάμειξη τρίτων. Το μόνο που απαιτείται είναι ότι τα διστάμενα μέρη θα πρέπει να διέπονται από καλή πίστη. Επομένως δεν υπάρχει δέσμευση από κάποια διαδικασία και αυτό αποτελεί πλεονέκτημα καθώς τα μέρη κινούνται ελεύθερα, παράλληλα όμως λειτουργεί και ως μειονέκτημα αφού τα διστάμενα μέρη ελεύθερα από κάθε διαδικασία μπορούν να κινηθούν προς στόχους ξένους από εκείνους που έχουν οι διαπραγματεύσεις. Τέλος, η μη ανάμειξη τρίτων μερών αποτελεί πλεονέκτημα καθώς τα διστάμενα μέρη δεν

¹⁷ Βλ. Απόφαση του ΔΔ στην υπόθεση «Δικαιοδοσία για θέματα αλιείας».

δοκιμάζουν πίεση και μπορούν να επιλύσουν τη διαφορά τους κατά τρόπο που θα ανταποκρίνεται αποκλειστικά και μόνο προς τη θέλησή τους, αλλά αποτελεί και μειονέκτημα αφού τα διιστάμενα μέρη δεν διαθέτουν οποιαδήποτε συνδρομή στην προσπάθειά τους να επιλύσουν τη διαφορά τους.

Οι καλές υπηρεσίες

Όταν δύο κράτη αδυνατούν να επιλύσουν τη διαφορά τους και η μεταξύ τους ένταση αποτελεί σκόπελο στην πραγματοποίηση κοινής διαπραγμάτευσης, τότε ένα τρίτο μέρος, όπως ένα ή περισσότερα κράτη, ένας διεθνής οργανισμός ή ένα όργανό του, καλείται να προσφέρει τις καλές του υπηρεσίες έτσι ώστε να διευκολύνει τα εμπλεκόμενα μέρη να λύσουν τη διαφορά τους.

Οι καλές υπηρεσίες είναι δυνατό να αποβλέπουν στην αποφυγή έντολης αντιπαράθεσης και γενικότερα στην ειρηνική επίλυση μιας διεθνούς διαφοράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ρύθμιση το 1946 των εδαφικών διαφορών μεταξύ Γαλλίας και Σιάμ με τις καλές υπηρεσίες των ΗΠΑ. Ακόμη, **οι καλές υπηρεσίες είναι δυνατό να αποβλέπουν στον τερματισμό κάποιας βίαιης σύγκρουσης.** Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν η Ολλανδία και η Ινδονησία, οι οποίες τον Αύγουστο του 1947 δέχτηκαν τις καλές υπηρεσίες των ΗΠΑ για να σταματήσουν τις μεταξύ τους εχθροπραξίες.¹⁸

Η προσφορά μπορεί να είναι είτε αυθόρμητη είτε να ζητηθεί από τα εμπλεκόμενα κράτη, όμως και στις δύο περιπτώσεις **είναι απαραίτητη η συναίνεση όλων των ενδιαφερομένων κρατών.** Εκείνος που προσφέρει καλές υπηρεσίες προσεγγίζει ξεχωριστά τα ενδιαφερόμενα μέρη, μεταφέροντας τις εκατέρωθεν απόψεις και προσπαθώντας να φέρει τα μέρη πιο κοντά έτσι ώστε να τα οδηγήσει τελικά στη διαπραγμάτευση, χωρίς ο ίδιος να μετέχει σε αυτήν.

Η προσφυγή σε διαδικασίες καλών υπηρεσιών είναι συχνή ιδιαίτερα στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών¹⁹.

Η έρευνα

Ο θεσμός της έρευνας θεσπίστηκε από τις συμβάσεις της Χάγης του 1899²⁰ και 1907 για τον ειρηνικό διακανονισμό των διεθνών διαφορών και προβλέπεται σε πολλές

¹⁸ Α. Παπακόστας σελ. 39

¹⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προσφορά καλών υπηρεσιών από το Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στο θέμα της Κύπρου.

συμβάσεις διμερείς και πολυμερείς. Εάν δεν υπάρχει συμβατική πρόβλεψη, τα μέρη πρέπει να επιλέξουν την εξεταστική επιτροπή και να καθορίσουν τα δικαιώματά της (π.χ. εξέταση μερών, μαρτύρων).

Εάν διαπιστωθεί αντίθεση θέσεων ως προς τα πραγματικά γεγονότα που οδήγησαν σε μια διεθνή διαφορά, τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν μετά από συμφωνία να προχωρήσουν στη σύσταση μιας ανεξάρτητης και αμερόληπτης εξεταστικής επιτροπής για να ερευνήσει, εξετάσει και διαλευκάνει τα γεγονότα αυτά. *Η έρευνα μπορεί να γίνει και από ένα πρόσωπο όπως είναι ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών.*

Η επιτροπή μετά τις εργασίες, οι οποίες είναι κατά κανόνα απόρρητες, ολοκληρώνει την αποστολή της, συντάσσοντας έκθεση σχετικά με τη διαπίστωση των πραγματικών γεγονότων. Η Έκθεση δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Η επιλογή της έρευνας είναι ιδιαίτερα συχνή κυρίως στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών. *Τα οφέλη που πηγάζουν από τις διαδικασίες έρευνας συνοψίζονται κυρίως στην προσέγγιση των μερών, μέσω της δημιουργίας μιας οδού επικοινωνίας η οποία μπορεί να οδηγήσει στη μείωση της έντασης.*

Η μεσολάβηση

Η μεσολάβηση εμπεριέχει πολλά κοινά στοιχεία με τη διαδικασία των καλών υπηρεσιών με τη διαφορά ότι **ο μεσολαβητής λαμβάνει ενεργά μέρος στη διαπραγμάτευση ή τη διεξάγει ο ίδιος με τα μέρη και προσπαθεί να βρει λύση, εισηγούμενος προτάσεις για την επίλυση της διαφοράς.** Η διαδικασία της μεσολάβησης είναι κατά κανόνα εμπιστευτική.

Όπως συμβαίνει και με τις καλές υπηρεσίες, η μεσολάβηση μπορεί να προταθεί από τρίτο μέρος (κράτος, ομάδα κρατών, διεθνής προσωπικότητα ή οργανισμός) ή να ζητηθεί από κάποιο από τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ωστόσο και εδώ απαιτείται η *συναίνεση όλων των ενδιαφερομένων μερών τόσο όσον αφορά στη μεσολαβητική διαδικασία όσο και στον μεσολαβητή, ο οποίος πρέπει να είναι πρόσωπο αμερόληπτο και κοινής εμπιστοσύνης.*

Οι προτάσεις του μεσολαβητή αποτελούν απλές συμβουλές και υποδείξεις και επομένως δεν είναι δεσμευτικές. Αν τα μέρη συμφωνήσουν να τις αποδεχθούν υπογράφουν σχετική συμφωνία, η οποία είναι δεσμευτική γι' αυτά. Η μεσολάβηση

²⁰ Η μοναδική υπόθεση που υποβλήθηκε σε έρευνα με βάση τη Σύμβαση της Χάγης του 1899 είναι η υπόθεση North Sea ή Dogger Bank.

προβλέπεται από πολλές πολυμερείς συμβατικές πράξεις²¹, ενώ υπάρχουν και πολλές περιπτώσεις μεσολάβησης με πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών (διαφορά Ινδίας-Πακιστάν 1948).

Η μεσολάβηση, ως μέθοδος διαχείρισης κρίσεων, συνιστά μια πολύπλοκη διαδικασία η οποία εμπλέκει διαφορετικές κατηγορίες μεσολαβητών με διαφορετικούς ρόλους και στρατηγικές. Ο μεσολαβητής επιλέγει τη στρατηγική που θα ακολουθήσει προκειμένου να επηρεάσει την έκβαση της σύγκρουσης ανάλογα με τη δομή αυτής, τα επιμέρους ζητήματα που την προκάλεσαν, την ιστορική συγκυρία, τη φύση του διεθνούς συστήματος και τα κίνητρα του μεσολαβητή²². Δεδομένων αυτών, η μεσολάβηση μπορεί να είναι οποιαδήποτε ειρηνική επέμβαση με στόχο την αποκλιμάκωση ή επίλυση μιας σύγκρουσης, μπορεί όμως να είναι και επιβολή λύσης από έναν τρίτο παρεμβαίνοντα με χρήση μεθόδων εξαναγκασμού. Στη βάση αυτής της συλλογιστικής προκύπτει η διάκριση μεταξύ θεσμοθετημένης μεσολάβησης που ασκείται από διεθνείς θεσμούς και ηγεμονικής από μία παγκόσμια δύναμη (μεσολάβηση των ΗΠΑ στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας).

Η μεσολάβηση μπορεί να σημειώσει πλήρη επιτυχία όπως έγινε στο ζήτημα της Τερνέστης, όπου η μεσολάβηση των δυτικών δυνάμεων οδήγησε στην οριστική επίλυση της διαφοράς αυτής μεταξύ Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας το 1954 μπορεί όμως να σημειώσει και μερική επιτυχία, όπως και έγινε στην περίπτωση της μεσολάβησης της ΕΣΣΔ στη διαφορά μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν όπου οδήγησε μόνο στη διακοπή των εχθροπραξιών μεταξύ των μερών²³.

Η συνδιαλλαγή

Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια διαδικασία που περιλαμβάνει τόσο στοιχεία της έρευνας όσο και της μεσολάβησης. Η Επιτροπή συνδιαλλαγής αποτελείται συνήθως από τρία ή πέντε μέλη και ο Πρόεδρός της είναι πάντοτε υπήκοος τρίτης χώρας. Σκοπός της είναι η εξέταση των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς, κάτι που επιτυγχάνεται με τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών, δηλαδή με τη σχετική έρευνα. Αφού αποφέρει αποτελέσματα το πρώτο βήμα, η Επιτροπή προχωρά στην προσπάθεια συμβιβασμού των μερών, προτείνοντας σχετικές λύσεις. Επομένως, η αποστολή της συνδιαλλαγής είναι όμοια με εκείνη της μεσολάβησης. Παρόλα αυτά, μπορεί να ανατεθεί στην επιτροπή η επίλυση και τα μέρη να συμφωνήσουν ως προς την εφαρμογή της απόφασης.

²¹ Manuel Ηνωμένων Εθνών σελ.40

²² Ε.Χελά, «Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1999), σελ.20-21

²³ Α.Παπακώστας σελ. 44

Για τις εργασίες της, οι οποίες είναι κατά κανόνα μυστικές, η Επιτροπή συντάσσει έκθεση για τη διαφορά, με αξία συστάσεως. Για τη σύνταξη της έκθεσης τάσσεται συνήθως προθεσμία 6 ή 12 μηνών. Δεν είναι δηλαδή υποχρεωτική για τα διάδικα μέρη.

Η προσφυγή στη διαδικασία συνδιαλλαγής προβλέπεται σε πολλές διμερείς συμβάσεις για την επίλυση των διαφορών που συνάφθηκαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και σε πολυμερείς όπως είναι η Γενική Πράξη της Γενεύης του 1928. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η διαδικασία αυτή υιοθετήθηκε από όλα τα περιφερειακά Σύμφωνα για την επίλυση των διαφορών και τα Ηνωμένα Έθνη έδωσαν σ' αυτήν ιδιαίτερη έμφαση²⁴. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα, εκτός από την ήδη υπάρχουσα παραδοσιακή συνδιαλλαγή, η οποία παραμένει προαιρετική ακόμη και όταν προβλέπεται ρητά σε συμβατικά κείμενα, δημιουργήθηκε και η υποχρεωτική συνδιαλλαγή. Η νέα αυτή πρακτική προβλέπει τη νόμιμη εκκίνηση της διαδικασίας αυτής με τη μονομερή προσφυγή σε αυτήν ενός μόνο συμβαλλόμενου κράτους. Παρόλα αυτά και στην υποχρεωτική συνδιαλλαγή, το πόρισμα της Επιτροπής διατηρεί το συμβουλευτικό του χαρακτήρα.

Κατά τον Henri Rolin, εισηγητή στο Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου η συνδιαλλαγή παρουσιάζει τα εξής *πλεονεκτήματα*: **α)** επιτρέπει στα διστάμενα μέρη να ανταλλάξουν πληροφορίες και να σχηματίσουν μια πλήρη εικόνα της διαφοράς, **β)** παρέχει τη δυνατότητα σε νομικούς και πολιτικούς να φέρουν μια υπόθεση σ' ένα μικρό όργανο ανεξάρτητων και ειδικών προσώπων, όπου θα γίνει αντικειμενική εκτίμηση των ζητημάτων και θα υποβληθούν προτάσεις για τη διευθέτηση αυτών, **γ)** λαμβάνει υπόψη ότι οι κυβερνήσεις για λόγους ευαισθησίας και γοήτρου μπορούν να δεχτούν πιο εύκολα την πρότασή κάποιου τρίτου παρά την πρόταση του αντιπάλου, **δ)** δεν θίγει την ελευθερία και την κυριαρχία των δισταμένων μερών. Διεξάγεται μυστικά, δεν επιβάλλει την υποχρέωση να γίνουν δεκτές οι προτάσεις της επιτροπής, δεν μειώνει τα δικαιώματα και δεν υποχρεώνει τα διστάμενα μέρη να μεταβάλουν στάση. Ένα κράτος διατηρεί τον κυρίαρχο έλεγχο του ως το τελευταίο στάδιο της διαδικασίας.

²⁴ Manuel HE, σελ. 51-52

Νομικές Μέθοδοι

Η διαιτησία

Η διαιτησία αποτελεί έναν θεσμό που υπάρχει ήδη από τους Αρχαίους Χρόνους. Η σύγχρονη διαιτησία χρονολογείται από το 1794 με τη σύναψη της Συνθήκης Jay μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας. Έπειτα ο θεσμός επεκτάθηκε στην Ευρώπη και κωδικοποιήθηκε με τις δύο Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και 1907 για την ειρηνική επίλυση των διαφορών.

Σε αντίθεση με τα διπλωματικά μέσα που προαναφέρθηκαν, **η διαιτησία είναι νομικό μέσο επίλυσης των διεθνών διαφορών**. Αυτό συνοψίζεται στα εξής:

α. ότι η απόφαση εκδίδεται από διαιτητικό δικαστήριο, του οποίου οι δικαστές είναι της απόλυτης εκλογής των διαδίκων μερών. Αυτά αποφασίζουν για τη σύνθεση του δικαστηρίου καθώς και για την ακολουθούμενη διαδικασία.

Το διαιτητικό δικαστήριο έχει δύο βασικές δικαστικές εξουσίες:

-το δικαίωμα να αποφαινεται επί της αρμοδιότητάς του, ερμηνεύοντας τη συμβατική πράξη που το συνέστησε και

-το δικαίωμα να ρυθμίζει κάθε θέμα διαδικασίας που δεν έχει προβλεφθεί από τα διάδικα μέρη.

β. Η απόφαση εκδίδεται επί τη βάση των κανόνων του διεθνούς δικαίου, γι' αυτό και κατ' αρχήν σε διαιτησία υποβάλλονται μόνο νομικές διαφορές. Η απόφαση δημοσιεύεται με την έγκριση των διαδίκων.

γ. Η απόφαση της διαιτησίας είναι υποχρεωτική για τα μέρη στη διαφορά και δημιουργεί δεδικασμένο. Άρα, η απόφαση αυτή, μη υποκείμενη σε ένδικο μέσα, επιλύει τη διαφορά οριστικά και αμετάκλητα²⁵.

Η διαιτησία είναι πάντα προαιρετική και προϋποθέτει συμφωνία μεταξύ των μερών, η οποία μπορεί να λάβει χώρα πριν τη γέννηση της διαφοράς (π.χ. διαιτητική ρήτρα σε υφιστάμενη διεθνή συνθήκη) ή μετά από αυτήν (υπογραφή συνυποσχετικού για την επίλυση της διαφοράς).

Το διαιτητικό δικαστήριο απαρτίζεται από ένα, τρία ή πέντε μέλη. Οι πιο συνήθεις περιπτώσεις στη σύγχρονη διεθνή πρακτική είναι οι δύο τελευταίες. Σ' αυτές το κάθε διάδικο μέρος μπορεί να διορίζει έναν ή δύο δικαστές, ενώ ο τρίτος ή ο πέμπτος, ο οποίος είναι ο πρόεδρος του διαιτητικού δικαστηρίου, ο επιδιαιτητής, είναι υπήκοος τρίτης χώρας, οριζόμενος με κοινή συμφωνία των μερών. Εάν υπάρξει κώλυμα ως

²⁵ Ωστόσο, ορισμένα συνυποσχετικά προβλέπουν ρητά ότι η απόφαση μετά την έκδοσή της μπορεί να διορθωθεί από το διαιτητικό δικαστήριο σε περίπτωση ουσιωδών λαθών ή και να ερμηνευθεί από αυτό εάν υπάρξει διαφορά μεταξύ των μερών κατά την εκτέλεσή της.

προς την επιλογή του, αυτή γίνεται από ένα τρίτο κράτος ή προσωπικότητα μεγάλου κύρους που έχουν υποδείξει τα μέρη (π.χ. τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών).

Η διαιτησία προβλέπεται από μεγάλο αριθμό διεθνών συμβάσεων, διμερών και πολυμερών. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1982 για το δίκαιο της θάλασσας της αναγνωρίζει προεξέχοντα ρόλο σε σχέση με το δικαστικό διακανονισμό. Είναι γεγονός ότι η διαιτησία προτιμάται ιδιαίτερα από τα κράτη λόγω της ελαστικότητάς της και του *ad hoc* χαρακτήρα της και συγκεκριμένα λόγω του ότι ελέγχεται περισσότερο και ευκολότερα από αυτά απ' ό,τι ο δικαστικός διακανονισμός.

Ο δικαστικός διακανονισμός

Ο δικαστικός διακανονισμός διενεργείται από ένα προϋφιστάμενο μόνιμο διεθνές δικαστήριο αποτελούμενο από ανεξάρτητους δικαστές, οι οποίοι δικάζουν επί τη βάσει του διεθνούς δικαίου και των οποίων οι αποφάσεις είναι υποχρεωτικές για τα διάδικα μέρη. Το πρώτο διεθνές δικαστήριο γενικής αρμοδιότητας και παγκόσμιας εμβέλειας, ήταν το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης, το οποίο λειτούργησε υπό το καθεστώς της Κοινωνίας των Εθνών. Σήμερα, αυτό έχει αντικατασταθεί από το Διεθνές Δικαστήριο, το οποίο είναι το κύριο δικαστικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών²⁶.

Το Διεθνές Δικαστήριο λοιπόν, είναι το ύψατο νομικό μέσο προβλεπόμενο από τη διεθνή έννομη τάξη για την επίλυση των διακρατικών διαφορών. Σε αυτό το μέσο επίλυσης διαφορών, όπως και στη διαιτησία ισχύουν τα εξής:

α. η απόφαση εκδίδεται με βάση το διεθνές δίκαιο, του οποίου οι πηγές απαριθμούνται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου. Επομένως το Διεθνές Δικαστήριο εκδικάζει μόνο νομικές διαφορές. **β. η απόφαση είναι οριστική και ανέκκλητη**²⁷ και δεσμεύει τα διάδικα μέρη. Μάλιστα προς τούτο προβλέπει ρητά ο Χάρτης των ΗΕ ότι εάν ένα από τα μέρη δεν την εκτελέσει, τότε το άλλο μέρος μπορεί, αν το κρίνει αναγκαίο, να κάνει συστάσεις ή να αποφασίσει για τα ληπτέα μέτρα προς την εκτέλεση της δικαστικής απόφασης²⁸.

Μια σημαντική διαφορά της διαιτησίας με τον δικαστικό διακανονισμό είναι ότι στην πρώτη τα μέρη ορίζουν ελεύθερα τους δικαστές και καθορίζουν τη διαιτητική διαδικασία, ενώ στη δεύτερη δεν συμβαίνει αυτό, καθώς στον δικαστικό διακανονισμό

²⁶ Άρθρα 9 και 72 Χάρτη ΗΕ

²⁷ Άρθρο 60, Καταστατικού ΔΔ.

²⁸ Άρθρο 94 παρ. 2.

η οργανωτική δομή και η δικονομία είναι προκαθορισμένες και δεδομένες. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, στην προσπάθειά του να καταστεί πιο ελκυστικό, το Διεθνές Δικαστήριο εφαρμόζει όλο και πιο ελαστικά τη δυνατότητα που του προσφέρει το άρθρο 26 παρ. 2 του Καταστατικού του, να συγκροτεί ολιγομελή τμήματα για την εκδίκαση ειδικών υποθέσεων. Στις περιπτώσεις αυτές ο αριθμός των δικαστών αποφασίζεται μεν από το Διεθνές Δικαστήριο όμως, σε συνεννόηση με τα διάδικα μέρη, τα οποία μπορούν ακόμη μέσω συνυποσχετικού να ζητήσουν να ερωτηθούν για την επιλογή των δικαστών. Επίσης, οι δικαστές της ιθαγένειας των διαδίκων μερών μπορούν να μετέχουν στη σύνθεση του Τμήματος καθώς και της Ολομέλειας²⁹. Άλλη μία διαφορά της διαιτησίας με τον δικαστικό διακανονισμό, είναι ότι η απαγγελία της απόφασης του δεύτερου γίνεται σε δημόσια συνεδρίαση και έτσι οι δικαστές που διαφωνούν με την απόφαση έχουν το δικαίωμα να διατυπώσουν τη δισταμένη γνώμη τους.

Ο δικαστικός διακανονισμός είναι επίσης προαιρετικός και επομένως τα διάδικα μέρη θα πρέπει να αποδεχθούν τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου. Αυτό μπορεί να γίνει είτε μετά τη γέννηση της διαφοράς είτε με τους προαναφερόμενους τρόπους.

Όσον αφορά στο Διεθνές Δικαστήριο, αποτελείται από 15 δικαστές οι οποίοι θα πρέπει να είναι «νομομαθείς εγνωσμένης αρμοδιότητας στο διεθνές δίκαιο»³⁰ και εδρεύει στη Χάγη. Οι δικαστές εκλέγονται για εννέα χρόνια ταυτόχρονα, αλλά χωριστά από τη Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας. Επιτυχάνουν εκείνοι που λαμβάνουν την απόλυτη πλειοψηφία και στα δύο όργανα.

Το Διεθνές Δικαστήριο είναι αρμόδιο μόνο για τις μεταξύ κρατών διαφορές. Η διαδικασία ενώπιόν του είναι γραπτή και προφορική. Το δικαστήριο έχει την εξουσία να υποδεικνύει προσωρινά μέτρα για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των διαδίκων και να εξετάζει τις ενστάσεις που του υποβάλλονται.

Άλλη μια αρμοδιότητα του Διεθνούς Δικαστηρίου είναι η γνωμοδοτική, μόνο όμως για νομικά θέματα που του υποβάλλονται με αίτηση, όχι από τα κράτη αλλά από τη Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και από τα άλλα όργανα του Οργανισμού και τις ειδικευμένες οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, ύστερα όμως από εξουσιοδότηση της Γενικής Συνέλευσης.

Η γνωμοδότηση αν και δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, εντούτοις έχει μεγάλο ηθικό, πολιτικό αλλά και νομικό κύρος. Αυτό συμβαίνει γιατί και στις γνωμοδοτήσεις το Διεθνές Δικαστήριο εφαρμόζει τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, οι οποίοι έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα. Άρα, η γνωμοδότηση αν και δεν είναι καθεαυτή από τυπική

²⁹ Άρθρο 31, Καταστατικού ΔΔ.

³⁰ Άρθρο 2, Καταστατικού ΔΔ

άποψη υποχρεωτική, εμμέσως είναι, στο μέτρο που το εφαρμοζόμενο δίκαιο επιβάλλει νομικές υποχρεώσεις.

Περιφερειακοί οργανισμοί και Σύμφωνα

Σύμφωνα με το άρθρο 33 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τα κράτη έχουν το δικαίωμα να προσφεύγουν σε περιφερειακούς οργανισμούς και Σύμφωνα για την επίλυση των διαφορών τους. Τέτοιοι περιφερειακοί οργανισμοί είναι η Ένωση των Αραβικών Κρατών (Σύμφωνο Καΐρου 1945), η Οργάνωση των Αμερικανικών Κρατών (Χάρτης και Σύμφωνο Bogota, 1948), η Οργάνωση της Αφρικανικής Ενότητας (Χάρτης Addis Abeba, 1963). Οι οργανισμοί αυτοί προβλέπουν, κατά κανόνα, στα ιδρυτικά συμβατικά τους κείμενα, ειδικές και λεπτομερείς διατάξεις για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών τους και ενίοτε μεταξύ των τελευταίων και τρίτων κρατών.

Στα περιφερειακά σύμφωνα ανήκει και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την ειρηνική επίλυση των διαφορών του 1957 καθώς και οι πράξεις της ΔΑΣΕ (σήμερα ΟΑΣΕ) για το ίδιο θέμα, δηλαδή η Έκθεση της Βαλέτας του 1991, η οποία προβλέπει έναν σύνθετο μηχανισμό συνδιαλλαγής και η Σύμβαση της Στοκχόλμης του 1992 για τη συνδιαλλαγή και τη διαιτησία.

Οι παραπάνω συμβατικές πράξεις προβλέπουν για την επίλυση των διαφορών την εφαρμογή των μέσων και διαδικασιών που ήδη εξετάστηκαν.

Σύμφωνα με το άρθρο 52 του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, οι περιφερειακές διαφορές πρέπει κατά το δυνατό να επιλύονται σε περιφερειακό επίπεδο και μόνο στην περίπτωση που αποτυγχάνει αυτή η προσπάθεια, υποβάλλονται στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Βέβαια, στην πράξη, η διάταξη αυτή εφαρμόζεται με ελαστικότητα και συχνές είναι οι απευθείας προσφυγές στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

2.2 ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΗΕ

Εκτός απ' το Διεθνές Δικαστήριο, για την επίλυση των διεθνών διαφορών, ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών αναθέτει συγκεκριμένα καθήκοντα στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τη Γενική Συνέλευση και το Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας

Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι το κύριο όργανο των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας³¹ και όσον αφορά στην επίλυση διαφορών έχει τις εξής αρμοδιότητες:

α. Σύμφωνα με το άρθρο 34 του Χάρτη, το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει τη δυνατότητα να διατάσσει έρευνες σχετικά με διαφορές έτσι ώστε να διαπιστώσει αν η παράταση των διαφορών αυτών μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η έρευνα ανατίθεται στον Γενικό Γραμματέα ή πιο συχνά σε επιβουλευτικά όργανα, τα οποία συνιστά ειδικά για το σκοπό αυτό.

β. Το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει το δικαίωμα να διατυπώνει συστάσεις προς τα ενδιαφερόμενα μέρη για την επίλυση της διαφοράς τους. Οι συστάσεις αυτές μπορεί να είναι εντελώς γενικής φύσης και τα μέρη να καλούνται απλώς να επιλύσουν τη διαφορά τους με ειρηνικά μέσα, κάποιες φορές ωστόσο, το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να υποδείξει στην απόφασή του το κατάλληλο μέσο για την επίλυση της διαφοράς³² που μπορεί να είναι οι διαπραγματεύσεις (υπόθεση Κύπρου 1974), η συνδιαλλαγή ή προσφυγή σε περιφερειακούς οργανισμούς ή σύμφωνα (διένεξη Ιράν-Ιράκ 1980), η μεσολάβηση, η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο κλπ.

γ. Προχωρώντας πιο μακριά, το Συμβούλιο Ασφαλείας, εάν κρίνει ότι η παράταση της διαφοράς μπορεί να καταστεί επικίνδυνη, έχει τη δυνατότητα να εξετάσει την ουσία της υπόθεσης και να συστήσει στα μέρη τους όρους του διακανονισμού που αυτό κρίνει κατάλληλους³³.

δ. Τέλος, εάν όλα τα μέρη στη διαφορά το ζητήσουν, το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να κάνει συστάσεις στα ενδιαφερόμενα μέρη προς το σκοπό ειρηνικής επίλυσής της³⁴. Η διάταξη αυτή, που επιτρέπει να προβαίνει σε λύσεις ουσίας για την επίλυση της διαφοράς δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ στην πράξη, καθώς είναι δύσκολο για τα διάδικα κράτη να συμφωνήσουν να προσφύγουν από κοινού στο Συμβούλιο Ασφαλείας για τον παραπάνω σκοπό.

Αντίστοιχα το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν έχει δικαιοδοσία α) σε διαφορές που δεν θέτουν σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, β) σε διαφορές σχετικές με ζητήματα «που ανήκουν ουσιαστικά στην εσωτερική δικαιοδοσία οποιουδήποτε κράτους»³⁵, γ) σε διαφορές που σχετίζονται με ενέργεια κράτους που κατά τη

³¹ Άρθρο 24 παρ.1 Χάρτη ΗΕ

³² Άρθρο 36 παρ.1 Χάρτη ΗΕ

³³ Άρθρο 37 παρ.2 Χάρτη ΗΕ

³⁴ Άρθρο 38 Χάρτη ΗΕ

³⁵ Η σχετική διάταξη του Άρθρου 2, παρ. 7 του Χάρτη δεν ορίζει ποιο όργανο είναι αρμόδιο να αποφασίσει αν πραγματικά ένα ζήτημα ανήκει στην εσωτερική δικαιοδοσία του κράτους ή όχι και

διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε εχθρός ενός από όσους υπογράφουν αυτό το Χάρτη, εφόσον την ενέργεια αυτή την έχουν επιτρέψει ως συνέπεια αυτού του πολέμου, οι κυβερνήσεις που έχουν την ευθύνη για την ενέργεια αυτή και **δ)** στις νομικές διαφορές που σύμφωνα με το Άρθρο 36, παρ. 3, «θα πρέπει κατά γενικό κανόνα, να υποβάλλονται από τα ενδιαφερόμενα μέρη στο Διεθνές Δικαστήριο...».

Το Συμβούλιο ασφαλείας πριν προβεί σε συστάσεις ή αποφασίσει για τα μέτρα που θα εφαρμόσει με σκοπό να μην επιδεινωθεί η κατάσταση, μπορεί να καλέσει τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμμορφωθούν με τα προσωρινά μέτρα που αυτό κρίνει αναγκαία και που δεν βλάπτουν τα δικαιώματα, τις απαιτήσεις ή τη θέση των ενδιαφερομένων μερών (Άρθρο 40). Παράδειγμα εφαρμογής του άρθρου 40 αποτελούν οι αποφάσεις του της 14 και 22 Ιουλίου 1960 με τις οποίες καλούσε το Βέλγιο να αποσύρει τα στρατεύματά του από το Κογκό και ζητούσε από όλα τα κράτη να απέχουν από κάθε ενέργεια που θα έθιγε την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία της Δημοκρατίας του Κογκό.

Ακόμη, **τα εξαναγκαστικά μέτρα που μπορεί να εφαρμόσει το Συμβούλιο Ασφαλείας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α)** σε μέτρα που δεν συνεπάγονται χρησιμοποίηση ένοπλης δύναμης (πλήρη ή μερική διακοπή οικονομικών σχέσεων, θαλασσιών και λοιπών μέσων επικοινωνίας, καθώς και **β)** τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων) και σε μέτρα που συνεπάγονται χρησιμοποίηση ένοπλης δύναμης.

Συμπερασματικά, από νομικής άποψης, **οι εξουσίες που παρέχει ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών στο Συμβούλιο Ασφαλείας στον τομέα της επίλυσης διαφορών είναι γενικά ασθενείς, αφού περιορίζονται στη διατύπωση απλών συστάσεων.** Στην πράξη, το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι ασθενέστερο απ' ότι προβλέπουν οι διατάξεις του Χάρτη, αφού μέχρι τώρα δεν κατάφερε να ασκήσει πλήρως τα αναγνωριζόμενα σε αυτό περιορισμένα δικαιώματα.

Η Γενική Συνέλευση

Η Γενική Συνέλευση έχει επίσης την αρμοδιότητα, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων των άρθρων 10,11,13 και 14, να εξετάζει διαφορές μεταξύ κρατών και να κάνει συστάσεις για την επίλυσή τους στα ενδιαφερόμενα κράτη ή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, του οποίου επιπλέον μπορεί να επιστά την προσοχή σε καταστάσεις που θα μπορούσαν να αποτελέσουν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Ειδικότερα, **η Γενική Συνέλευση έχει την αρμοδιότητα να συστήνει ενδεδειγμένα μέτρα για την**

παράλληλα με τη χρησιμοποίηση του όρου «ουσιαστικά» διευρύνεται ο κύκλος δραστηριότητας των πολιτειακών οργάνων και περιορίζεται ο κύκλος δραστηριότητας των διεθνών οργάνων.

ειρηνική διευθέτηση οποιασδήποτε κατάστασης μπορεί να βλάψει το γενικό συμφέρον ή τις φιλικές σχέσεις μεταξύ εθνών, περιλαμβανομένων των καταστάσεων που δημιουργούνται από την παραβίαση των διατάξεων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που αφορούν στους σκοπούς και στις αρχές του Οργανισμού.

Παρόλα αυτά η Γενική Συνέλευση υπόκειται σε δύο σημαντικούς περιορισμούς:

α. δεν δύναται να προβαίνει σε συστάσεις για θέματα των οποίων έχει επιληφθεί το Συμβούλιο Ασφαλείας³⁶. Έτσι υπογραμμίζεται άμεσα η προτεραιότητα που αναγνωρίζει ο Χάρτης στο Συμβούλιο Ασφαλείας, στον τομέα της επίλυσης των διεθνών διαφορών. Βέβαια, υπάρχει η δυνατότητα να ξεπεραστεί αυτός ο περιορισμός, εάν το Συμβούλιο ψηφίσει για να απαλειφθεί το θέμα από την ημερήσια διάταξή του, πράγμα εφικτό εφόσον η σχετική απόφαση είναι διαδικαστική και δεν μπορεί να προβληθεί veto. β. στις περιπτώσεις που είναι αναγκαίο, για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, να αναληφθεί κάποια δράση, η Γενική Συνέλευση παραπέμπει το θέμα στο Συμβούλιο Ασφαλείας³⁷ που είναι το πλέον αρμόδιο όργανο για τη λήψη μέτρων εξαναγκασμού στο όνομα του οργανισμού.

Η Γενική Συνέλευση άσκησε στην πράξη τις παραπάνω εξουσίες της και μάλιστα, σε αντίθεση προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, υπερέβη τις καταστατικές της αρμοδιότητες, ψηφίζοντας το 1950 την υπ' αριθμ. 377 απόφασή της γνωστή με την ονομασία «Ενωμένοι για τη διατήρηση της ειρήνης». Σύμφωνα με την πάντα σε ισχύ, απόφαση αυτή, όταν υπάρχει απειλή κατά της ειρήνης και το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν μπορεί να λειτουργήσει λόγω του δικαιώματος αρνησικυρίας των μονίμων μελών του, η Γενική Συνέλευση ενεργεί στη θέση του, συστήνοντας στα κράτη-μέλη τα ληπτέα συλλογικά μέτρα, περιλαμβανομένης, σε περίπτωση διατάραξης της ειρήνης ή επίθεσης, της χρήσης ένοπλης δύναμης στο όνομα των Ηνωμένων Εθνών.

Συμπερασματικά, ο ρόλος της Γενικής Συνέλευσης στον τομέα επίλυσης διεθνών διαφορών δεν μπορεί παρά να είναι επιβοηθητικός καθώς είναι δύσκολο ένα όργανο που αποτελείται περίπου από 190 κράτη-μέλη να διαδραματίσει αποτελεσματικό ρόλο ως όργανο μεσολάβησης, συνδιαλλαγής ή διαιτησίας.

Ο Γενικός Γραμματέας

Ο Γενικός Γραμματέας προΐσταται της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών και εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση για μια θητεία πέντε ετών. Μεταξύ των άλλων σοβαρών πολιτικών, αντιπροσωπευτικών και διοικητικών λειτουργιών του, πολύ

³⁶ Άρθρο 12 παρ.1 Χάρτη ΗΕ

³⁷ Άρθρο 11 παρ.2 Χάρτη ΗΕ

σημαντικός κρίνεται και ο ρόλος του στον τομέα της επίλυσης των διεθνών διαφορών. Σύμφωνα με το άρθρο 98 του Χάρτη ο Γενικός Γραμματέας υποχρεούται να εκτελεί τα καθήκοντα που του ανατίθενται από το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση σε όλα τα πεδία της αρμοδιότητάς τους. Έτσι, σε όλες τις κρίσεις με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η διεθνής κοινότητα (Μέση Ανατολή, Ιράν-Ιράκ, Νήσοι Falkland, Γιουγκοσλαβία κλπ) ο Γενικός Γραμματέας ενήργησε ποικιλοτρόπως ως εκτελεστικό όργανο για την εφαρμογή των αποφάσεων των κυρίων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο Γενικός Γραμματέας ενεργεί μόνος του ή δια ειδικών αντιπροσώπων ή ζητά τη συνδρομή τρίτων κρατών για να προσφέρουν π.χ. τις καλές του υπηρεσίες. Επίσης, κατά το άρθρο 99 του Χάρτη, ο Γενικός Γραμματέας έχει και τις δικές του αρμοδιότητες στον τομέα επίλυσης των διεθνών διαφορών. Αν λοιπόν ζητηθεί από τα ενδιαφερόμενα μέρη, μπορεί να διατάξει έρευνα για την εξακρίβωση των πραγματικών γεγονότων της διαφοράς, να προσφέρει τις καλές υπηρεσίες του και βέβαια να φέρει το θέμα ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε και μια σημαντική πρωτοβουλία του αποχωρήσαντα το 1991 Γενικού Γραμματέα Javier Perez de Cuellar, ο οποίος από την αρχή της θητείας του επέδειξε μια συνειδητοποίηση της ανάγκης να προλαμβάνονται οι διεθνείς κρίσεις πριν την εξέλιξή τους σε βίαιες συγκρούσεις («προληπτική διπλωματία»)³⁸.

Προβληματικές: στην περίπτωση του ΟΗΕ τίθεται το ερώτημα κατά πόσον μπορεί να υπερβεί τους περιορισμούς που του επιβάλλουν τα ισχυρά κράτη και παράλληλα σε ποιο βαθμό διαθέτει τους κατάλληλους μηχανισμούς ώστε να επηρεάσει τις εθνικές επιδιώξεις και προτεραιότητες των μελών του, προβαίνοντας σε αποτελεσματική δράση. Ακόμη, η έλλειψη χρηματοδοτικών πηγών και στρατιωτικών ικανοτήτων που να είναι στην αποκλειστική διάθεση του ΟΗΕ και από την άλλη πλευρά οι δυσκολίες που παρουσιάζουν οι εθνοτικού χαρακτήρα συγκρούσεις (π.χ. Γιουγκοσλαβική κρίση) επηρεάζουν καθοριστικά τη συμπεριφορά του ΟΗΕ σε θέματα διαχείρισης κρίσεων.

Αποτίμηση των ειρηνικών μέσων επίλυσης διαφορών

Ήδη από την εποχή της Κοινωνίας των Εθνών πολλά έχουν γίνει για την ειρηνική επίλυση των διεθνών διαφορών. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες εγγενείς αδυναμίες στο σύστημα αυτό.

³⁸ Βλ. Α. Ηρακλειδης-Γ. Κωστάκος-Χ. Φραγκονικολόπουλος, «Διεθνείς Διενέξεις. Αντιμετώπιση και Επίλυση», (Αθήνα:Ι.Σιδέρης, 1994), σελ.118

A. Πρώτη βασική αδυναμία, αποτελεί το γεγονός ότι η διεθνής δικαιοσύνη παραμένει προαιρετική για τα κράτη, εφόσον δεν έχουν προσχωρήσει στο Καταστατικό του ΔΔΧ. Για να επιληφθεί ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο μιας διεθνούς διαφοράς, απαιτείται η συναίνεση όχι μόνο του θύματος αλλά και του θύτη, κάτι που κατά κανόνα δεν είναι πολύ εύκολο. Λίγα κράτη έχουν αναλάβει τέτοιες δεσμεύσεις εκ των προτέρων, συνάπτοντας διμερείς ή πολυμερείς συνθήκες για την επίλυση των διαφορών και όταν το κάνουν αυτό συνήθως διατυπώνουν πολλές και ευρείες επιφυλάξεις που αναιρούν σε μεγάλο βαθμό τη σημασία της δέσμευσης.

B. Δεύτερη αδυναμία, είναι πως όταν δεν υπάρχει δέσμευση για την επίλυση της διαφοράς, κατά κανόνα σήμερα, τα κράτη, κυρίως τα ισχυρά καθώς και εκείνα των οποίων η νομική θέση είναι επισφαλής, δέχονται μόνο τη διαπραγμάτευση και αρνούνται να καταφύγουν σε κάποιο άλλο μέσο επίλυσης της διαφοράς (π.χ. συνδιαλλαγή, διαιτησία κλπ). Τέτοια συμπεριφορά βέβαια, δεν είναι εναρμονισμένη με το πνεύμα και το γράμμα του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Για την επίλυση αυτού του προβλήματος προσπαθεί εδώ και αρκετά χρόνια, η Διάσκεψη Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη, να πείσει τα κράτη μέλη της να δεχθούν να προσφεύγουν σε ένα τρίτο μέρος αν δεν μπορούν μόνο τους να επιλύσουν τη διαφορά, με ελάχιστα θετικά αποτελέσματα.

Αναφορικά με τη μη χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις δεν υπάρχει έδαφος στο νομικό πεδίο για σημαντικές βελτιώσεις. Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών απαγορεύει ρητά και κατηγορηματικά και με απόλυτη σαφήνεια, όχι μόνο τον πόλεμο αλλά και κάθε χρήση βίας ή απειλή χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις. Παρά αυτή την αρχή, η διεθνής έννομη τάξη έχει καταγράψει πολλές παραβιάσεις της. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε την περίπτωση της Κύπρου, και του Κουβέϊτ.

Η μόνη λύση που θα μπορούσε να βρεθεί εδώ είναι η επιβολή κυρώσεων στους παραβάτες³⁹.

Τέλος, σχετικά με τη συλλογική ασφάλεια, η οποία δεν κατάφερε να εφαρμοσθεί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου, απαιτεί, αν υπάρξει απειλή κατά της ειρήνης, διατάραξη της ειρήνης ή εισβολή, να επαναφέρει το Συμβούλιο Ασφαλείας με διάφορα μέτρα-οικονομικά αρχικά και έπειτα στρατιωτικά- τα πράγματα στην πρότερη κατάσταση, αποκαθιστώντας την ειρήνη, ασφάλεια και δικαιοσύνη στις διεθνείς σχέσεις. Η συλλογική ασφάλεια φαίνεται το μόνο αποτελεσματικό μέσο για την εξασφάλιση της διεθνούς νομιμότητας⁴⁰.

³⁹ Κ. Οικονομίδης, «Θέματα Διεθνούς Δικαίου & Ελληνικής», σελ.318

⁴⁰ Ibid σελ. 318

2.3 Η ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Για την ρεαλιστική παράδοση η βία αλλά και η απειλή χρήσης βίας πορεύονται μαζί με τη διεθνή πολιτική και δεν μπορούν να ειδικωθούν ξεχωριστά, ενώ παράλληλα σύμφωνα με αυτήν, κάτι τέτοιο αποτυπώνεται στη δομή του διεθνούς συστήματος. Επιπλέον, καθώς δεν υπάρχει τίποτα που να μπορεί να προλάβει το ξέσπασμα ενός πολέμου, τα κράτη τείνουν να προστατεύουν τα ζωτικά τους συμφέροντα με οποιονδήποτε τρόπο, συμπεριλαμβανομένης και της βίας, ενώπιον του κινδύνου καταστροφής από άλλα κράτη. Ωστόσο, η προσπάθεια προστασίας των κρατικών συμφερόντων και η άμυνα απέναντι σε έναν πιθανό επιτιθέμενο υπόκειται σε νομικούς περιορισμούς όσον αφορά στη χρήση βίας. Όμως σύμφωνα με τους ρεαλιστές, όταν ένα κράτος αποφασίζει να μην καταφύγει στη χρήση βίας, δεν το κάνει από σεβασμό στο δίκαιο αλλά επειδή υπερτερούν άλλοι λόγοι όπως η αποφυγή της ενδεχόμενης βίαιης απάντησης.

Επιπροσθέτως, οι ρεαλιστές αντιτίθενται στο διεθνές δίκαιο, υποστηρίζοντας ότι η υπακοή ενός κράτους στο διεθνές δίκαιο σημαίνει αυτομάτως ότι αποποιείται των εθνικών του συμφερόντων.

2.3.1 Βίαια μέσα επίλυσης διαφορών

Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών περιέχει τη ρητή απαγόρευση χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις αναφέροντας στο Άρθρο 2 (4) ότι όλα τα μέλη πρέπει να απέχουν από την απειλή χρήσης ή τη χρήση βίας που στρέφεται ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία ενός κράτους. Μόνο το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει το δικαίωμα χρήσης «νόμιμης» βίας απέναντι σε πράξεις που στρέφονται ενάντια στην συλλογική ειρήνη και ασφάλεια.

Ωστόσο, ορισμένα κράτη επιλέγουν την αυτοδικία ως βίαιο τρόπο διακανονισμού των διαφορών τους με άλλα κράτη. **Το κράτος που αυτοδικεί, γίνεται ο αποκλειστικός κριτής μιας διαφοράς του με άλλο κράτος και καταφεύγοντας στη βία, επιδιώκει την επίλυση της διαφοράς σύμφωνα με τα συμφέροντά του.**

Η **αυτοδικία** ασκείται με τους παρακάτω τρόπους:

α) Διακοπή των διπλωματικών σχέσεων.

Αυτή αποτελεί τον πιο ανώδυνο τρόπο άσκησης της αυτοδικίας καθώς δεν απαιτεί τη χρησιμοποίηση βίαιων μέτρων. Δεδομένου ότι διακόπτεται ο διάλογος μεταξύ των μερών καθίσταται σαφές ότι η διακοπή αυτή δεν επιτρέπει την ειρηνική συνύπαρξη των διισταμένων μερών.

Η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων έχει ως σκοπό, να ασκηθεί πίεση στο κράτος εναντίον του οποίου γίνεται αυτή και έχει σαν αποτέλεσμα να καταστούν δύσκολες οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δισταμένων μερών. Αυτή πραγματοποιείται με την ανάκληση της διπλωματικής αποστολής που είναι διαπιστευμένη στη χώρα εναντίον της οποίας επιδιώκεται να ασκηθεί πίεση. Τέλος είναι δυνατό να ασκηθεί πίεση με τη μη επιστροφή του αρχηγού της διπλωματικής αποστολής που είναι διαπιστευμένη στη χώρα αυτή.

β) Αντίποινα

Τα αντίποινα, αποτελούν μη νόμιμες ενέργειες ενός κράτους εναντίον άλλου κράτους για προγενέστερη μη νόμιμη ενέργεια του δεύτερου που έθιξε τα συμφέροντά του. Τα αντίποινα αποβλέπουν στον εξαναγκασμό του κράτους που ενήργησε αρχικά κατά τρόπο μη νόμιμο να ικανοποιήσει το κράτος που έχει υποστεί ζημιά. Τα αντίποινα ασκούνται με διάφορες μορφές όπως η μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από μια διεθνή συνθήκη, με την εισβολή στο έδαφος μιας άλλης χώρας, ακόμη και ο βομβαρδισμός (π.χ. βομβαρδισμός και κατάληψη της Κέρκυρας από την Ιταλία το 1923).

γ) Αναπόδοση

Αποτελεί μια μη φιλική αλλά νόμιμη ενέργεια σε απάντηση άλλης μη φιλικής αλλά νόμιμης ενέργειας άλλου κράτους. Στην περίπτωση αυτή οι ενέργειες των δισταμένων μερών ανήκουν στη σφαίρα της νομοθετικής, διοικητικής και δικαστικής δικαιοδοσίας τους και από πλευράς Διεθνούς Δικαίου χαρακτηρίζονται νόμιμες αλλά δεν συμβάλλουν στη διατήρηση των φιλικών μεταξύ τους σχέσεων.

δ) Κωλυσιπλοΐα

Η κωλυσιπλοΐα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν ειδική μορφή αντιποίνων. Συγκεκριμένα, ένα κράτος προβαίνει στην κατακράτηση σε λιμένα του και στην απαγόρευση του απόπλου του ενός πλοίου άλλου κράτους με σκοπό να εξαναγκάσει το κράτος αυτό να επανορθώσει τη ζημία που έκανε.

ε) Μπούκοτάζ

Αυτό συνίσταται στην αναστολή των εμπορικών συναλλαγών με τους πολίτες του κράτους που διέπραξε το αδίκημα. Το μπούκοτάζ μπορεί να ασκηθεί από υπηκόους του κράτους που έχει υποστεί ζημιά χωρίς να μεσολαβήσει η υπεύθυνη κυβέρνηση με αποτέλεσμα αυτό να μην προσλαμβάνει διεθνή χαρακτήρα.

στ) Αποκλεισμός

Αυτός διακρίνεται σε αποκλεισμό σε περίοδο ειρήνης και σε περίοδο πολέμου. Αποτελεί ένα από τα πιο σκληρά μέτρα αυτοδικίας. Κύριο γνώρισμά του είναι η χρησιμοποίηση βίας από ένα κράτος που διαθέτει ισχύ με σκοπό να εξαναγκαστεί ένα άλλο να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του.

ζ) Ναυτική επίδειξη

Αυτή αποβλέπει στον εξαναγκασμό του κράτους κατά του οποίου στρέφεται να συμμορφωθεί με κάποια επιταγή και συνήθως λειτουργεί ως προειδοποίηση.

η) Η κατάληψη ξένου εδάφους

Αυτή αποτελεί το πιο βίαιο μέσο αυτοδικίας και ασκείται όταν όλα τα άλλα μέσα αυτοδικίας δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η κατάληψη ξένου εδάφους δεν εξομοιώνεται με πόλεμο, καθώς αν και παρουσιάζει όλα τα γνωρίσματα μιας πολεμικής ενέργειας, το κράτος που προσφεύγει στο μέσο αυτό δεν διεκδικεί το έδαφος που κατέλαβε, εφόσον ικανοποιηθούν τα αιτήματά του.

Εξαίρεση στα παραπάνω αποτελεί το δικαίωμα της **νόμιμης άμυνας** (self-defense). Με τον όρο νόμιμη άμυνα νοείται το νόμιμο δικαίωμα κάθε κράτους να χρησιμοποιεί την ισχύ του εναντίον ενός άλλου κράτους που, παραβιάζοντας τις αρχές και τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, χρησιμοποιεί την ισχύ του για να θίξει την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία του⁴¹.

Σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Χάρτη τα κράτη έχουν το δικαίωμα άσκησης μεμονωμένης ή συλλογικής άσκησης βίας αν μια ένοπλη επίθεση λάβει χώρα ενάντια τους έως ότου το ΣΑ λάβει τα αναγκαία μέτρα αποκατάστασης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η νόμιμη άμυνα έχει την έννοια απόκρουσης επίθεσης που έχει τελεσθεί ή βρίσκεται σε εξέλιξη ή της απόκρουσης άλλων επιθέσεων που ακολουθούν την αρχική (σε σύντομο χρονικό διάστημα). Τα ένοπλα αντίποινα με σκοπό εκδίκηση ή τιμωρία του αντιπάλου έχουν απαγορευτεί από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.

Δεύτερη εξαίρεση αποτελεί η προληπτική άμυνα (anticipatory self-defense). Βάση αυτού του δόγματος, ένα κράτος δεν χρειάζεται να περιμένει να δεχτεί την επίθεση για να αμυνθεί, εφόσον η επερχόμενη επίθεση θεωρείται βέβαιη. Η προληπτική άμυνα όμως περιορίζεται σε πειστικά στοιχεία, ανώτερα από απειλές ή κινδυνολογίες, που δείχνουν ότι μια επίθεση σχεδιάζεται. Επίσης επιτρέπεται μετά από αρχική επίθεση, εφόσον το θύμα έχει πειστικά στοιχεία ότι ο αντίπαλος θα επιτεθεί σε εύλογο χρονικό διάστημα. Μια τέτοια δράση θεωρείται αποδεκτή από το διεθνές δίκαιο. Για παράδειγμα η επίθεση των Αμερικανών στο Αφγανιστάν θεωρήθηκε νομικά ορθή αφού υποστήριξε πως η επίθεση που δέχθηκε την 11^η Σεπτεμβρίου ήταν συνέχεια από σειρά επιθέσεων (Κένυα, Υεμένη) ενώ παρουσίασε στοιχεία που αποδείκνυαν μελλοντικά σχεδιαζόμενες επιθέσεις από την Αλ Κάιντα, η οποία είχε τη στήριξη της εθνικής κυβέρνησης. Αντίθετα το ΣΑ αλλά και ολόκληρη η διεθνής κοινότητα καταδίκασε το Ισραήλ για το βομβαρδισμό του πυρηνικού

⁴¹Α. Παπακώστας, σελ. 172

αντιδραστήρα στο Ιράκ το '81 αφού δεν είχε κανένα πειστικό επιχείρημα περί σχεδιαζόμενης ή επερχόμενης επίθεσης.

2.3.2 Ο έλεγχος της βίας από τα Ηνωμένα Έθνη

Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών εξουσιοδοτεί το Συμβούλιο Ασφαλείας να αποφαινεται αν υπάρχει απειλή για την ειρήνη και να κάνει συστάσεις. Από το Χάρτη η άσκηση βίας από τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών απαγορεύεται, όμως από ένα πολιτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο Ασφαλείας, επιτρέπεται (Άρθρο 39). Η βία άλλωστε που ασκείται στις εκατέρωθεν περιπτώσεις διαφέρει, καθώς αυτή που ασκείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας αποσκοπεί στην αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας όπου κρίνει ότι υπάρχει απειλή οδηγείται στις κατ'εξουσιοδότηση επιχειρήσεις, αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία των στρατιωτικών επιχειρήσεων, τις οποίες θέτει υπό τη γενική εποπτεία του⁴².

Πριν προχωρήσει στην εξουσιοδότηση, στο προοίμιο των αποφάσεων δηλώνει ότι ενεργεί με βάση το Κεφάλαιο 7 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Προκειμένου να ενεργοποιηθούν οι διατάξεις του Κεφαλαίου αυτού, το Συμβούλιο προβαίνει καταρχήν στο νομικό χαρακτηρισμό της κατάστασης, αν συνιστά απειλή, με βάση το άρθρο 39 του Χάρτη.

Ο συνδυασμός των τριών αυτών στοιχείων, οδηγεί στην ένταξη των κατ'εξουσιοδότηση επιχειρήσεων στο φάσμα των κυρώσεων κατά του κράτους παραβάτη.

Βέβαια, η κατάσταση περιπλέκεται, όταν ο Οργανισμός απευθύνεται στα Κράτη μέλη για την εκτέλεση των μέτρων που λαμβάνει, όπως συμβαίνει κατά κανόνα, τόσο με τις οικονομικές και διπλωματικές κυρώσεις του Άρθρου 41, όσο και με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ειδικά ως προς τις τελευταίες, το Συμβούλιο Ασφαλείας, μη έχοντας στη διάθεσή του ένοπλες δυνάμεις που προβλέπει το άρθρο 43 του Χάρτη, όχι απλώς απευθύνεται, αλλά εξαρτάται κυριολεκτικά από τα Κράτη. Χαρακτηριστικό είναι, ότι στις περισσότερες από τις σχετικές αποφάσεις του, το Συμβούλιο μνημονεύει ρητά και αποδέχεται την «προσφορά» των κρατών να παράσχουν τις απαραίτητες δυνάμεις ad hoc ή και να αναλάβουν τη διοίκηση της μιας ή της άλλης επιχείρησης⁴³.

⁴² Λίνος Σισιλιάνος «Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για χρήση βίας», (Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, 2003), σελ.35

⁴³ Ibid, σελ.55-56

Συμπερασματικά, είναι δυνατός ο ισχυρισμός ότι η νομική φύση των κατ' εξουσιοδότηση επιχειρήσεων είναι μεικτή.

Οι εν λόγω επιχειρήσεις δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ούτε «αποκεντρωμένες» αντιδράσεις-και ειδικότερα ως επιχειρήσεις νόμιμης άμυνας-δεδομένου ότι εμπεριέχουν μια σειρά από θεσμικά στοιχεία, αλλά ούτε και αμιγώς θεσμικές, αφού αποκλίνουν σημαντικά από το συγκεντρωτικό σύστημα συλλογικής ασφάλειας όπως το είχαν προβλέψει οι συντάκτες του Χάρτη.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

¹⁰ Ο Σπύρος Κωνσταντίνου υποστηρίζει, με βάση τον Νόμο 1573/1986 (ΑΔΕΔΕ 1/2996-86, 29966, 29967, 29968, 29969, 29970, 29971, 29972, 29973, 29974, 29975, 29976, 29977, 29978, 29979, 29980, 29981, 29982, 29983, 29984, 29985, 29986, 29987, 29988, 29989, 29990, 29991, 29992, 29993, 29994, 29995, 29996, 29997, 29998, 29999, 30000) ότι η έννοια της «αποκεντρωμένης» αντιδράσης-και είναι διαφορετική από την έννοια της «αποκεντρωμένης» αντιδράσης-και που προβλέπει ο Χάρτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΣΗΜΕΙΑ ΤΡΙΒΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης το 1923 ήταν εκείνη που τακτοποίησε τις εδαφικές διαφορές των δύο χωρών. Ωστόσο, παρέμεναν τρεις εκκρεμότητες για την Ελλάδα, που δεν αφορούσαν όμως σε τουρκικά εδάφη: το νότιο τμήμα της Αλβανίας, τα Δωδεκάνησα και η Κύπρος και για την Τουρκία το Χατάη, περιοχή της Αλεξανδρέττας που διεκδικούσε από την υπό γαλλική εντολή Συρία.

Τα δύσκολα χρόνια του πολέμου και της αντιπαράθεσης μέχρι και το 1929, έδωσαν τη θέση τους σε μία εικοσαετία ομαλών και φιλικών σχέσεων οι οποίες φάνηκαν ανίκανες να υπερπηδήσουν τα εμπόδια που θα οδηγούσαν σε αντιπαλότητα τους δύο γείτονες τα επόμενα πενήντα χρόνια, εμπόδια που για πολλούς διαφοροποιούνται. Για κάποιους η ψυχολογική διάσταση που έχει ιστορική προέλευση, αποτελεί έναν βασικό λόγο για τον οποίο οι δύο χώρες αδυνατούν να επιλύσουν τις διαφορές τους, ενώ για κάποιους άλλους το Κυπριακό παραμένει ο βραχνάς των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ταυτόχρονα, δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε και την άποψη ότι η διαμάχη των δύο χωρών στο Αιγαίο δεν αφορά στο εδαφικό καθεστώς που διαμορφώθηκε από τις συνθήκες της Λωζάννης του 1923 και τη συνθήκη ειρήνης των Παρισίων, αλλά είναι κυρίως αποτέλεσμα των εξελίξεων, από το τέλος της δεκαετίας του 1950, που αφορούν στην αξιοποίηση του φυσικού πλούτου των θαλασσών κατά τρόπο κυριαρχικό από τα παράκτια κράτη⁴⁴. Βέβαια, εφόσον η αξιοποίηση αυτή περιλαμβάνει κυριαρχικά δικαιώματα δίνει στην υπόθεση πολιτικό χαρακτήρα καθώς δημιουργεί νέου είδους διακυβεύματα όπως το γεγονός ότι στην Ελλάδα έχει διαμορφωθεί η αντίληψη ότι η μόνη διαφορά είναι νομικού χαρακτήρα και αφορά στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας⁴⁵.

⁴⁴ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο 1973-1976», (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006), σελ. 9-10.

⁴⁵ Ibid σελ. 10.

3.2 ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ

Η πολύχρονη τριβή των δύο χωρών με την παράλληλη δυστοκία που παρουσιάζει η επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών καθιστά σαφές ότι δεν υπάρχει κοινή θέαση και παραδοχή των πραγματικών διαφορών των δύο γειτόνων.

Όσον αφορά στην ελληνική πλευρά, αυτή αναγνωρίζει μόνο μία διμερή διαφορά: την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας⁴⁶. Επιπροσθέτως, η Αθήνα κατηγορεί την Άγκυρα για προκλητική στάση, επεκτατισμό που συνεπάγεται την προσπάθεια αλλαγής του status quo στο Αιγαίο κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου. Επίσης, αναφερόμενη στην ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, η Ελλάδα προσάπτει στην Τουρκία τις κατηγορίες της καταπίεσης και των διακρίσεων εις βάρος της με αποτέλεσμα να παραμένουν ελάχιστα μέλη της στις εστίες τους. Τέλος, την κατηγορεί ότι δεν τηρεί την πρέπουσα στάση έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Η τουρκική πλευρά έχει άλλη άποψη για το φάσμα των ελληνοτουρκικών διαφορών. **Σύμφωνα με την Άγκυρα οι ελληνοτουρκικές διαφορές είναι αυτές που αφορούν στο Αιγαίο καθώς και η «τουρκική μειονότητα της δυτικής Θράκης», τα δικαιώματα της οποίας παραβιάζει η Ελλάδα μέχρι και σήμερα⁴⁷.** Μέχρι το 1999 και τη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι, η Τουρκία καταφερόταν εναντίον της Ελλάδας, η οποία, σύμφωνα με την τελευταία, ύψωνε εμπόδια στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας. Παράλληλα, την κατηγορούσε ότι παρείχε ηθική και υλική υποστήριξη στο ΡΚΚ, δηλαδή στους «αρχιτρομοκράτες» που επεδίωκαν το διαμελισμό της πατρίδας τους⁴⁸.

Λίγο πριν την κυπριακή κρίση του 1974, η Τουρκία επέδωσε στην Αθήνα κατάλογο εκκρεμοτήτων στα ελληνοτουρκικά ζητήματα, με την ακόλουθη κατάταξη: **1.** «τουρκική μειονότητα» στη Θράκη, **2.** «τουρκική μειονότητα στα Δωδεκάνησα», **3.** μη τήρηση από την Ελλάδα των συνθηκών περί αφοπλισμού των ελληνικών νησιών, και **4.** χωρικά ύδατα και υφαλοκρηπίδα⁴⁹. Σημειωτέον είναι, ότι σε επίσημες και δημόσιες δηλώσεις της η Άγκυρα δεν φαινόταν να αναγνωρίζει το Κυπριακό ως ελληνοτουρκική διαφορά. Αυτό το γεγονός έχει εξήγηση, καθώς οφειλόταν στη γνωστή θέση του Ετζεβίτ από το 1974, ότι το Κυπριακό είχε επιλυθεί με τη «σωτήρια» τουρκική «ειρηνευτική επιχείρηση» του καλοκαιριού του 1974. Παρόλα

⁴⁶ www.mfa.gr

⁴⁷ www.mfa.gov.tr, βλ. "Turkish-Greek Relations Aegean Problems" και "Turkish Minority in Western Thrace".

⁴⁸ Γλμαζ 1995, σελ.26-28.

⁴⁹ Κοσμαδόπουλος, 1988 σελ. 68

αυτά, στην πράξη, όποτε το ζήτημα της επίλυσης αποκτούσε κινητικότητα, η Άγκυρα καλούνταν να πάρει θέση στα πλαίσια των ελληνοτουρκικών σχέσεων, αλλά και σε επίπεδο ΟΗΕ η ίδια απέφευγε να δίνει την εντύπωση ότι είχε επαναπαυθεί στο Κυπριακό μετά τα γεγονότα του 1974⁵⁰.

Χρονολογικά, η πρώτη διαφορά που ανέκυψε ήταν αναφορικά με το Πατριαρχείο και τα μειονοτικά κυρίως κατά την περίοδο 1923-1929⁵¹. Από το 1954 και μετά είναι το Κυπριακό που δεσπόζει όλων των θεμάτων καθώς και το μειονοτικό που επανήλθε ειδικά την περίοδο 1955-1964. Τα θέματα του Αιγαίου δεν προϋπήρχαν του 1973 αλλά εμφανίστηκαν συνεπεία της κρίσης του Κυπριακού το 1974⁵².

Ένας στοιχειώδης κατάλογος των ελληνοτουρκικών διαφορών μετά το 1945 συνοψίζεται στα εξής:

1. Διαφορές που αφορούν στα θέματα του Αιγαίου πελάγους
2. Κυπριακό
3. Μειονοτικά: Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη.
4. Άλλα θέματα έντασης όπως η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, η στάση της Τουρκίας έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το θέμα του ΡΚΚ καθώς και επιμέρους θέματα που κατά καιρούς ανακύπτουν⁵³.

⁵⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *«Άσπονδοι Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου»*, (Αθήνα:Ι.Σιδέρης 2007), σελ.72.

⁵¹ Αλέξης Αλεξανδρής, *«Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987»*, (Αθήνα: Γνώση 1988), σελ.38-68

⁵² Θάνος Βερέμης, *“Greek-Turkish Relations: Crisis in the Aegean”* (Hellenic Studies, 4,2 1996), σελ.20

⁵³ Ηρακλείδης, 2007 σελ.73.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΛΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

4.1.1 Εισαγωγή

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και η αντιπαλότητα που τις χαρακτηρίζει λόγω των αναθεωρητικών διεκδικήσεων της Τουρκίας, έχουν απασχολήσει πολλές δεκαετίες αν όχι αιώνες το διεθνές περιβάλλον. Η αφετηρία της βαθιά ριζωμένης αντιπαράθεσης τοποθετείται για κάποιους στο ύστερο 11^ο αιώνα όπου η σύγκρουση των Βυζαντινών «Ελλήνων» και των Σελτζούκων «Τούρκων» έμοιαζε αναπόφευκτη. Σύμφωνα με μία άλλη εκδοχή, σημείο σταθμός στην εδραίωση της εχθρότητας μεταξύ των δύο γειτόνων αποτέλεσε ο 14^{ος} αιώνας με την υποδούλωση του ελληνικού έθνους από τους Οθωμανούς, από τους οποίους ξεπήδησαν οι σημερινοί Τούρκοι. Το επόμενο χρονικό σημείο αντιπαλότητας τοποθετείται στην εποχή της Νεωτερικότητας και το 1821, όπου αναμφίβολα αποτελεί αποφασιστική στιγμή και για τις δύο χώρες. Για τη μεν Ελλάδα σημαίνει τη στιγμή της ανεξαρτησίας ενώ για την Τουρκία την απαρχή του εθνικισμού. Το 1912 η εθνική αντιπαλότητα Ελλήνων-Τούρκων ήταν πλέον γεγονός. Ο τουρκικός εθνικισμός είχε φτάσει στο ζενίθ του και τα χρόνια που ακολούθησαν, για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον πόλεμο στη Μικρά Ασία, ήταν δραματικά.

Ωστόσο, ένα από τα διακυβεύματα του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού από το 1830 κιάλας αποτελούσαν τα νησιά του Αιγαίου. Η πρεσβευτική συνδιάσκεψη που ακολούθησε τη Συνθήκη του Λονδίνου το 1914 και παραχώρησε τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα και συγκεκριμένα τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία μαζί με τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια της Τουρκίας και οδήγησε στην κορύφωση της κρίσης μεταξύ των δύο γειτόνων. Η κλιμάκωση της έντασης, απόρροια της παραπάνω παραχώρησης συνοδεύτηκε με μια κούρσα ναυτικών εξοπλισμών, η οποία όμως ανακόπηκε με την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ευνόησε την Ελλάδα, η οποία με τη Συνθήκη των Σεβρών προσάρτησε μαζί με τα ήδη υπάρχοντα νησιά, την Ίμβρο και την Τένεδο (η εν λόγω Συνθήκη δεν ίσχυσε τελικά). Καθώς όμως ακολούθησε ο μικρασιατικός πόλεμος, η Συνθήκη παρέμεινε ανεκτέλεστη και η ήττα της Ελλάδας από τους Τούρκους εθνικιστές το 1922 κράτησε το θέμα κλειστό.

Στη συνδιάσκεψη της Λωζάννης, ο Ismet Inonu εξέφρασε με έντονο τρόπο την αντίθεσή του στην παραχώρηση των νησιών του Αιγαίου στην Ελλάδα προβάλλοντας ως κύριο επιχείρημα την ασφάλεια της Τουρκίας, καθώς τα νησιά είχαν χρησιμοποιηθεί ή μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη διενέργεια επιθετικών επιχειρήσεων κατά της τουρκικής ηπειρωτικής ενδοχώρας, ενώ παράλληλα ο ίδιος επικαλέστηκε και γεωλογικές μελέτες που θεωρούσαν τα νησιά προέκταση της μικρασιατικής ηπειρωτικής χώρας. Από την άλλη πλευρά, η ελληνική θέση έδινε έμφαση στην εθνική ταυτότητα των νησιωτικών πληθυσμών αλλά και στο γεγονός ότι η μικρή έκταση των νησιών αυτών δεν ευνοούσε τη συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων ικανών να προβούν σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η τελική ρύθμιση της συνθήκης της Λωζάννης ξεκαθάρισε εν μέρει το τοπίο παραχωρώντας τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο, την Ικαρία, τη Σαμοθράκη και τη Λήμνο στην Ελλάδα, ενώ η Ίμβρος και η Τένεδος παραχωρούνταν στην Τουρκία. Παράλληλα προβλεπόταν η αποστρατικοποίηση των νησιών και των Στενών. Με την ίδια συνθήκη αναγνωρίστηκε και η προσάρτηση της Δωδεκανήσου από την Ιταλία⁵⁴.

Η επάνοδος του Βενιζέλου στην εξουσία το 1928 σηματοδότησε την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, γεγονός που είχε θετικές συνέπειες για την ελληνική πλευρά σε επιμέρους ζητήματα του καθεστώτος του Αιγαίου. Παράδειγμα της εύνοιας αυτής αποτελεί η μονομερής ανακήρυξη της Ελλάδας εναερίου χώρου εύρους 10 ναυτικών μιλίων έναντι 3 αιγιαλίτιδας ζώνης το 1931, κίνηση που αν και δεν είχε τη ρητή συναίνεση της τουρκικής πλευράς, δεν προκάλεσε την αντίδρασή της. Αντίστοιχα, ούτε η Ελλάδα πρόβαλε κάποιο εμπόδιο στην αναθεώρηση του διεθνούς καθεστώτος των Στενών με τη συνθήκη του Μοντραί του 1936, η οποία μεταξύ άλλων προέβλεπε τη δυνατότητα της Τουρκίας να επαναστρατικοποιήσει τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο, κάτι που αν και δεν προβλεπόταν αναγνωρίστηκε και από τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών για την Ελλάδα στην περίπτωση της Λήμνου και της Σαμοθράκης. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή αμφισβητήθηκε από την τουρκική κυβέρνηση στα πλαίσια του NATO στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Επόμενο ζήτημα που επανατέθηκε με την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν αυτό των Δωδεκανήσων, καθώς και η Τουρκία εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για αυτά. Ο Ψυχρός Πόλεμος έφερε τις δύο χώρες στο ίδιο στρατόπεδο και τις συνέδεσε οργανικά στο πλαίσιο του NATO, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν περιθώρια οποιασδήποτε αμφισβήτησης του εδαφικού καθεστώτος του Αιγαίου. Έτσι, το 1952, μετά από βρετανικές πιέσεις, το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών επιβεβαίωσε τη

⁵⁴ Λένα Διβάνη, «Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας 1830-1947», (Αθήνα: Καστανιώτης, 1999), σελ. 489-540.

ρύθμιση που είχε προκύψει από την ιταλοτουρκική συμφωνία του 1932, απέφευγε όμως κάθε γραπτή συνομολόγηση των συμφωνηθέντων⁵⁵.

Αγκάθι στις σχέσεις των δύο χωρών αποδείχθηκε το Κυπριακό καθώς το ενδεχόμενο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα συνιστούσε, για την επικρατούσα τουρκική στρατηγική σκέψη, απειλή και ταυτόχρονα η Κύπρος συνιστούσε τον τελευταίο κρίκο στην αλυσίδα της επικράτησης της Ελλάδας στο νησιωτικό πλέγμα που άρχιζε από τα στενά του Βοσπόρου και κατέληγε την ανατολική Μεσόγειο. Επιπροσθέτως, έφερε ξανά στην επιφάνεια το προαναφερθέν ζήτημα της αμφισβήτησης.

Η υποτροπή της Κυπριακής κρίσης στη δεκαετία του 1960 είχε συνέπειες και στο Αιγαίο. Η ελληνική πλευρά αντιλαμβανόταν πλήρως πως τα νησιά ήταν ευάλωτα σε μια ενδεχόμενη γενικευμένη σύγκρουση με την Τουρκία και από τις αρχές του 1964 προχώρησε σε οχύρωση και ενίσχυση των φρουρών με αποτέλεσμα να προκληθεί η αντίδραση της τουρκικής πλευράς με διαμαρτυρίες για παραβίαση των όρων αποστρατικοποίησης. Σε αυτό το κλίμα και με αυτή τη διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η πρώτη κρίση του 1973-74 με διακύβευμα θέμα της υφαλοκρηπίδας, είδε το φως στα διεθνή fora.

4.1.2 Η πολιτική εξισορρόπησης της Τουρκίας

Η Ελλάδα ως μικρό κράτος, γεωγραφικά τοποθετημένο σε στρατηγικής σημασίας θέση και θιασώτης της διατήρησης του status quo, είχε παραδοσιακά ως βασικό μέλημά της τη διατήρηση της εδαφικής της ακεραιότητας και την προστασία του δυτικού συστήματος της δημοκρατίας από κάθε εξωτερική βούληση. Ως τέτοιο κράτος, για την αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών και σύμφωνα με την προσέγγιση περί των «πολιτικών συμμαχιών», η Ελλάδα είχε στη διάθεσή της δύο πολιτικές επιλογές: είτε να εξισορροπήσει τη δύναμη από την οποία δέχτηκε απειλή ή να «συμπράξει» με αυτήν.

Ζυγίζοντας το κόστος-όφελος μεταξύ της επιλογής συμμαχιών και εσωτερικής κινητοποίησης των εσωτερικών δυνάμεων του κράτους οδηγούμαστε στο διαχωρισμό της «θεωρίας της ισορροπίας δυνάμεων», την «εσωτερική» και «εξωτερική εξισορρόπηση».

Παραδοσιακά η Ελλάδα βασίστηκε σε ένα συνδυασμό «εσωτερικής» (ισχυρές ένοπλες δυνάμεις) και «εξωτερικής εξισορρόπησης» (συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες που αύξαναν την πολιτική ισχύ της χώρας και την αποτρεπτική της ικανότητα έναντι της Τουρκίας). Για αρκετές δεκαετίες η Ελλάδα

⁵⁵ Κων/νος Σβολόπουλος, «Το καθεστώς των νησίδων του Ανατολικού Αιγαίου», (Αθήνα 2003), σελ.

βάσισε την εξισορροπητική της προσπάθεια έναντι της Τουρκίας, πέρα από την πίστη της στην ανάγκη τήρησης των διεθνών κανόνων και εφαρμογής του διεθνούς δικαίου, στη συμμετοχή της στο NATO και στον μεσολαβητικό ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών⁵⁶.

Μετά τα γεγονότα του 1974, η Ελλάδα, βλέποντας πως η Συμμαχία δεν μπορούσε να ελέγξει τον τουρκικό αναθεωρητισμό, αποφάσισε να κινηθεί προς την ανάπτυξη της πολιτικής «εσωτερικής εξισορρόπησης» της τουρκικής απειλής, μέσω της γενναίας ενίσχυσης των ενόπλων της δυνάμεων και γενικότερα της στρατιωτικής της ικανότητας.

Σύντομα όμως επέστρεψε στην επιλογή του **συνδυασμού «εσωτερικής» και «εξωτερικής εξισορρόπησης», επιλέγοντας το 1980 την επανένταξή της στο στρατιωτικό σκέλος του NATO.**

Παράλληλα η Ελλάδα αναζητώντας «προμηθευτές ασφάλειας» για την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής, δρομολόγησε την ένταξή της στην ΕΟΚ και τον αμυντικό βραχίονά της, την Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, η Ελλάδα στα μέσα της δεκαετίας του '90 καλείτο να επιτύχει δύο στόχους. Έναν άμεσο, που αφορούσε στην **ανατροπή της υφιστάμενης υπέρ της Τουρκίας ανισορροπίας δυνάμεων στο Αιγαίο** και έναν μακροπρόθεσμο στόχο, που αφορούσε στην **ικανότητα της Ελλάδας να υπερβεί τις συνέπειες της ακολουθούμενης κούρσας των εξοπλισμών**, με τρόπο που δεν θα πλήττει την αποτρεπτική της ικανότητα.

Για την ικανοποίηση του άμεσου στόχου, η Ελλάδα προχώρησε σε μια σειρά μέτρων «εσωτερικής εξισορρόπησης» που οδήγησε στη στροφή της εξοπλιστικής διαδικασίας από την ποσότητα στην ποιότητα. Παράλληλα, η ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας της χώρας ενισχύθηκε από δέσμη μέτρων, όπως η ποιοτική αναβάθμιση και ο εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεων, η «έξυπνη χρήση των διαθέσιμων πόρων», η αλλαγή δομής δυνάμεων κλπ⁵⁷.

Προκειμένου η Ελλάδα να επιτύχει τους παραπάνω στόχους και να εξισορροπήσει αποτελεσματικά την τουρκική απειλή χωρίς να υπονομεύσει τη στρατηγική της ικανότητα, ήταν επιβεβλημένο να υιοθετήσει μια νέα πολιτική όπου η αξιόπιστη αποτροπή θα ενισχυόταν από συγκεκριμένες διπλωματικές πρωτοβουλίες και πολιτικές.

⁵⁶ Theodore Couloumbis, *"The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle"*, (New York: Praeger, 1983), σελ. 133

⁵⁷ Χ.Γιαλλουριδής-Π.Τσάκωνας, *«Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου»*, (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1999), σελ.201-24

Μετά τα Ίμια, κατέστη σαφές ότι η χώρα είχε ανάγκη από την ανάπτυξη πολιτικής «εξωτερικής εξισορρόπησης» της Τουρκίας μέσω διπλωματικών μέσων και πρωτοβουλιών.

Προς την κατεύθυνση αυτή για ανεύρεση του κατάλληλου συνδυασμού «εσωτερικής» και «εξωτερικής εξισορρόπησης», η ελληνική στρατηγική επέλεξε την Ευρωπαϊκή Ένωση ως το καταλληλότερο πεδίο, όπου η Ελλάδα διέθετε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι της Τουρκίας (ως κράτος-μέλος), αλλά και ως το καταλληλότερο εργαλείο «εξωτερικής εξισορρόπησης» που θα λειτουργούσε για ενδυνάμωση της διαδικασίας «εσωτερικής εξισορρόπησης».

4.1.3 Η απαρχή της αντιπαράθεσης. Η πρώτη κρίση (1973-1974)

Η έναρξη της διαφοράς τοποθετείται στην 1^η Νοεμβρίου 1973, όταν η τουρκική κυβέρνηση δημοσίευσε στην επίσημη εφημερίδα της την απόφασή της, με την οποία παραχωρούσε στον τουρκικό οργανισμό πετρελαίου (TPAO: *Turkiye Petrolleri Anonim Ortakligi*) άδειες για έρευνα στην **υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου**⁵⁸. Ωστόσο, οι

⁵⁸ **Γεωλογική έννοια της υφαλοκρηπίδας:** Η γεωλογική έννοια της υφαλοκρηπίδας, η οποία δεν είναι ταυτόσημη με τη νομική την ορίζει ως το υφαλοπλαίσιο (continental margin), κράσπεδο που υπάρχει σε πολλές περιοχές της γης μεταξύ των ακτών και της ωκεάνιας αβύσσου. Το κράσπεδο αυτό κυμαίνεται σε βάθος από 50 έως 550 μέτρα και σε εύρος από ένα έως εκατοντάδες μίλια. Το υφαλοπλαίσιο χωρίζεται σε τρία τμήματα, το πρώτο από τα οποία είναι η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα (continental shelf) που βρίσκεται 40-45 μίλια από την ακτή και έχει μέγιστο βάθος 200 μέτρα. Γεωλογικά, το υφαλοπλαίσιο αποτελεί μέρος του ηπειρωτικού εδάφους, γι' αυτό και ονομάζεται ηπειρωτική. Η υφαλοκρηπίδα από γεωλογική άποψη σταματά εκεί που αρχίζει μια απότομη κλίση του πυθμένα, που είναι και το δεύτερο τμήμα του υφαλοπλαισίου, το οποίο λέγεται υφαλοπρηνές (continental slope) και εκτείνεται στα 10-20 μίλια και έχει βάθος 3.000-4.000 μέτρα. Το τελευταίο τμήμα του υφαλοπλαισίου είναι το ηπειρωτικό ανύψωμα (continental rise), από το τέλος του οποίου αρχίζει η ωκεάνια αβύσσο.

Νομική έννοια της υφαλοκρηπίδας: Η νομική έννοια του όρου έκανε την εμφάνισή του στο διεθνές δίκαιο αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με τη Διακήρυξη του Προέδρου των ΗΠΑ Χάρυ Τρούμαν, το Σεπτέμβριο του 1945 με τίτλο «Πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με τους φυσικούς πόρους του υπεδάφους και του θαλασσίου βυθού της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας». Η Διακήρυξη αυτή αναφερόταν στη δυνατότητα του παράκτιου κράτους, στη συγκεκριμένη περίπτωση των ΗΠΑ, να εκμεταλλεύεται τις πλουτοπαραγωγικές πηγές στο βυθό της θάλασσας και στο υπέδαφος της υφαλοκρηπίδας. Η Διακήρυξη έκανε λόγο για βάθος 100 phantoms, δηλ. περίπου 200 μέτρων από το τέλος της αιγιαλίτιδας ζώνης και πέρα. Τονίστηκε ωστόσο, ότι αυτό δεν επηρέαζε την ελευθερία της ναυσιπλοΐας στην υπερκείμενη επιφάνεια της θάλασσας που παρέμενε ανοιχτή. Η γραμμή Τρούμαν άρχισε να εφαρμόζεται και από άλλα κράτη, εντούτοις είχε κενά και για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε η ανάγκη για διεθνή ρύθμιση του ζητήματος. Αποτέλεσμα ήταν η πραγματοποίηση το 1958 της 1^{ης} Διάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας (First United Nations Conference on the Law of the Sea: UNCLOS-I) στη Γενεύη που επιλήφθηκε εκτός των άλλων και της αιγιαλίτιδας ζώνης. Αν και η Σύμβαση αυτή κατάφερε να ψηφιστεί από 54 κράτη. Με βάση το άρθρο 1 της Σύμβασης του 1958, η υφαλοκρηπίδα ορίζεται νομικά ως α) ο βυθός της θάλασσας και το υπέδαφος των υποβρυχίων περιοχών των παρακειμένων στις ακτές που βρίσκονται ακριβώς μετά τα χωρικά ύδατα μέχρι βάθους 200 μέτρων ή πέραν αυτού, μέχρι το σημείο που το βάθος των υπερκειμένων υδάτων επιτρέπει την εκμετάλλευση των φυσικών πηγών και β) ο βυθός της θάλασσας και το υπέδαφος αναλόγων υποβρυχίων περιοχών στις ακτές νησιών. Η παράκτια χώρα έχει κυριαρχικά δικαιώματα

δύο χώρες είχαν διαφορετική άποψη για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, καθώς η Τουρκία στους δημοσιευμένους, στην επίσημη εφημερίδα, χάρτες την όριζε στη μέση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας παραγνωρίζοντας τα δικαιώματα των ελληνικών νησιών για υφαλοκρηπίδα, όπως αυτά απέρρεαν από τη συνθήκη της Γενεύης του 1958. Παράλληλα, πίστευε πως η γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης του 1969 περί οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στη Βόρεια Θάλασσα στις περιπτώσεις διαφοράς μεταξύ Δανίας και Δυτικής Γερμανίας και Ολλανδίας και Δυτικής Γερμανίας ευνοούσε τις απόψεις της⁵⁹. Η αντίδραση της Ελλάδας εκδηλώθηκε το Φεβρουάριο του 1974 όπου **βασικό στοιχείο της ελληνικής θέσης ήταν η επίκληση του ισχύοντος διεθνούς δικαίου για το δικαίωμα των νησιών για υφαλοκρηπίδα**. Παράλληλα, η ανακάλυψη πετρελαϊκών κοιτασμάτων στη Θάσο, γεγονός που θεωρήθηκε ως η απαρχή της διαφοράς για την Τουρκία καθώς η Ελλάδα παραχώρησε άδειες σε ξένες εταιρίες πετρελαίου από τις αρχές του 1970 για έρευνες σε περιοχές της ανοικτής θάλασσας γύρω από τη Θάσο, προσέδιδε στην υπόθεση επείγοντα χαρακτήρα. Η διεθνής πετρελαϊκή κρίση του 1973 κορύφωσε τις ανησυχίες της Τουρκίας, Γεγονός είναι βέβαια ότι η Ελλάδα είχε παραχωρήσει άδειες για έρευνα πολύ πριν το 1970 και συγκεκριμένα από το 1961⁶⁰, κάτι που εκείνη την εποχή δεν είχε προκαλέσει την αντίδραση της Τουρκίας, δεδομένου ότι επρόκειτο για μια διαδικασία που γινόταν επίσημα και μετά από δημοσίευση στην ελληνική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η μη αντίδραση της Τουρκίας μέχρι τις αρχές του 1970 έχει δύο ερμηνείες. Η πρώτη υποστηρίζει πως η πετρελαϊκή κρίση του 1973 με την παράλληλη έλλειψη πηγών ενέργειας της Τουρκίας καθιστούσε το πετρέλαιο επείγον ζήτημα. Σύμφωνα με τον γενικό διευθυντή Πολιτικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας Momtaz Soysal, το πετρέλαιο μπορούσε να είναι *casus belli*⁶¹ ιδίως από τη στιγμή που η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων της Θάσου έδινε την εντύπωση στην

και όχι κυριαρχία καθεαυτή. Τα δικαιώματα αυτά είναι «αποκλειστικά», με την έννοια ότι δεν μπορεί να τα αποκτήσει άλλο κράτος σε περίπτωση που το εν λόγω παράκτιο κράτος δεν προβεί σε σχετική εκμετάλλευση, δηλαδή σε πρακτική εκδήλωση του δικαιώματός του στην υφαλοκρηπίδα του. Οι περαιτέρω ανάγκες που δημιουργήθηκαν τα επόμενα χρόνια και η συνεχώς αυξανόμενη εκμετάλλευση του θαλάσσιου υπεδάφους οδήγησε τη διεθνή κοινωνία στην 3^η Διάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS-III) που ξεκίνησε τις εργασίες της το Δεκέμβριο του 1973 στη Νέα Υόρκη. Η συγκεκριμένη Διάσκεψη αν και ασχολήθηκε με την υφαλοκρηπίδα, δεν άλλαξε την ουσία της έννοιας όπως διατυπώθηκε το 1958. (Από Κ. Ιωάννου & Α. Στρατή, «*Δίκαιο της Θάλασσας*», Σάκκουλας 1996 β' έκδοση, σελ.54)

⁵⁹ Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του Δικαστηρίου του 1969, το δικαίωμα του παρακτινίου κράτους στην υφαλοκρηπίδα, που συνιστά φυσική προέκταση της χερσαίας περιοχής του επί και κάτω από τη θάλασσα, υφίσταται ως συνέπεια της κυριαρχίας του επί του εδάφους και ως προέκτασή του, με σκοπό την εξερεύνηση του βυθού και την αξιοποίηση των φυσικών του πόρων.

⁶⁰ Γ. Βαλινάκης «*Εισαγωγή στην ελληνική εξωτερική πολιτική, 1949-1988*», (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1989), σελ.122

⁶¹ Σ. Ριζάς «*Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο..*», σελ. 29

Τουρκία ότι η Ελλάδα είχε επιδοθεί σε μονομερή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του Αιγαίου. Η άλλη άποψη που επικρατούσε για την καθυστερημένη αντίδραση των Τούρκων στο θέμα των ερευνητικών αδειών ήταν αυτή που υποστήριξε ο μετριοπαθής και έμπειρος στα ελληνοτουρκικά δημοσιογράφος Μεχμέτ Αλί Μπιρράντ, ότι μέχρι το 1973 υπήρχαν ελάχιστοι Τούρκοι που γνώριζαν τα θέματα υφαλοκρηπίδας και ότι οι Έλληνες ματαιοπονούσαν ψάχνοντας για πετρέλαιο στο Αιγαίο⁶².

Εκτός από τους οικονομικούς λόγους που οδήγησαν στην αντίδραση της Τουρκίας το 1973, υπήρχαν και στρατηγικοί. Συγκεκριμένα, η παραχώρηση αδειών της Ελλάδας σε ξένες εταιρείες, έδινε σαφή εντύπωση στην Τουρκία, ότι την αγνοεί και ότι έχει την πρόθεση να της κλείσει «βαθμιαία την πρόσβαση προς τις ανοικτές θάλασσες»⁶³ και να καταστήσει το Αιγαίο αμιγώς ελληνικό. Εδώ στηρίζεται και η κατηγορία της τουρκικής πλευράς ότι η Ελλάδα είναι αναθεωρητική και επεκτατική στο Αιγαίο. Συγκεκριμένα, υποστήριζε ότι η Ελλάδα ήθελε να αναθεωρήσει το υπάρχον καθεστώς του Αιγαίου που ίσχυε με βάση τις Συνθήκες της Λωζάννης (1923), του Μοντραί (1946) και των Παρισίων (1946) και μάλιστα μονομερώς και με απαράδεκτους «νομικισμούς» που δεν έβρισκαν εφαρμογή με τις περίπλοκες «ειδικές συνθήκες που ισχύουν στο Αιγαίο (νησιά ημίκλειστη θάλασσα κλπ.)»⁶⁴ Σύμφωνα με τους Τούρκους διπλωμάτες η Ελλάδα ήταν επεκτατική, προσπαθώντας να μετατρέψει το Αιγαίο σε «ελληνική λίμνη», με αποκορύφωμα την άσκηση δικαιωμάτων στην υφαλοκρηπίδα και τη σχεδόν βέβαιη υιοθέτηση των 12 μιλίων εύρους αιγιαλίτιδας ζώνης στην 3^η Διάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας (είχε ξεκινήσει τις εργασίες της το Δεκέμβριο του 1973). Από την πλευρά της Ελλάδας εντούτοις, μια τέτοια κίνηση εξηγείται, καθώς οι νομικοί και οι διπλωμάτες της εποχής, εκτιμούσαν ότι η Σύμβαση της Γενεύης του 1958 για την υφαλοκρηπίδα, την οποία είχε επικυρώσει η Ελλάδα αλλά όχι και η Τουρκία, παραχωρούσε μετά την οριοθέτηση, την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, σχεδόν στο σύνολό της στην Ελλάδα. Αυτό το συνήγαγαν απ' το γεγονός ότι στη Σύμβαση της Γενεύης αναγνωρίζεται υφαλοκρηπίδα και για τα νησιά, χωρίς να γίνεται λόγος για περιορισμούς στο άρθρο που αναφέρεται στα νησιά,⁶⁵ καθώς επίσης και την γεωμετρική μέθοδο οριοθέτησης της μέσης γραμμής. Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα, με βάση τα παραπάνω, έβλεπε την αντίδραση της Τουρκίας ως δείγμα αναθεωρητισμού και συγκεκριμένα ότι κατέβαλε προσπάθειες

⁶² Α.Ηρακλειδής «*Άσπονδοι γείτονες*», σελ.81

⁶³ Β. Θεοδωρόπουλος, «*Οι Τούρκοι και εμείς*», (Αθήνα: Φυτράκης, 1988), σελ.268

⁶⁴ Κοσμάδοπουλος στο Α. Ηρακλειδής, «*Άσπονδοι γείτονες*», σελ.80

⁶⁵ Γ.Βαλνιάκης, «*Εισαγωγή στην ελληνική εξωτερική.*», σελ.122

για την αναθεώρηση του υπάρχοντος συνοριακού καθεστώτος στο Αιγαίο⁶⁶, μια θέση που επικράτησε πλήρως μετά τα γεγονότα της Κύπρου το 1974⁶⁷.

Επομένως οι εκατέρωθεν πλευρές έβλεπαν η μία την άλλη με καχυποψία σε μια περίοδο όχι και πολύ ευνοϊκή και για τις δύο χώρες, καθώς η διεθνής κοινότητα ερχόταν αντιμέτωπη με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και με μια δικτατορική κυβέρνηση (Ιωαννίδη) στην Ελλάδα.

Από τα παραπάνω αυτό που καθίσταται σαφές είναι ότι το Μάρτιο του 1974 υπήρχε ήδη απόκλιση συμφερόντων μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, μία απόκλιση που αφορούσε στην εκμετάλλευση των θαλασσίων και υποθαλασσίων πόρων. Η βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα εκτιμούσε ότι σύντομα το ζήτημα θα αποτελούσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης είτε στο πολυμερές πλαίσιο της συνδιάσκεψης του Καρακάς είτε αυστηρά διμερώς. Ως προς τις γενικότερες όψεις της διαφοράς, όπως στην ενδεχόμενη επέκτασή της στο εδαφικό καθεστώς, και οι δύο πλευρές, σύμφωνα με σχετικό υπόμνημα του Foreign Office, είχαν δηλώσει ότι θεωρούσαν τη διευθέτηση της Λωζάννης του 1923 τελική. Επομένως αν και είχαν ανακύψει διαφορές σχετικά με τα νησιά, αυτές αφορούσαν στην αποστρατικοποίηση και τις μειονότητες και όχι στην κυριαρχία και τα σύνορα. Οι επόμενες κινήσεις της **τουρκικής πλευράς** ήταν μεταξύ των άλλων να διαβεβαιώσει τη βρετανική πρεσβεία ότι κατ' αρχήν **αποδεχόταν τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας του άρθρου 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1958, σύμφωνα με το οποίο και τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα, κάτι που παρολαυτά δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στο Αιγαίο καθώς θα καθιστούσε το Πέλαγος ελληνική λίμνη.**

Εδώ, η Τουρκία υπενθύμιζε ότι σύμφωνα με το άρθρο 6 της ίδιας Σύμβασης προβλεπόταν η διαδικασία επίλυσης σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ όμορων κρατών. Έτσι, εφόσον δεν υπήρχε συμφωνία των μερών ή αναγνώριση «ειδικών περιστάσεων» θα μπορούσε να εφαρμοστεί η αρχή της ίσης απόστασης. **Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι Τούρκοι έβλεπαν το Αιγαίο ως «ειδική περίπτωση» και επικαλούνταν γι' αυτό την αρχή της «ευθυδικίας».** Όπως αναφέρθηκε, το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών εκτιμούσε ότι η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (οριοθέτηση με βάση την αρχή της ίσης απόστασης) θα ευνοούσε τα συμφέροντά της. Μέσα σε όλα αυτά διαφαινόταν ότι οι μειονότητες και το Κυπριακό ωχριούσαν για την Τουρκία μπροστά στο μείζον θέμα του Αιγαίου. Την ίδια εποχή και συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 1974, ο υπουργός Άμυνας της Τουρκίας Hasan Isik πρότεινε τη **συνεκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ανάμεσα στις δύο χώρες** στο πλαίσιο των διερευνητικών προσπαθειών μεταξύ των δύο πλευρών

⁶⁶ Β. Θεοδωρόπουλος «Οι Τούρκοι και εμείς» σελ.268

⁶⁷ Γ.Βαληνάκης «Εισαγωγή στην ελληνική ...», 1989, σελ. 128.

για εναλλακτικές προσεγγίσεις στη διαφορά. Μάλιστα ο ίδιος ενέταξε την ιδέα αυτή στη συμμετοχή των δύο χωρών στην ίδια συμμαχία, το ΝΑΤΟ⁶⁸. Από τις αρχές Μαΐου υπήρχε έντονη φημολογία ότι η Άγκυρα θα προχωρούσε σε έρευνες στην περιοχή του Αιγαίου. Νομικά, σύμφωνα με την αντίστοιχη υπηρεσία του Foreign Office η Ελλάδα δεν ήταν υποχρεωμένη να αναγνωρίσει στην Άγκυρα τα πλεονεκτήματα σχετικά με την επιστημονική έρευνα του άρθρου 5 της Σύμβασης της Γενεύης του 1958, καθώς η Τουρκία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος.

Στα τέλη Μαΐου του ίδιου έτους (1974) η Τουρκία έστειλε το υδρογραφικό του στόλου της, το πλοίο Τσανταρλί (Candarlı) στις επίδικες περιοχές για έρευνες του βυθού⁶⁹. Προς επίδειξη δύναμης, το υδρογραφικό σκάφος συνοδευόταν από 32 τουρκικά πολεμικά και έπλεε σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε ότι αποτελούσαν ελληνική υφαλοκρηπίδα, από τη Λήμνο προς βορρά έως τη Χίο στο νότο. Η ελληνική πλευρά προσπάθησε να υποβαθμίσει το ζήτημα καθώς επικρατούσε η άποψη ότι όσο οι Τούρκοι περιοριζόνταν σε έρευνες και δεν «άγγιζαν» το βυθό, δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί ότι θίγονταν τα ελληνικά συμφέροντα⁷⁰. Έτσι απέστειλε μία ναυτική δύναμη που παρακολουθούσε από μακριά το υδρογραφικό σκάφος. Τέλος, προχώρησε στις 14 Ιουνίου στη ρηματική διακοίνωση προς το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών ότι η Τουρκία παραβιάζει τη Συνθήκη της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα⁷¹.

Μετά από προσπάθειες εκτόνωσης της κατάστασης κυρίως σε υπηρεσιακό επίπεδο, η ελληνική πλευρά πρότεινε στον υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας Turan Gunep το «πάγωμα» των ερευνών στο Αιγαίο κάτι που δεν έγινε αποδεκτό από την άλλη πλευρά.

Όσον αφορά στους επικεφαλής των εκατέρωθεν πλευρών ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Ετζεβίτ φαινόταν πιο νηφάλιος από τους άλλους Τούρκους ιθύνοντες καθώς αναφερόμενος στην υφαλοκρηπίδα μιλούσε για τεχνικό πρόβλημα και όχι για πολιτικό⁷². Στην Ελλάδα υπήρχε σαφής διάσταση απόψεων μεταξύ διπλωματών και στρατιωτικών, αφού οι μεν διπλωμάτες υποστήριζαν την ανάγκη διαλόγου ακόμη και διαπραγματεύσεων χωρίς όμως επίλυση, προς αναμονή της 3^{ης} Διάσκεψης του ΟΗΕ

⁶⁸ Η Άγκυρα από τις αρχές του 1974 έτεινε να είναι πιο απαιτητική σύμμαχος στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και προσπαθούσε να προωθεί πιο ενεργά ζητήματα που συγκροτούσαν μια καθαρά εθνική ατζέντα εξωτερικής πολιτικής. Αυτό αντανάκλατο στις προγραμματικές δηλώσεις του Λαϊκού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος και του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας και η τάση αυτή επεκτεινόταν στην αμυντική πολιτική. Βλ. Ριζάς «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ. 37

⁶⁹ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις: η νομική διάσταση» στο Δ. Κώνστας & Χ. Τσαρδανίδης *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό πρόβλημα*, Σιάκουλας, 1989, σελ. 25

⁷⁰ Σ. Ριζάς «Οι ελληνοτουρκικές...», σελ. 58-59

⁷¹ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ. 25

⁷² Κοσμαδόπουλος, «Οδοπορικό ενός πρέσβη στην Άγκυρα 1974-1976» 1988 σελ. 77

για το Δίκαιο της Θάλασσας που θεωρούσαν ότι θα ευνοούσε τις ελληνικές θέσεις, ενώ η στρατιωτική ηγεσία έτεινε προς τη ρεαλιστική εκδοχή υποστηρίζοντας ακόμη και την ένοπλη αντιπαράθεση⁷³. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός της δικτατορικής κυβέρνησης Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος αρχικά δέχθηκε την εισήγηση του υπουργού Εξωτερικών, πρέσβη Τετενέ για συνομιλίες. Έτσι στις 20 Ιουνίου 1974 πραγματοποιήθηκε η συνάντηση της Οπάβας μεταξύ του πρέσβη Τετενέ και του Τούρκου ομολόγου του Turan Guner. Εκεί η ελληνική πλευρά προσέγγισε τα θέματα ξεκινώντας από τα ευκολότερα (μειονότητες) με κατάληξη στα πιο δύσκολα. Αντίθετα ο τούρκος υπουργός Εξωτερικών τάχθηκε υπέρ της συνολικής προσέγγισης και της αντιμετώπισης αρχικά των δύσκολων θεμάτων. Αποτέλεσμα των συνομιλιών ήταν το σχέδιο κοινού ανακοινωθέντος για προσεχή συνάντηση Ανδρουτσόπουλου-Ετζεβίτ ώστε να συζητηθούν οι διαφορές μεταξύ των μερών, κάτι που στη συνέχεια απορρίφθηκε από τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 26 Ιουνίου έλαβε χώρα η προγραμματισμένη συνάντηση του Έλληνα Πρωθυπουργού με τον Τούρκο ομολόγο του στο πλαίσιο της συνάντησης κορυφής του NATO στις Βρυξέλλες. Εκεί ο Ετζεβίτ πρότεινε τη σύσταση επιτροπής υπό τους υπουργούς Εξωτερικών υπό την εποπτεία των δύο Πρωθυπουργών που θα αποτελούνταν από δύο υποεπιτροπές, μία για τις μειονότητες και μία για τα θέματα του Αιγαίου. Ο Ανδρουτσόπουλος δεν δέχθηκε την πρόταση με τη δικαιολογία κυρίως ότι το μέγεθος της έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν επιτρέπει το διάλογο. Τελικά και μετά από πίεση δήλωσε ότι δεν είχε την εξουσιοδότηση να αποδεχθεί τέτοια πρόταση. Τελικά η συνάντηση οδηγήθηκε σε φιάσκο με την αποτυχία να έχει σιγματίσει την ελληνική πλευρά⁷⁴. Η διαφωνία Ετζεβίτ-Ανδρουτσόπουλου σήμανε την παραίτηση των κορυφαίων διπλωματών του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, των πρέσβων Άγγελου Βλάχου και Ιωάννη Τζούνη και στην συνέχεια και του ίδιου του υπουργού Εξωτερικών Σπύρου Τετενέ, καθώς γινόταν αντιληπτό ότι είχε επιβληθεί πλήρως η πολιτική αντιπαράθεσης με την Τουρκία σε όλα τα μέτωπα που είχε προκρίνει ο δικτάτορας Ιωαννίδης⁷⁵.

Αναφορικά με τους ξένους παράγοντες, σημαντικός ήταν ο ρόλος των υπηρεσιακών παραγόντων της βρετανικής πλευράς οι οποίοι κατ' επανάληψη είχαν εκφράσει την ανησυχία τους για την εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Οι ΗΠΑ από την άλλη πλευρά, μέσω του υπουργού Εξωτερικών Χένρυ Κίσσιγκερ, εξέφραζαν την επιθυμία τους για ουδετερότητα στα ελληνοτουρκικά καθώς δεν επιθυμούσαν να προσθέσουν νέα προβλήματα σε αυτά που ήδη υπήρχαν στην Ανατολική

⁷³ Ibid, σελ. 79-90

⁷⁴ Ριζάς «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ.56-57

⁷⁵ Ibid σελ. 95-6

Μεσόγειο⁷⁶. Αντιθέτως ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ, Ολλανδός Joseph Luns επιχείρησε κατ' επανάληψη να παράσχει καλές υπηρεσίες για την υφαλοκρηπίδα κάνοντας νύξη και για συνεκμετάλλευση.

4.2 Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ (1975-1981): Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Την επαύριον της πρώτης κρίσης, έχοντας πια ξεφύγει από την κυβερνητική δυσκαμψία του δικτατορικού καθεστώτος, η Ελλάδα πέρασε στην μεταπολίτευση και στην εποχή της διαλλακτικότητας, γεγονός που αποτυπώθηκε και στα εξωτερικά θέματα και κυρίως στα φλέγοντα ελληνοτουρκικά.

Σε αυτή την περίοδο, στο τιμόνι της ελληνικής κυβέρνησης βρέθηκε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος με τη διπλωματική του δραστηριότητα θα θέσει τις βάσεις μιας νέας σύγχρονης πολιτικής προσανατολισμένης στην οργανική ενσωμάτωση στην ΕΟΚ, στην άμβλυση της μονομερούς σχέσεως με τις ΗΠΑ, στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής και στη δυναμική συμμετοχή στη διεθνή ζωή. Παράλληλα, το προσωπικό του κύρος θα αποδειχθεί πολύτιμος μοχλός για την αναβάθμιση του διεθνούς κύρους της χώρας.

Ο Κων/νος Καραμανλής επεσήμανε την **ανάγκη ειρηνικής επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών σε όλα τα επίπεδα** και για αυτό το λόγο επέλεξε να ακολουθήσει το μοντέλο διεθνικής συνεργασίας. Η νομική προσέγγιση που επικράτησε, πρέσβευε ότι οι διαφορές στο Αιγαίο είναι νομικής φύσης και αφορούν κυρίως το θέμα της υφαλοκρηπίδας. Το σκεπτικό σε αυτό είναι ότι τα νομικά εργαλεία, δηλαδή το υπάρχον διεθνές δίκαιο και η διαδικασία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, εξασφαλίζουν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα ελληνικά συμφέροντα και κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο⁷⁷. Ο Κ.Καραμανλής συνεπεία αυτών, προχώρησε σε μια σειρά επαφών με τη γείτονα χώρα.

4.2.1 Η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου

Το πρώτο «δείγμα γραφής του» σε αυτό το πλαίσιο, αποτέλεσε η έγκριση (25 Ιανουαρίου 1974) της πρότασης του υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας προς την Τουρκία για προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για το θέμα της υφαλοκρηπίδας⁷⁸. Συγκεκριμένα, **από το Νοέμβριο του 1974 είχε αρχίσει να**

⁷⁶ Ibid, σελ. 74-6

⁷⁷ Ροζάκης, 1989

⁷⁸ Τον Ιανουάριο του 1975 αυτή η σκέψη συζητήθηκε σε σύσκεψη των ιθυνόντων του υπουργείου

ωριμάζει στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών η σκέψη για παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔ) προκειμένου να υπάρξει ομαλή λύση με διεθνή δικαστική διαδικασία. Στο πνεύμα αυτό ο Πρέσβης της Ελλάδας στην Άγκυρα Δ. Κοσμαδόπουλος βολιδοσκόπησε πολλάκις τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών της κυβέρνησης Isik, διπλωμάτη Esenbel και αποκόμισε την εντύπωση ότι η Τουρκία δεν θα ήταν τελείως αρνητική στη συγκεκριμένη προοπτική⁷⁹. Στην ελληνική πρόταση για παραπομπή της υπόθεσης της υφαλοκρηπίδας στο ΔΔ, η οποία επιδόθηκε δύο ημέρες αργότερα από τον Κοσμαδόπουλο στον Esenbel, διευκρινιζόταν ότι με αυτήν η Ελλάδα δεν έθιγε τα συμφέροντά της για μονομερή προσφυγή, αλλά θεωρούσε σημαντική τη σύναψη από κοινού ειδικής συμφωνίας στη βάση της οποίας θα πραγματοποιούνταν η προσφυγή⁸⁰. Παράλληλα στις αρχές Φεβρουαρίου έλαβε χώρα το αμερικανικό εμπάργκο όπλων στην Τουρκία με αφορμή τα γεγονότα του κυπριακού, γεγονός που θεωρήθηκε άδικο από την Τουρκία και ταυτόχρονα βάρυνε την ατμόσφαιρα. Παρολαυτά, η ελληνική πρόταση βρήκε θετική ανταπόκριση από την κυβέρνηση Ιπτακ, στην οποία συνέβαλε και η φυσιογνωμία του Κων/νου Καραμανλή, ο οποίος θεωρούνταν από την τουρκική ηγεσία μετριοπαθής⁸¹. Η απάντηση αυτή (6 Φεβρουαρίου 1975) αναφέρθηκε μεταξύ άλλων και σε άλλα ζωτικά ζητήματα του Αιγαίου ως αλληλένδετα με την υφαλοκρηπίδα. Επίσης εξέφρασε την προτίμησή της για ουσιώδεις διαπραγματεύσεις, κατά προτεραιότητα για την υφαλοκρηπίδα καταλήγοντας ότι δέχεται την ελληνική πρόταση για παραπομπή της από κοινού διαφοράς της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη και για το σκοπό αυτό προτείνει την «έναρξη συνομιλιών υψηλού επιπέδου»⁸².

Οι εσωτερικές εξελίξεις στην Τουρκία, με τον Τούρκο Πρωθυπουργό Isik να κατακρίνεται από το σύνολο σχεδόν του τουρκικού πολιτικού κόσμου (και κυρίως από τον Μπουλέντ Ετζεβίτ) ότι ξεπουλάει τη χώρα του και την παράλληλη αντικατάσταση του Ιπτακ από τον ηγέτη του Κόμματος της Δικαιοσύνης Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ (Απρίλιος 1975) σε κυβέρνηση συνασπισμού με τους Ισλαμιστές του Ερμπακάν (Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας) και τους ακραίους εθνικιστές του Τουρκές (Κόμμα Εθνικής Δράσης), την οδήγησαν σε αλλαγή στάσης.

Έτσι η Τουρκία από τη συμφωνία προσφυγής στο ΔΔ οδηγήθηκε μέσω του Ντεμιρέλ και του υπουργού Εξωτερικών Ιχσάν Τσαγλάγιαγκιλ στη διευθέτηση της διαφοράς

Εξωτερικών (Κοσμαδόπουλος, Τζούνης, υπουργός Εξωτερικών Δ. Μπίτσιος) και τελικά υιοθετήθηκε ως πρόταση προς την Τουρκία για προσφυγή στο ΔΔ.

⁷⁹ Κοσμαδόπουλος 1988, σελ. 178-9

⁸⁰ Ibid σελ. 190-1

⁸¹ Ibid σελ. 269-270

⁸² Ibid σελ. 199-200

μέσω διαπραγματεύσεων. Παρά όμως τη σαφή προτίμηση της Τουρκίας για διαπραγματεύσεις, αυτή δέχθηκε να συζητήσει το ενδεχόμενο σύνταξης συνυποσχετικού, δεδομένου του ότι υπήρχε ήδη το εμπάργκο εκ μέρους της Αμερικής και η τουρκική κυβέρνηση θέλησε να δείξει καλή διαγωγή. Έτσι, έλαβε χώρα, σε υπηρεσιακό επίπεδο στη Γενεύη στις αρχές Μαΐου, συνάντηση για το σκοπό αυτό και για την προετοιμασία συνάντησης των δύο υπουργών και έπειτα των δύο Πρωθυπουργών. Η συνάντηση Μπίτσιου-Τσαγλιάλαγκιλ πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη στις 17-19 Μαρτίου 1975 στο περιθώριο της εαρινής υπουργικής συνάντησης του NATO. Εκεί η ελληνική αντιπροσωπεία είχε έτοιμο συνυποσχετικό το οποίο αιφνιδίασε την Τουρκία που φάνηκε απρόθυμη να προχωρήσει. Στη συνάντηση αυτή προτάθηκε η ιδέα της *συνεκμετάλλευσης*, στην οποία συχνά ανέτρεχε ο Τσαγλιάλαγκιλ⁸³. Ενώ λοιπόν συνεχιζόταν η εμμονή των Τούρκων για μη σύναψη συνυποσχετικού, παραδόξως ο Τσαγλιάλαγκιλ φαινόταν πιο διαλλακτικός. Η συνάντηση κατέληξε σε ένα σύντομο ανακοινωθέν που διατύπωνε ότι συζητήθηκαν τα θέματα της υφαλοκρηπίδας. Εδώ και πάλι ενεπλάκη η εκατέρωθεν καχυποψία που πρόσταζε οι μεν Έλληνες να αισθάνονται ότι οι Τούρκοι υπαναχωρούν από τη συμφωνία για σύνταξη συνυποσχετικού και οι δε Τούρκοι να πιστεύουν ότι με την εμμονή των Ελλήνων για συνυποσχετικό, οι ίδιοι προφανώς ετοίμαζαν «τετελεσμένο γεγονός». Ήταν πλέον ολοφάνερο ότι οι Τούρκοι ιθύνοντες ήταν πεπεισμένοι ότι η Χάγη θα έβλαπτε τα συμφέροντά τους.

4.2.2 Οι προσπάθειες Καραμανλή για εξεύρεση λύσης και το «Ανακοινωθέν των Βρυξελλών»

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής κατά την περίοδο αυτή, προσπάθησε με κάθε τρόπο να προσεγγίσει την Τουρκία, ώστε να συζητηθούν τα φλέγοντα ζητήματα του Αιγαίου. Η πρώτη συνάντηση των δύο πρωθυπουργών ως απόρροια της Γενεύης, πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες στα τέλη Μαΐου του 1975. Η συνάντηση αυτή κατέληξε στο «Ανακοινωθέν των Βρυξελλών» της 31 Μαΐου 1975. Το ανακοινωθέν αυτό αποτελείτο από έξι σύντομες παραγράφους. **Σύμφωνα με αυτό οι δύο πρωθυπουργοί συμφώνησαν:**

- A) να επιλυθούν όλα τα ελληνοτουρκικά προβλήματα με διαπραγματεύσεις
- B) να εξαιρεθεί η διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας από τις διμερείς διαπραγματεύσεις και να παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο και

⁸³ Ibid σελ. 225-8

Γ) να δώσουν την υποστήριξή τους στις διακοινοτικές συνομιλίες της Βιέννης που αφορούσαν το Κυπριακό⁸⁴.

Ο τρόπος επίλυσης της διαφοράς μέσω του ΔΔ τέθηκε μετά από επιμονή του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Δ.Μπίτσιου και το αποδέχθηκε ο Ντεμιρέλ. Παράλληλα, οι δύο ηγέτες «απεφάσισαν την επίσπευσιν της συναντήσεως εμπειρογνωμόνων δια το θέμα της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου, καθώς επίσης και της συναντήσεως εμπειρογνωμόνων δια το θέμα του εναερίου χώρου»⁸⁵. Σύμφωνα με την τουρκική πλευρά, οι Έλληνες πίεζαν σε μεγάλο βαθμό για παραπομπή στη Χάγη αλλά οι Τούρκοι υπηρειακοί παράγοντες αντιδρούσαν. Τελικά ο Καραμανλής έπεισε τους Ντεμιρέλ και Τσαγλάγιακιλ για την ανάγκη σχετικής αναφοράς στο ανακοινωθέν των Βρυξελλών, αναφορά όμως που δέσμευε σε μεγάλο βαθμό την Τουρκία για προσφυγή, κάτι που η ίδια θεωρούσε ότι έθιγε τα συμφέροντά της⁸⁶.

Ο Ντεμιρέλ θέλοντας να φανεί διαλλακτικός στις ΗΠΑ (λόγω του εμπάρκο που είχε επιβληθεί από αυτές) θεώρησε προφανώς ότι θα μπορούσε να δικαιολογήσει την υποχωρητικότητα του, μεταθέτοντας την ευθύνη στην αρχική θετική ανταπόκριση του προκατόχου του İsmak και υποστηρίζοντας ότι η σχετική διατύπωση του Ανακοινωθέντος δεν ισοδυναμούσε απόλυτα με δέσμευση για παραπομπή αλλά έβαζε στο ίδιο επίπεδο τις διαπραγματεύσεις⁸⁷. Στη συμφωνία για παραπομπή στη Χάγη συνέβαλε και το γεγονός ότι ο Καραμανλής είπε να σπεύσουν μεν στη Χάγη, αλλά μετά την κατάθεση της προσφυγής να γίνει «ανταλλαγή απόψεων δι' ενδεχομένην εξεύρεσιν λύσεων. Και εάν επιτύχωμε τούτο, τότε δυνάμεθα να θέσωμεν την λύσιν υπ' όψιν του Δικαστηρίου της Χάγης, ίνα στηρίξει την απόφασίν του επ' αυτής και αποκτήσει η συμφωνία αυτή και διεθνή νομικήν κατοχύρωσιν»⁸⁸.

Το σχετικό ανακοινωθέν αν και δεν κατέληξε σε ένα χειροπιαστό αποτέλεσμα, ωστόσο συζητήθηκαν επί της ουσίας τα προβλήματα των δύο χωρών. Στο πλαίσιο αυτό ξεκίνησαν συνομιλίες εμπειρογνωμόνων για τον εναεριο χώρο μεταξύ των πρέσβων Ντένη Καραγιάννη και Yuksel Soylemez και έλαβαν χώρα τρεις φορές κατά το 1975, στην Άγκυρα, στην Αθήνα και στην Κωνσταντινούπολη.

Επίσης, στο πλαίσιο των συναντήσεων, η τουρκική πλευρά προσπάθησε κατ' επανάληψη να συμπεριλάβει στο θέμα της υφαλοκρηπίδας και το θέμα του εθνικού

⁸⁴ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987», (Αθήνα: Γνώση, 1988) σελ. 284-285

⁸⁵ Χ. Σαζανίδης «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978», (Θεσσαλονίκη: 1979) σελ. 258

⁸⁶ Α. Ηρακλείδης, «Άσπονδοί Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία...», σελ. 95

⁸⁷ Μπιράντ στο Α. Ηρακλείδης, «Άσπονδοί γείτονες...», σελ. 95

⁸⁸ Αρχαία Καραμανλή, τόμος 8 σελ. 423

εναερίου χώρου και των χωρικών υδάτων, κάτι που αρνήθηκε να συζητήσει η ελληνική⁸⁹.

Μετά το «Ανακοινωθέν των Βρυξελλών» επρόκειτο να λάβει χώρα η ελληνοτουρκική συνάντηση για τη **σύνταξη συνυποσχετικού και την παραπομπή του θέματος στη Χάγη**. Αυτή είχε οριστεί για τα τέλη Σεπτεμβρίου 1975, όμως τελευταία στιγμή οι Τούρκοι υπαναχώρησαν. Αντί συνυποσχετικού ζήτησαν συζήτηση επί της ουσίας του θέματος μαζί με τα άλλα διμερή ζητήματα και μόνο αν αποτύγχαναν οι διαπραγματεύσεις θα ετίθετο το θέμα της προσφυγής στο ΔΔΧ. Μάλιστα σε σχετική διακοίνωσή της, η Τουρκία, επανήλθε στην ιδέα της **συνεκμετάλλευσης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου**⁹⁰.

Η **αλλαγή στάσης της Τουρκίας, η οποία αρνούνταν να προσφύγει στη Χάγη**, ήταν αποκύημα της έντονης κριτικής που δέχτηκε ο Ντεμιρέλ από την τουρκική αντιπολίτευση και κυρίως από τον Ετζεβίτ ότι ξεπουλάει τη χώρα του. Παράλληλα οι Τούρκοι διπλωμάτες, οι οποίοι από την αρχή θεωρούσαν επιζήμια την προσφυγή της χώρας τους στη Χάγη, έπεισαν τον Ντεμιρέλ να μην αποδεχθεί την πρόταση αυτή. Μάλιστα η Τουρκία προέβαλε έναντι της Ελλάδας, τη δικαιολογία ότι η ίδια θέλει πριν το συνυποσχετικό να εξετάσει και τις άλλες μεθόδους επίλυσης εκτός της Χάγης, με προτιμητέες τις διαπραγματεύσεις⁹¹. Η πρόταση αυτή δεν έγινε αποδεκτή από την ελληνική πλευρά, ή οποία δεν έκρυψε τη δυσαρέσκειά της. Ωστόσο, οι σχέσεις των γειτόνων δεν διαταράχθηκαν για τον υπόλοιπο χρόνο, με τη συνέχιση της διπλωματικής κινητικότητας (Χειμερινή Σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών του NATO, Δεκέμβριος 1975).

Τον Απρίλιο του 1976, η επιμονή του Ντεμιρέλ σχετικά με την αποστρατικοποίηση, τον οδήγησε στις δηλώσεις ότι «η Ελλάδα εξοπλίζεται πυρετωδώς και ότι έχει επεκτατικές βλέψεις σε βάρος της χώρας του»⁹². Η απάντηση του Κων/νου Καραμανλή ήρθε με την πρόταση συνομολόγησης Συμφώνου μη προσφυγής στη βία και τερματισμού του ανταγωνισμού των εξοπλισμών μεταξύ των δύο χωρών, πρόταση που δεν αποδέχθηκε τελικά ο Ντεμιρέλ καθώς έκρινε **απαραίτητη την επίλυση των διαφορών των δύο χωρών** πριν την ύπαρξη τέτοιου Συμφώνου. Η εν λόγω πρόταση αντιμετώπιστηκε με καχυποψία (θεωρήθηκε ελιγμός) κυρίως από τον Ετζεβίτ⁹³.

Η απάντηση του Ντεμιρέλ προς τον Καραμανλή παρουσίαζε τις τουρκικές θέσεις για τα διμερή θέματα και το Κυπριακό με κατηγορίες προς την Ελλάδα, ενώ η

⁸⁹ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ. 359

⁹⁰ Σαζανίδης, 1979 «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...» σελ. 260

⁹¹ Ibid σελ. 259-260

⁹² Α. Ηρακλειδης, *Ασπονδοί Γείτονες, Ελλάδα-Τουρκία...*, σελ.98

⁹³ Ibid, σελ.99

ανταπάντηση Καραμανλή με ανασκευή των τουρκικών επιχειρημάτων έριχνε την ευθύνη στην τουρκική πλευρά για τις συνεχείς κρίσεις στα θέματα του Αιγαίου. Οι προσεχείς μήνες χαρακτηρίστηκαν από διπλωματική κινητικότητα με διαλείμματα προκλητικών δηλώσεων και πτήσεων τουρκικών μαχητικών που όμως δεν οδήγησαν σε κρίση.

4.2.3 Οι άλλες διαφορές στο Αιγαίο που έφτασαν μέχρι την κρίση του 1976 και οι προσπάθειες επίλυσής τους

Ένα θέμα ζωτικής σημασίας για τους Τούρκους που συνδεόταν άμεσα με την υφαλοκρηπίδα ήταν η **αιγιαλίτιδα ζώνη**. Μία επικείμενη επέκτασή της από την ελληνική πλευρά από τα 6 στα 12 μίλια θα καθιστούσε το Αιγαίο σχεδόν αποκλειστικά ελληνικό⁹⁴. Συγκεκριμένα, αυξάνοντας το ποσοστό της αιγιαλίτιδας ζώνης, θα περιοριζόταν το ποσοστό ανοικτής θάλασσας, ενώ παράλληλα η Τουρκία δεν θα ευνοούνταν καθόλου, καθώς η περιοχή πέριξ των ανατολικών ελληνικών νησιών θα μετατρέποταν σε αιγιαλίτιδα ζώνη της Ελλάδας περιορίζοντας τις πολύ ελεύθερες τουρκικές κινήσεις για τη διεξαγωγή των αεροναυτικών γυμνασίων τους. Επιπροσθέτως και η Μόσχα εξέφρασε τις αντιρρήσεις της για την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ., καθώς ως ναυτική δύναμη θα θίγονταν τα συμφέροντά της. Γι' αυτές της τις απόψεις είχε φροντίσει να ενημερώσει και την Τουρκία⁹⁵. Σύμφωνα με τον πρέσβη Βύρωνα Θεοδωρόπουλο υπήρχε πράγματι μια τέτοια σκέψη, αφού μετατρέποντας σε αιγιαλίτιδα ζώνη ένα μεγάλο μέρος του Αιγαίου, η Ελλάδα θα περιόριζε τις υπέρμετρες τουρκικές αξιώσεις για την υφαλοκρηπίδα⁹⁶. Ωστόσο, δεν υπήρχε κάποια επίσημη ανακοίνωση για τις προθέσεις της Ελλάδας, παρά μόνο δημοσιεύματα του ελληνικού τύπου της εποχής. Η απάντηση στις φήμες ήρθε από τον Ιούνιο του 1974 από τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών Turgut Gunes ότι «η Τουρκία ουδέποτε θα δεχόταν επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ. διότι τότε το Αιγαίο θα γινόταν τμήμα της ελληνικής ξηράς»⁹⁷.

Σύμφωνα με τον Καθηγητή Χ. Ροζάκη⁹⁸, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία έχουν το δικαίωμα, σε περιοχές του Αιγαίου που δεν έχουν οριοθετηθεί, να διευρύνουν την αιγιαλίτιδα ζώνη τους στα 12ν.μ. ή σε απόσταση μεγαλύτερη από τα 6ν.μ. που ισχύει

⁹⁴ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..», σελ. 76-77.

⁹⁵ Ibid, σελ. 87-88

⁹⁶ Β. Θεοδωρόπουλος, «Οι Τούρκοι..», σελ. 278

⁹⁷ Σαζανίδης «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..» σελ. 87

⁹⁸ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ. 352

σήμερα. Μια τέτοια ενέργεια είναι σύννομη και κάθε αρνητικό επιχείρημα μπορεί να στηρίζεται μόνο σε πολιτικό σκεπτικό.

Αργότερα, εν μέσω της κρίσης του Κυπριακού εγέρθηκε από την Τουρκία η τρίτη διαφορά στο Αιγαίο κατά βάση δευτερεύουσας σημασίας: η «**περιοχή πληροφόρησης πτήσεων**» (**FIR: Flight Information Region**) υπό το FIR Αθηνών που καλύπτει τις πτήσεις των πολιτικών αεροσκαφών σε όλο σχεδόν το Αιγαίο με βάση απόφαση του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας του 1952. Η Τουρκία από τις 6 Αυγούστου 1974 άρχισε να αμφισβητεί το καθεστώς αυτό, προσπαθώντας να εδραιώσει μέση γραμμή στο Αιγαίο μεταξύ του FIR Αθηνών και του FIR Κωνσταντινούπολης. Η αμφισβήτηση αυτή οδήγησε στον αποκλεισμό όλων των διεθνών πτήσεων πάνω από το Αιγαίο έως το 1980⁹⁹, αν και προηγήθηκαν για μία πενταετία (1975-1980) πολιτικές συναντήσεις ειδικές (9 φορές συναντήθηκαν στο διάστημα αυτό οι γενικοί γραμματείς των δύο υπουργείων Εξωτερικών) ή στο πλαίσιο συναντήσεων μελών των διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ).

Έπειτα από τις εξελίξεις στο Κυπριακό το καλοκαίρι του 1974, ανέκυψαν δύο ακόμη σοβαρά ζητήματα: αυτό της **αποστρατικοποίησης των νησιών** και ο **εθνικός εναέριος χώρος της Ελλάδας**. Όσον αφορά στην αποστρατικοποίηση, η Τουρκία είχε εκφράσει πολλές φορές τη δυσαρέσκειά της, όμως μετά τις εξελίξεις στο Κυπριακό η στρατιωτική παρουσία στα ελληνικά νησιά ενισχύθηκε προκαλώντας την αντίδραση της Τουρκίας η οποία προέβη σε διεθνή ενημέρωση κατά της στρατικοποίησης. Η απάντηση της Ελλάδας ήρθε δια στόματος του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή, ο οποίος δεν αρνήθηκε τη στρατικοποίηση αλλά δήλωσε ότι αυτή έγινε για αμυντικούς σκοπούς, για άμυνα εν όψει της τουρκικής απειλής. Η Άγκυρα προχώρησε στη δημιουργία της 4^{ης} Στρατιάς με την παράλληλη συγκέντρωση πολλών αποβατικών στην περιοχή της Σμύρνης κάτι που θεωρήθηκε εξαιρετικά απειλητικό για την ασφάλεια των νησιών του ανατολικού Αιγαίου¹⁰⁰.

Ένα άλλο θέμα που τέθηκε το φθινόπωρο του 1974 από την τουρκική πλευρά, ήταν η **αμφισβήτηση του ελληνικού εναέριου χώρου** ο οποίος είναι 10 μίλια αντί για 6, ώστε να αντιστοιχεί με το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Η αμφισβήτηση άρχισε να πραγματοποιείται και εμπράκτως, καθώς τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη άρχισαν να διεισδύουν στον ελληνικό εναέριο χώρο των 4 επιπλέον μιλίων. Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε (και θεωρείται) από την Ελλάδα ως παραβίαση του εθνικού εναερίου χώρου της, που από τουρκικής πλευράς προβάλλεται ως διεθνής.

⁹⁹ Β. Θεοδωρόπουλος, «Οι Τούρκοι...», σελ. 283-4

¹⁰⁰ Γ. Βαλινάκης, «Εισαγωγή στην ελληνική...», σελ. 207-208

Ο Κ.Καραμανλής στο πλαίσιο των προσπαθειών του για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών με την Τουρκία προχώρησε με τη γείτονα χώρα στη διεθνοποίηση αυτής της διαφοράς και στη μέθοδο των *διμερών διαπραγματεύσεων*.

Σχετικά με τη διεθνοποίηση, ένα από τα γενέθλια κείμενά της υπήρξε η NOTAM 376 (κανονισμός στο πλαίσιο του ICAO) της 24^{ης} Μαρτίου 1975, με την οποία η Ελλάδα ανακοίνωσε επανειλημμένες παραβιάσεις του ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου από τουρκικά αεροσκάφη. Παράλληλα, ο Έλληνας μόνιμος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ απέστειλε επιστολή προς το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ ενημερώνοντάς τον για το θέμα το οποίο στη συνέχεια απασχόλησε και τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) μαζί με το θέμα της Περιοχής Πληροφόρησης Πτήσεων. Ο ICAO, υιοθέτησε μια πολιτική μετακύλισης του βάρους της επίλυσης της διαφοράς στο πεδίο των διμερών διαπραγματεύσεων, υποδεικνύοντας στις δύο χώρες τη μέθοδο αυτή¹⁰¹. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η συνάντηση των Βρυξελλών, που όπως αναφέρθηκε νωρίτερα σε αυτήν συμφωνήθηκε η προσπάθεια επίλυσης όλων των εκκρεμών ζητημάτων με διαπραγματεύσεις (πλην της υφαλοκρηπίδας).

Το 1975 προέκυψε ακόμη μια διαφορά στο Αιγαίο, αυτή του **επιχειρησιακού εναέριου** κυρίως, **ελέγχου του NATO στο Αιγαίο**. Η διαφορά αυτή ήταν αποκύημα της αποχώρησης της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO σε ένδειξη διαμαρτυρίας για το Κυπριακό. Μετά από αυτό, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Melih Esembel με δηλώσεις του προς τον τουρκικό Τύπο, ζήτησε να παραχωρηθεί ο επιχειρησιακός έλεγχος του NATO στο Αιγαίο στη χώρα του¹⁰².

4.2.4 Η κρίση του 1976

Τον Ιούλιο του 1976 το τουρκικό ερευνητικό σκάφος Sismik-I απέπλευσε από τον Βόσπορο και αρχικά διερευνούσε έρευνα στην περιοχή της τουρκικής αιγιαλίτιδας ζώνης συνοδευόμενο από ένα τουρκικό πολεμικό.

Το τριήμερο 6-8 Αυγούστου το Σισμίκ (πρώην Χόρα) προέβη σε έρευνες στην κατά τους Έλληνες «ελληνική υφαλοκρηπίδα» και κατά τους Τούρκους «αμφισβητούμενη»¹⁰³. **Αποτέλεσμα αυτών ήταν η δημιουργία της πρώτης μεγάλης ελληνοτουρκικής κρίσης που έφτασε κοντά στην πολεμική αναμέτρηση.** Η Ελλάδα προέβη σε δηλώσεις που προετοίμαζαν το λαό για το ενδεχόμενο μαχητικής στάσης όμως χαρακτηρίστηκαν από διάφορους νομικούς ως σκληρές (Χ.Ροζάκης). Τελικά ο Καραμανλής αντέδρασε ψύχραιμα, ενώ ο Ανδρέας

¹⁰¹ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..», σελ. 358-359

¹⁰² Σαζανίδης, 1979 «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..», σελ.89

¹⁰³ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..», σελ.137

Παπανδρέου ως αντιπολίτευση προέβη στο γνωστό «βυθίσατε το Χόρα» που απηχούσε την ελληνική κοινή γνώμη. Ο ίδιος είχε ζητήσει και την επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 μίλια¹⁰⁴. Η αντίδραση των ΗΠΑ για τα γεγονότα ήταν άμεση. Η Ουάσινγκτον θεωρούσε ότι ενδεχόμενη χρήση βίας εκ μέρους της Ελλάδας ήταν αδικαιολόγητη και αντίθετη προς τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αφού δεν υπήρχε φυσική επαφή με το βυθό, το διεθνές δίκαιο ήταν ασαφές και η υφαλοκρηπίδα ήταν αμφισβητούμενη. Το υπόμνημα συνέχιζε αναφέροντας ότι η νομική θέση της Ελλάδας μπορούσε να προστατευθεί επαρκώς αν η ελληνική κυβέρνηση γνωστοποιούσε τις απόψεις της και δήλωνε ότι ήταν έτοιμη να διαπραγματευθεί στο ΔΔ της Χάγης. Αν αποτύγχανε η προσέγγιση αυτή, τότε η Αθήνα δικαιολογημένα θα προσέφευγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ¹⁰⁵. Ο Καραμανλής αποφάσισε τελικά να προσφύγει ταυτόχρονα τόσο στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (10 Αυγούστου 1976) όσο και στο ΔΔ της Χάγης, για να εκτονώσει την κρίση. Στη Χάγη προσέφυγε για την επίλυση της διαφοράς της υφαλοκρηπίδας και για τη λήψη προσωρινών μέτρων που θα πάγωναν τη διαφορά όσο εκκρεμούσε το Δικαστήριο¹⁰⁶. Μάλιστα προσέφυγε με δύο καίρια σημεία που κατ' αυτήν πιστοποιούσαν τουρκική συναίνεση: α) την παλαιότερη Γενική Πράξη για την Ειρηνική Επίλυση των Διαφορών του 1928, στην οποία οι δύο χώρες ήταν κράτη-μέλη, που προέβλεπε οι διαφορές να παραπέμπονται στη Χάγη, διαφορετικά σε διαιτησία και β) στο Ανακοινωθέν των Βρυξελλών, που μιλούσε για παραπομπή του θέματος στη Χάγη. Η προσφυγή στο ΔΔ κρίθηκε ατυχής από τους Έλληνες νομικούς καθώς εκ των πραγμάτων η μονομερής προσφυγή παρουσιάζει δυσκολίες¹⁰⁷. Πάντως κατάφερε να εντυπωσιάσει τους Τούρκους, οι οποίοι ήταν δυσαρεστημένοι για την προσφυγή στη Χάγη, όχι όμως και για το Συμβούλιο Ασφαλείας¹⁰⁸. Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στις 25 Αυγούστου 1976 τόνισε την ανάγκη ειρηνικής επίλυσης της διαφοράς κυρίως με διμερείς διαπραγματεύσεις κάνοντας παράλληλα μνεία στο ΔΔ ως διεθνές όργανο για την ειρηνική επίλυση των διαφορών, χωρίς να αναφέρεται σε κάποια από τις δύο χώρες ως υπαίτιο της κρίσης¹⁰⁹. Η απόφαση αυτή αν και εν μέρει ικανοποιούσε τις δύο πλευρές καθώς αναφερόταν σε επίλυση των διαφορών

¹⁰⁴ Ibid σελ. 151

¹⁰⁵ Ibid σελ. 146

¹⁰⁶ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ.29

¹⁰⁷ Η απόρριψη της ελληνικής προσφυγής από το ΔΔ στηρίχθηκε εν μέρει στην απροθυμία του ΔΔ να διερευνά προσφυγές όταν δεν είναι απόλυτα σαφής η συναίνεση των αντιτιθέμενων μερών στην αρμοδιότητά του να επιλύσει μια διαφορά τους.

¹⁰⁸ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο...», σελ.149

¹⁰⁹ Χ. Σαζανίδης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ.316-7

μέσω διαπραγματεύσεων (κάτι που ζητούσε η Τουρκία) και μέσω του ΔΔ της Χάγης (κάτι που ζητούσε η Ελλάδα), δεν καταδίκασε την Τουρκία για το Σισμίκ.

Όσον αφορά στην προσφυγή στο ΔΔ (υπόθεση *The Aegean Sea Continental Shelf Case*), αυτό κατηγορήσε την Τουρκία ότι με τις δραστηριότητες του Σισμίκ και τις άδειες που είχαν παραχωρηθεί από την ΤΡΑΟ, η Ελλάδα στερούνταν την αποκλειστικότητα της γνώσης σε σχέση με την υφαλοκρηπίδα της και επιπλέον πλήττονταν οι φιλικές σχέσεις των δύο χωρών¹¹⁰. Το ΔΔ τελικά αποφάνθηκε το 1978 (19 Δεκεμβρίου) ότι ήταν αναρμόδιο να αποφασίσει για την ουσία της διαφοράς, καθώς έκρινε ότι τα ελληνικά νομικά επιχειρήματα περί αρμοδιότητας του ΔΔ χωρίς προσφυγή της Τουρκίας δεν ήταν ισχυρά¹¹¹.

Πριν την τελική απόφαση του ΔΔ της Χάγης και μετά την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας στα μέσα του 1976, οι δύο υπουργοί Εξωτερικών αποφάσισαν στη βάση αυτής να επανέλθουν στο διάλογο για την υφαλοκρηπίδα και τον εναέριο χώρο.

Στη συνέχεια, **μετά την απόρριψη της ελληνικής προσφυγής στο ΔΔ, με τις επιλογές για ειρηνική επίλυση να περιορίζονται στις διαπραγματεύσεις**, τη θέληση της Ελλάδας να μην αποκόψει την οδό των απευθείας συνεννοήσεων με την Τουρκία και το γενικότερο πνεύμα που διέπει την κυβέρνηση για βελτίωση των σχέσεων με την γείτονα χώρα πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του 1976, δύο συναντήσεις μεταξύ των ιθυνόντων των δύο χωρών, μία για την υφαλοκρηπίδα στη Βέρνη και μία για τον εναέριο χώρο στο Παρίσι.

Το «**Πρακτικό ή Διακήρυξη της Βέρνης**» ήταν μια σύντομη αλλά σημαντική γραπτή συμφωνία κατά την οποία προβλεπόταν η διαπραγμάτευση για την υφαλοκρηπίδα να είναι ειλικρινής, εμπειρισταωμένη, άκρως εμπιστευτική και στη βάση της καλής πίστης. Η δεύτερη συμφωνία πραγματοποιήθηκε την επαναλειτουργία της τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ των αεροπορικών διοικήσεων της Λάρισας και του Εσκή Σεχίρ που είχε διακοπεί με την κρίση του Κυπριακού το καλοκαίρι του 1974.

Αποτιμώντας την αντιμετώπιση των κυβερνόντων σε αυτή την κρίση επισημαίνονται ορισμένα καίρια ζητήματα.

Αρχικά, η διακυβέρνηση των δύο ηγετών (Καραμανλή, Ντεμιρέλ) χαρακτηρίστηκε από μια σκληρή αντιπολίτευση (Παπανδρέου-Ετζεβίτ) που με έντονο τρόπο εκδήλωνε ή και επέβαλε τη γνώμη της (Ετζεβίτ).

Η κοντά στην ρεαλιστική προσέγγιση, κίνηση της Τουρκίας και κυρίως του Ντεμιρέλ (γνωστού για την προτίμησή του για αποφυγή της χρήσης βίας) να προκαλέσει στέλλοντας το ωκεανογραφικό σκάφος Σισμίκ στις «αμφισβητούμενες περιοχές» ερμηνεύεται κυρίως από την έντονη κριτική που του ασκήθηκε ιδιαίτερα από τον

¹¹⁰ Wilson 1979/1980 στο Α.Ηρακλειδής «*Άσπονδοι γείτονες...*», σελ. 104

¹¹¹ Χ. Ροζάκης, «*Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...*», σελ.29-30

Ετζεβίτ, μετά την υπογραφή του «Ανακοινωθέντος των Βρυξελλών», ότι ξεπουλάει τη χώρα του. Ακόμη, ο ίδιος επικρίθηκε και αργότερα όταν ο Ετζεβίτ καταδίκασε το Πρακτικό της Βέρνης. Επίσης, την περίοδο της κρίσης αυτής, η Τουρκία υπήρξε ευμετάβλητη και ασαφής ως προς τις θέσεις της αν και κατ' ουσίαν δεν είχε μετακινηθεί από τις αρχικές της (1973). Παράλληλα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και τα πολλά κέντρα αποφάσεων της χώρας που δεν ήταν εύκολο να εναρμονιστούν. Τα κέντρα αυτά ήταν **α)** οι γραφειοκράτες του Υπουργείου Εξωτερικών (διπλωμάτες και νομικοί) που στην περίπτωση του «Ανακοινωθέντος των Βρυξελλών» εξέφρασαν τη δυσφορία τους για την επιλογή μεθόδου επίλυσης των διαφορών, **β)** ο υπουργός Εξωτερικών, **γ)** ο Πρωθυπουργός και **δ)** οι στρατηγοί.

Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα για πρώτη φορά αντιμετώπισε την κρίση αρχικά με **ρεαλιστικούς όρους**, καθώς υπό την επιρροή του Α. Παπανδρέου, ο οποίος ως δεύτερο κόμμα αντιπολίτευσης ζητούσε τη βύθιση του Χόρα καθώς και την επέκταση της ελληνικής αιγιαλιτιδας ζώνης στα 12 ν.μ., ακολούθησε τη σκληρή γραμμή της αποτροπής και έφτασε κοντά στην ένοπλη σύγκρουση.

Ωστόσο, ο Κων/νος Καραμανλής φάνηκε ψύχραιμος και σταθερός στις απόψεις του. Προτίμησε τη διπλωματική οδό και τη λύση στη **βάση της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών**, εμμένοντας στην άποψή του για προσφυγή στο ΔΔ της Χάγης. Από τη στάση που ακολούθησε ο Καραμανλής σχετικά με την υφαλοκρηπίδα και την εναέρια κυκλοφορία, δύο θέματα που αν λύνονταν θα διευκόλυναν τη λύση και των υπόλοιπων ζητημάτων στο Αιγαίο, επιβεβαιώνεται για ακόμη μία φορά ότι ο ίδιος επιζητούσε άμεση λύση στα προβλήματα των δύο χωρών.

4.2.5 Η συνάντηση κορυφής στο Μοντραί

Η επόμενη συνάντηση των δύο χωρών, αυτή τη φορά κορυφής, πραγματοποιήθηκε στο Μοντραί της Ελβετίας στις 11-12 Μαρτίου του 1978. Ο Ετζεβίτ, ο οποίος ηγείτο πλέον της Τουρκίας (9 Ιανουαρίου 1978), έθεσε ως προτεραιότητα της κυβέρνησής του την **ειρηνική επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών** αν και ως αντιπολίτευση ακολουθούσε μια πιο σκληρή πολιτική και υπήρξε κατά μία άποψη ο υποκινητής της κρίσης του 1976. Η ανταπόκριση του Κων/νου Καραμανλή ήταν θετική και μετά από πρόταση του Τούρκου Πρωθυπουργού για άμεση συνάντηση, αυτή ορίστηκε για το Μοντραί (χωρίς επίσημα πρακτικά για να μην δεσμευθούν). Συγκεκριμένα ο Ετζεβίτ τόνισε ότι **δεν πρόκειται στη συνάντηση να επιλυθούν οι διαφορές αλλά ουσιαστικά επρόκειτο για μια πρώτη ειλικρινή ανταλλαγή απόψεων.**

Πράγματι, σε αυτήν η ανώτατη ηγεσία των δύο χωρών μίλησε διεξοδικά για τις διμερείς διαφορές στο Αιγαίο.

Ωστόσο, σε πρώτη φάση, αν και η κίνηση αυτή του Τούρκου Πρωθυπουργού ενθάρρυνε τους Έλληνες διπλωματικούς για βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, παρολαυτά αντιμετωπίστηκε με μια σχετική καχυποψία καθώς εκκρεμούσε ακόμη το αμερικανικό εμπόργκο στην Τουρκία. Σύμφωνα μάλιστα με τον Μπιράντ, ο Ετζεβίτ επιδίωκε να διαπιστώσει στο Μοντραί, κατά πόσον ο Καραμανλής θεωρούσε το Αιγαίο «ελληνική λίμνη» και αν όχι, αν ήταν διατεθειμένος να δεχθεί ότι το Αιγαίο είναι κοινή θάλασσα των δύο παράκτιων χωρών¹¹².

Από την άλλη πλευρά, ο Καραμανλής ήταν επιφυλακτικός τόσο εξαιτίας της προηγούμενης εμπειρίας του με την υπαναχώρηση Ντεμιρέλ, όσο και με τον ίδιο τον Ετζεβίτ ως «εισβολέα της Κύπρου». Βέβαια δεν μπορούσε να αρνηθεί τη συνάντηση λόγω της υποψηφιότητας της χώρας στην ΕΚ.

Η συνάντηση ξεκίνησε με τον Έλληνα Πρωθυπουργό να εκφράζει την άποψη ότι οι θέσεις των δύο πλευρών απείχαν κατά πολύ στο Αιγαίο και παράλληλα ότι το κλίμα ήταν πολύ βεβαρημένο λόγω της εισβολής στην Κύπρο και της κρίσης του 1976. Θέλησε από νωρίς να διαχωρίσει τα διμερή θέματα του Αιγαίου από το Κυπριακό και δήλωσε ότι μια σύμπτωση απόψεων πρωτίστως στο θέμα της **υφαλοκρηπίδας**, που να επέτρεπε από κοινού οριοθέτηση, ήταν αδύνατη. Βέβαια υποστήριξε ότι η εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης του 1958 «χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ειδικές συνθήκες του Αιγαίου, θα ήταν άδικη για την Τουρκία» διευκρινίζοντας ότι «η ελληνική κοινή γνώμη στηρίζεται στη Σύμβαση της Γενεύης»¹¹³. Τάχθηκε υπέρ της διατήρησης του υπάρχοντος *status quo* στο Αιγαίο και τόνισε ότι αυτό δεν αποτελεί «ελληνική λίμνη» και ότι υπάρχουν χωρικά ύδατα και διεθνή ύδατα και ως εκ τούτου η Τουρκία έχει ορισμένα δικαιώματα στο Αιγαίο¹¹⁴. Όσον αφορά στη **διαδικασία επίλυσης**, ο Έλληνας Πρωθυπουργός **τάχθηκε υπέρ του διαλόγου-διαπραγμάτευσης σε πρώτη φάση και αν αυτή δεν τελεσφορήσει οι δύο χώρες θα αποταθούν στη Χάγη**. Σχετικά με την **στρατικοποίηση** τόνισε ότι αυτή πράγματι λαμβάνει χώρα στα νησιά αλλά πραγματοποιείται καθαρά για αμυντικούς σκοπούς χρησιμοποιώντας το επιχείρημα των πρακτικών της Λωζάννης. Για την **εναέρια κυκλοφορία** πρότεινε να αποσυρθούν οι από κοινού οδηγίες και να ανοίξει ξανά το Αιγαίο στη διεθνή αεροπλοΐα.

Ο Τούρκος Πρωθυπουργός από την πλευρά του αναφερόμενος στην υπάρχουσα κατάσταση στο Αιγαίο τόνισε ότι η Ελλάδα δίνει την εντύπωση ότι επιθυμεί την

¹¹² Α. Ηρακλειδής, *Άσπονδοι Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία...*, σελ. 110-111

¹¹³ *Αρχαία Καραμανλή*, τόμος 10 σελ.138

¹¹⁴ *Ibid.*, σελ.133-4

αλλαγή της, με την ενδεχόμενη επέκταση της **αιγιαλίτιδας ζώνης** στα 12 ν.μ., με τα 10 μίλια **εναερίου χώρου** αντί 6, με την προσπάθεια κυριαρχίας στο βυθό και τις συνθήκες στην **εναέρια κυκλοφορία**. Ο Ετζεβίτ αναφέρθηκε για άλλη μία φορά στην ιδέα της συνεκμετάλλευσης της **υφαλοκρηπίδας**, με την οποία θα εξασφαλιζόταν η συνεργασία των δύο χωρών. Σχετικά με την **διαδικασία επίλυσης πρότεινε διμερή επίλυση χωρίς την εμπλοκή τρίτων μερών αλλά δεν απέκλεισε εντελώς τη Χάγη**. Επίσης υποστήριξε την ανάγκη εξεύρεσης λύσης που να ικανοποιεί και τις δύο χώρες.

Τέλος, ο Καραμανλής αναφέρθηκε στην ασυνέπεια της Τουρκίας σε σχέση με το ΔΔ και τη «συμφωνία της Βέρνης» όπου συμφωνήθηκε να αποφεύγονται οι προκλήσεις. Η δήλωση αυτή προκάλεσε την αντίδραση του Ετζεβίτ, ο οποίος αντέκρουσε το επιχείρημα αυτό λέγοντας ότι η Ελλάδα κάνει εξερευνήσεις εδώ και πολύ καιρό. Ο Καραμανλής συνέχισε λέγοντας ότι η Ελλάδα κάνει έρευνες μόνο στα χωρικά της ύδατα και μετά την επιμονή του Ετζεβίτ η ελληνική ηγεσία έκανε λόγο για το ενδεχόμενο κοινής εξερεύνησης σε ορισμένες περιοχές αφού πρώτα θα έχει οριοθετηθεί η υφαλοκρηπίδα¹¹⁵.

Οι δύο Πρωθυπουργοί στην ενημέρωσή τους προς την ελληνική και τουρκική Βουλή αντίστοιχα, εξέφρασαν τη θετική έκβαση της συνάντησης, καθώς αποτελούσε μια ουσιαστική ανταλλαγή απόψεων και την απαρχή ενός διαλόγου που θα μπορούσε να καταλήξει σε μόνιμες λύσεις για το κοινό όφελος των δύο γειτόνων.

4.3 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ (1981-1989): Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΜΗ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Το θετικό κλίμα διαλόγου μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας στο Μοντραί διαδέχθηκε μια περίοδος αδράνειας από ελληνικής πλευράς, αφού ο Α.Παπανδρέου ακολούθησε το δόγμα: «τα θέματα κυριαρχίας είναι αδιαπραγμάτευτα». Όπως ήταν αναμενόμενο, αναπτύχθηκε κλίμα ψυχρότητας και έντασης ανάμεσα στις δύο χώρες.

Η ουσιαστική επικοινωνία των γειτόνων έλαβε τέλος με την άνοδο του Ανδρέα Παπανδρέου στην ελληνική κυβέρνηση, ο οποίος αμέσως διέκοψε όλες τις προβλεπόμενες διπλωματικές επαφές καθώς θεώρησε ότι δεν υπάρχουν ζητήματα προς συζήτηση και εγκαινίασε μια νέα πολιτική έναντι της Τουρκίας. Το σκεπτικό της στάσης αυτής ήταν ότι οποιαδήποτε διαδικασία επίλυσης, ακόμη και η δικαστική

¹¹⁵ *Αρχαία Καραμανλή*, τόμος 10 σελ.138

οδός θα ήταν επιζήμια, μιας και η Ελλάδα δεν ζητούσε τίποτα από την Τουρκία στο Αιγαίο. Αντίθετα με αυτήν, η Ελλάδα δεν ήταν αναθεωρητική¹¹⁶.

Η θέση αυτή του Ανδρέα Παπανδρέου δεν διευκόλυνε σε καμία περίπτωση τη βελτίωση του κλίματος μεταξύ των δύο χωρών. Επιπλέον, εμφάνισε την Ελλάδα αρνητική και αδιάλλακτη και έδωσε παράλληλα την εντύπωση ότι η Αθήνα δεν ήταν τόσο βέβαιη για το δίκαιο των θέσεων της στο Αιγαίο. Πάνω απ' όλα όμως, η θέση αυτή πόλωσε ιδιαίτερα το κλίμα, με τη διπλωματική αντιπαράθεση που εγκαινιάστηκε σε όλα τα διεθνή fora και κυρίως με το κλείσιμο, με ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας που κυρίως τότε, αποτελούσε φλέγον ζήτημα για την Άγκυρα¹¹⁷. Ταυτόχρονα, το οικοδόμημα του Πρακτικού της Βέρνης, που είχε νομιμοποιήσει τις διμερείς διαπραγματεύσεις και τις είχε καθιερώσει ως τον μόνο τρόπο επίλυσης της διαφοράς, είχε πια καταρρεύσει με τη νέα πολιτική¹¹⁸.

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός ακολούθησε ρεαλιστική πολιτική απέναντι στην Τουρκία, θέτοντας σε πρώτη προτεραιότητα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής την αντιμετώπιση της «τουρκικής απειλής» και προχωρώντας σε μια αλματώδη αύξηση των ελληνικών εξοπλισμών.

Αυτή η πολιτική επιβεβαιώνεται και στην κρίση του 1987, με τις δύο χώρες να φτάνουν ένα βήμα πριν την ένοπλη αντιπαράθεση.

Η πρωτοβουλία Παπανδρέου για διακοπή των συνομιλιών με την Τουρκία είχε προκαλέσει αρνητικά σχόλια για τη χώρα στον διεθνή περίγυρο και κλίμα έντασης ανάμεσα στις δύο χώρες.

Η Ελλάδα κράτησε σκληρή στάση αποτροπής απέναντι στην Τουρκία, ενώ το ήδη βεβαρημένο κλίμα των προηγούμενων ετών (1981-1987) απέκλειε κάθε ενδεχόμενο διαλόγου και συνεννόησης.

4.3.1 Η κρίση του 1987 και η εξέλιξη της διαφοράς της υφαλοκρηπίδας

Η πολιτική αποφυγής του διαλόγου, τέθηκε σε δοκιμασία με την κρίση του Μαρτίου του 1987. Αιτία της κρίσης, η έλλειψη πολιτικού διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών και η αντίληψη της Τουρκίας ότι η Αθήνα επεδίωκε την έναρξη γεωτρήσεων σε περιοχή της μη οριοθετημένης υφαλοκρηπίδας¹¹⁹.

Η κρίση, σύμφωνα με την επίσημη ελληνική άποψη έχει την αφετηρία της στο Μάρτιο του 1987, με τον απόπλου του τουρκικού ωκεανογραφικού σκάφους Piri-Reis που

¹¹⁶ Βαλιγιάνης 1989, σελ.214

¹¹⁷ Α. Ηρακλειδής, «Η Ελλάδα και ο εξ ανατολών κίνδυνος», (Αθήνα: Πόλις, 2001), σελ. 203

¹¹⁸ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις...», σελ. 301-302

¹¹⁹ Σ. Ριζάς «Από την κρίση στην ύφεση...», σελ. 91

συνοδευόταν από δύο τουρκικά πολεμικά και σκόπευε να πραγματοποιήσει έρευνες σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε δική της υφαλοκρηπίδα. Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν αποφασισμένος πως θα απαντούσε δυναμικά και θα χτυπούσε το τουρκικό ερευνητικό σκάφος, εάν αυτό επιχειρούσε να διεξαγάγει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Ωστόσο, η απαρχή της κρίσης φαίνεται να βρίσκεται πιο πριν, με την δημόσια ανακοίνωση της πρόθεσης της Αθήνας να εξαγοράσει τις μετοχές μιας εκ των ξένων εταιριών (της Denison) που είχαν αναλάβει τις γεωτρήσεις στον Πρίνο της Θάσου γεγονός που ξάφνιασε τους Τούρκους. Η κατάσταση οξύνθηκε, όταν η Denison ανακοίνωσε ότι θα ξεκινούσαν οι γεωτρήσεις στα ανοικτά της Θάσου, εκτός δηλαδή ελληνικών χωρικών υδάτων¹²⁰. Οι παρερμηνείες που έλαβαν χώρα και από τις δύο πλευρές τις οδήγησαν στα άκρα με τη μεν Τουρκία να έχει βγάλει στο Αιγαίο το Σισμίκ, με προφανή στόχο την έρευνα εκτός τουρκικών υδάτων και την Ελλάδα να έχει προχωρήσει σε μερική επιστράτευση και γενική κινητοποίηση του ελληνικού στόλου.

Στην ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες συνέβαλε και η απουσία του Οζάλ από την Τουρκία τη συγκεκριμένη περίοδο, με αποτέλεσμα οι στρατιωτικοί να προωθούν την εθνικιστική πολιτική τους.

Η ελληνική κυβέρνηση για να ενισχύσει τις αποφάσεις της για την υπεράσπιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, προχώρησε σε μια σειρά από κινήσεις όπως ήταν η ενημέρωση όλων των διεθνών οργανισμών για την κρισιμότητα της κατάστασης.

Παράλληλα, η ρεαλιστική πολιτική που ακολούθησε η Ελλάδα μπροστά στην κρίση αυτή, ενισχύθηκε από την αποστολή του υπουργού Εξωτερικών Κ. Παπούλια στη Σόφια για την υλοποίηση της στρατηγικής της εξωτερικής εξισορρόπησης του αντιπάλου. Ο πρωθυπουργός με κινήσεις σαν την παραπάνω συνέχισε να κλιμακώνει την κρίση, ενώ όλες οι εκτιμήσεις έδειχναν ότι σκοπός δημιουργίας της κρίσης ήταν η κάμψη της Ελλάδας, ώστε η ίδια να οδηγηθεί στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για το σύνολο των ζητημάτων που η Τουρκία έθετε στο Αιγαίο.

Τις συνομιλίες για την εκτόνωση της κρίσης ανέλαβε ο άνευ χαρτοφυλακίου υπουργός Γιάννης Μπούτος, ο οποίος στις συναντήσεις που είχε με τον Τούρκο Πρέσβη στην Αθήνα Nazmi Akiman ήρε τις εκατέρωθεν παρεξηγήσεις.

Τελικά η κρίση εκτονώθηκε με καίρια δήλωση του Οζάλ, η πολιτική του οποίου απέβλεπε στην εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να εξασφαλίσει την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην οποία και υπέβαλε αίτηση το ίδιο έτος¹²¹. Μάλιστα, όπως δήλωσε ο

¹²⁰ Χ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις..», σελ. 31

¹²¹ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο..», σελ. 167

ίδιος στην τουρκική εφημερίδα *Hurriyet* στις 23 Απριλίου 1987, υπαγορεύτηκε κυρίως από τη διαμεσολάβηση του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ¹²².

Την επομένη της δήλωσης Οζάλ, ο Παπανδρέου πραγματοποίησε συνομιλίες με τον Akiman όπου επιβεβαιώθηκε για μια ακόμη φορά η διάσταση απόψεων μεταξύ των δύο χωρών όσον αφορά στον τρόπο επίλυσης των διαφορών. ***Η τουρκική πλευρά επέμενε για διαπραγματεύσεις εφ' όλης της ύλης και όχι μόνο για την υφαλοκρηπίδα, ενώ η ελληνική αναφέρθηκε μόνο στην υφαλοκρηπίδα και στην διευθέτησή της μέσω Χάγης.*** Η Τουρκία επιθυμούσε διαπραγματεύσεις καθώς τόνιζε ότι αν το θέμα παραπεμφθεί κατευθείαν στη Χάγη, θα ήταν σαν να καταδικάζονται εκ των προτέρων οι διαπραγματεύσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να καλύψουν καλύτερα τα συμφέροντα των δύο χωρών. Ταυτόχρονα αν και οι δύο πλευρές προέβησαν σε ορισμένες αμοιβαίες υποχωρήσεις σχετικά με την ακολουθούμενη διαδικασία συνομιλιών όπως π.χ. η αποδοχή εκ μέρους της Τουρκίας για μορατόριουμ και έναρξη των διαπραγματεύσεων σε επίπεδο πρέσβων και αποδοχή εκ μέρους της Ελλάδας συνάντηση μεταξύ των δύο ηγετών, δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν όχι μόνο ως προς την ακολουθητέα οδό αλλά ούτε και ως προς το κοινό ανακοινωθέν με το οποίο θα ξεκινούσαν οι διαπραγματεύσεις.

4.3.2 Η αλλαγή πολιτικής- Νταβός

Μετά το πέρας της κρίσης του 1987 η στρατηγική που είχε προδιαγράψει ο Παπανδρέου τη δεκαετία του 1970 με κυριότερο χαρακτηριστικό τη διακοπή του διαλόγου με την Τουρκία εγκαταλείφθηκε, δίνοντας τη θέση της σε μια σειρά υψηλών επαφών του Έλληνα Πρωθυπουργού με τον Οζάλ.

Πρώτη από αυτές ήταν η συνάντηση των δύο Πρωθυπουργών στο Νταβός 30-31 Ιανουαρίου 1988. Πριν την αναχώρησή του από την Ελλάδα ο Παπανδρέου δήλωσε ότι σκοπός της συνάντησης αυτής ήταν η **συνομολόγηση συνυποσχετικού για τη Χάγη** ενώ παράλληλα θα συζητείτο το θέμα των αγνοουμένων στην Κύπρο.

Στο Ανακοινωθέν του Νταβός οι δύο ηγέτες συμφώνησαν ότι μία κρίση όπως αυτή του Μαρτίου του 1987 δεν θα πρέπει να επαναληφθεί και οι δύο πλευρές θα πρέπει να επικεντρωθούν στη δημιουργία μόνιμων ειρηνικών σχέσεων. Παράλληλα διαπίστωσαν ότι σε διάφορα τμήματα των κοινωνιών έχουν διαμορφωθεί αντιλήψεις που δεν βοηθούν στη βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών.

¹²² Χ.Γιαλλουριδής, «Η ελληνο-τουρκική σύγκρουση. Από την Κύπρο στα Γίμα 1955-1996. Η οπτική του Τύπου». (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1997), σελ.288-289

Ακόμη, αποφάσισαν τη δημιουργία δύο επιτροπών, μίας για τους τομείς συνεργασίας, για οικονομική συνεργασία, εμπόριο, τουρισμό επικοινωνίες, πολιτιστικές ανταλλαγές και μίας δεύτερης για τον καθορισμό των προβληματικών τομέων και για την εξεύρεση μονίμων λύσεων. Συμφώνησαν την αύξηση των επαφών μεταξύ πολιτικών, στρατιωτικών αξιωματούχων, δημοσιογράφων και επιχειρηματιών και να ιδρύσουν ένα Συμβούλιο Επιχειρήσεων ή ένα Μικτό Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

Τέλος αποφάσισαν την τοποθέτηση απευθείας τηλεφωνικής γραμμής μεταξύ τους και να συναντώνται τουλάχιστον μια φορά ετησίως.

Στην επιστροφή του στην Ελλάδα ο Παπανδρέου έκανε λόγο για «μη πόλεμο» και «ειλικρίνεια» από πλευράς Τουρκίας. Ωστόσο η χώρα παρακολούθησε τα γεγονότα με δυσπιστία, κυρίως λόγω της αλλαγής στάσης του Πρωθυπουργού της, ο οποίος από τη διακοπή του διαλόγου προχώρησε σε διάλογο εφ' όλης της ύλης.

Γεγονός είναι πάντως, ότι η συνάντηση αυτή αν και δεν βρήκε υποστηρικτές σε διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο και στις δύο χώρες, αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η επιδίωξη της Τουρκίας να εξασφαλίσει μια θέση στην Κοινότητα, κάτι που λειτούργησε για την Αθήνα ως μοχλός επιρροής έναντι της Άγκυρας. Η χρήση του μοχλού αυτού συνίστατο στην παρεμπόδιση της τουρκικής ένταξης, έως ότου αυτή υποχρεωθεί να μεταβάλει την πολιτική της στα ζητήματα ελληνοτουρκικού ενδιαφέροντος. Παρόλα αυτά όπως θα δούμε παρακάτω η Άγκυρα δεν εγκατέλειψε τον πυρήνα της πολιτικής της για μια προοπτική που ήταν τελείως αβέβαιη όπως έδειξε η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όταν παρέπεμψε το θέμα στις ευρωπαϊκές καλένδες¹²³.

4.4 Η ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ (1996-2004): ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΗΜΙΤΗΣ. ΑΠΟ ΤΗ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΔΙΑΛΟΓΟ

Η περίοδος αυτή, με πρωταγωνιστή τον Κ.Σημίτη έχει ως αφετηρία την κρίση των Ιμίων. Ο ίδιος μόλις είχε αναλάβει τα ηνία της χώρας, γι' αυτό και όπως θα δούμε δεν κατάφερε να ξεφύγει από το ρεαλιστικό μοντέλο αντιμετώπισης της κρίσης.

Η κυβέρνηση Σημίτη πριν από την κρίση των Ιμίων, κληρονομώντας από τις προγενέστερες σοσιαλιστικές κυβερνήσεις μια μάλλον άκαμπτη στρατηγική στα ελληνοτουρκικά, που συνίσταται στη σταθερή άρνηση της Ελλάδας να επιτρέψει στην Τουρκία να προχωρήσει στον ευρωπαϊκό δρόμο και στο ότι η οποιαδήποτε διμερής επικοινωνία δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε μονομερείς ελληνικές παραχωρήσεις

¹²³ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αηγάίο...», σελ. 168

χωρίς ανταλλάγματα από την άλλη πλευρά, δεν αντιλήφθηκε ότι ο εξευρωπαϊσμός της γείτονος θα είχε πολλαπλά οφέλη για την Ελλάδα.

Μετά το πέρας της κρίσης η κυβέρνηση Σημίτη άνοιξε το διάλογο με τη γείτονα χώρα, ο οποίος ενισχύθηκε το 1999 με την ελληνοτουρκική προσέγγιση. Το σοκ της κρίσης των Ιμίων βοήθησε τις δύο χώρες να συνειδητοποιήσουν ότι οι σχέσεις τους έπρεπε να περάσουν πλέον σε ένα άλλο επίπεδο και με συνεχείς επαφές και διάλογο να οδηγηθούν στην ειρηνική επίλυση των διαφορών τους. Έτσι, οι ουσιαστικές μεταβολές παρατηρούνται από το 1999 και μετά. Κρίσιμης σημασίας, είναι η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να τροποποιήσει ριζικά τη στάση της σχετικά με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Κατανοώντας πλέον ότι η πολιτική της παρεμπόδισης της πορείας αυτής, που επεδίωκε να αναγκάσει την Τουρκία να αλλάξει στάση έναντι της Ελλάδας, δεν απέδιδε καρπούς, και ότι αντιθέτως ενίσχυε την επιθετικότητα της και τις υπερβολικές αξιώσεις της, η κυβέρνηση αποφάσισε να μετακινήσει το κέντρο των ελληνοτουρκικών στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής κοινότητας.

Ωστόσο, πριν την κρίση των Ιμίων προηγήθηκε μία πενταετία (1990-1995) με νέες κυβερνήσεις και στις δύο χώρες και επαφές χωρίς κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα που θα οδηγούσε στη βελτίωση των διμερών σχέσεων. Ο Οζάλ πέρασε στην προεδρία της χώρας του με Πρωθυπουργό αρχικά τον Akbulut (1990), στη συνέχεια τον Γιλμάζ (1991) και τέλος τον Ντεμιρέλ (1992). Στην Αθήνα την εξουσία ανέλαβε ο **Κων/νος Μητσοτάκης (1990)**, ο οποίος πίστευε ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις θα έπρεπε να βελτιωθούν μέσω του διαλόγου αλλά αντίθετα με τον Καραμανλή **θεωρούσε ότι κλειδί για την επίλυση των διαφορών του Αιγαίου αποτελούσε το Κυπριακό**. Από τις συναντήσεις του Μητσοτάκη με τους παραπάνω κατά καιρούς Πρωθυπουργούς η μόνη ουσιαστική ήταν με τον Ντεμιρέλ στο Νταβός τον Ιανουάριο του 1992. Εκεί συζητήθηκαν οι διαφορές στην ουσία τους καθώς και το Κυπριακό, η επίλυση του οποίου αποτέλεσε προϋπόθεση του Έλληνα Πρωθυπουργού για την επίλυση των διμερών θεμάτων¹²⁴.

4.4.1 Η κρίση των Ιμίων

Η κρίση των Ιμίων έχει αφετηρία στις 26 Δεκεμβρίου 1995 όταν το τουρκικό φορτηγό πλοίο Figen Akat προσάραξε σε μία από τις βραχονησίδες Ίμια (Καρντάκ) βορειοανατολικά της Καλύμνου. Η ιδιαιτερότητα της υπόθεσης βρίσκεται στο γεγονός ότι ο καπετάνιος του σκάφους αρνήθηκε την συνδρομή των ελληνικών ρυμουλκών,

¹²⁴ Σ. Ριζάς, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο...», σελ. 165-7

που του πρότεινε το λιμεναρχείο Καλύμνου, και υποστήριξε ότι το συμβάν έλαβε χώρα σε περιοχή της τουρκικής κυριαρχίας και ως εκ τούτου αρμόδιες ήταν οι τουρκικές αρχές.

Λίγες μέρες αργότερα και ενώ το τουρκικό πλοίο ρυμουλκήθηκε σε τουρκικό λιμάνι από ελληνικά, εξέλιξη που επιβεβαίωσε την ελληνική εδαφική κυριαρχία, το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας με ρηματική διακοίνωση υποστήριξε ότι οι «βράχοι Καρντάκ» αποτελούν εσωτερικό τμήμα της τουρκικής επικράτειας.

Ύστερα από 11 μέρες η ελληνική πλευρά απάντησε στους τουρκικούς ισχυρισμούς και επικαλέστηκε τις σχετικές Συνθήκες και συμφωνίες (Ιταλοτουρκικό Πρωτόκολλο 1932), οι οποίες καθορίζουν το καθεστώς των νησίδων.

Ενώ η κατάσταση φαινόταν να έχει λήξει διπλωματικά, τα ελληνικά ΜΜΕ (κανάλι Antenna) ένα μήνα αργότερα γνωστοποίησαν το θέμα με αποτέλεσμα ο δήμαρχος της Καλύμνου μεταβεί, ίδια πρωτοβουλία, σε μία από τις δύο νησίδες Ίμια και να υψώσει ελληνική σημαία.

Σημειωτέον είναι, το πολιτικό σκηνικό ήταν και στις δύο χώρες ασταθές καθώς στην Ελλάδα η κυβέρνηση Σημίτη μόλις είχε αναλάβει τα ηνία, ενώ από την άλλη πλευρά η τουρκική κυβέρνηση Τανσού Τσιλλέρ αντιμετώπιζε την αδυναμία συγκρότησης κυβέρνησης.

Μετά την προαναφερόμενη κίνηση του Δημάρχου της Καλύμνου, οι δημοσιογράφοι της τουρκικής εφημερίδας *Hurriyet* μετέβησαν με τη σειρά τους στη νησίδα όπου προέβησαν σε υποστολή της ελληνικής σημαίας με παράλληλη έπαρση της τουρκικής. Μετά από αυτό το γεγονός, ο αρχηγός των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, ναύαρχος Χρήστος Λυμπέρης, διέταξε την ύψωση της ελληνικής σημαίας αυτή τη φορά από το ελληνικό ναυτικό και όχι από ιδιώτες, γεγονός που κλιμάκωσε την κρίση. Στο θαλάσσιο χώρο των Ίμιων, με τη σειρά της η τουρκική πλευρά επεχείρησε την αποστολή λέμβου στις βραχονησίδες, η οποία και απετράπη, από ελληνικό περιπολικό («Παναγόπουλος»). Επιπλέον εγκαταστάθηκε στα Ίμια (στην ανατολική), μια ομάδα ελληνικών ειδικών δυνάμεων, προς φύλαξη της σημαίας που είχε αναρτηθεί και ως «διαφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας» με διαταγές του Ναυάρχου Λυμπέρη και του Υπουργού Άμυνας Γ.Αρσένη χωρίς όμως την έγκριση του Πρωθυπουργού Κ.Σημίτη. Παράλληλα, παρατάχθηκε και ο τουρκικός στόλος στο ανατολικό Αιγαίο με διαταγή της Τσιλλέρ προς τον αρχηγό του τουρκικού Ναυτικού Guven Erkaya.

Η κατάσταση πλέον είχε εξελιχθεί σε μεγάλη κρίση, παρά τις προσπάθειες του Έλληνα Πρωθυπουργού για αποφυγή ένοπλης αναμέτρησης¹²⁵.

¹²⁵ Κ. Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», (Αθήνα: Πόλις 2005), σελ.62

Οι ΗΠΑ αρχικά διατήρησαν ουδέτερη στάση προτρέποντας (εκπρόσωπος του State Department Νίκολας Μπερνς) τις δύο χώρες σε διαπραγματεύσεις για ειρηνική επίλυση των διαφορών. Το ίδιο έπραξε και ο Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ (Γουίλιαμ Πέρι) σε τηλεφωνική του επικοινωνία με τον Έλληνα ομόλογό του.

Η αποκλιμάκωση ήρθε τελικά ύστερα από συνομιλίες και παρέμβαση των ΗΠΑ και με την αποδοχή από ελληνικής πλευράς στις 31 Ιανουαρίου 1996 της «φόρμουλας απεμπλοκής» που είχε εισηγηθεί η Αμερική και την αποχώρηση των δυνάμεων και της σημαίας από την περιοχή. Οι υπουργοί Άμυνας και Εξωτερικών, Γ. Αρσένης και Θ. Πάγκαλος, ανακοίνωσαν τη συμφωνία που επιτεύχθηκε μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας με προσωπική παρέμβαση του Προέδρου των Η.Π.Α., Μπιλ Κλίντον, και του διαμεσολαβητή Ρ. Χόλμπρουκ. Οι ελληνικές δυνάμεις αποχώρησαν από τα Ίμια παίρνοντας μαζί και την ελληνική σημαία. Το ίδιο έπραξαν και οι Τούρκοι καταδρομείς.

Χειρισμός της κρίσης από τις δύο χώρες:

Με την κρίση των Ίμίων η τουρκική πολιτική επιθετικής προβολής θέσεων και συμφερόντων επρόκειτο να γίνει ακόμη πιο έμπρακτη.

Ωστόσο, το κρισιμότερο σημείο της συγκεκριμένης αντιπαράθεσης ήταν το ότι προστέθηκε μια ακόμη διαφορά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθαρά εδαφικής μορφής αυτή τη φορά, καθώς η Άγκυρα ήγειρε απαιτήσεις σε ακατοίκητες βραχονησίδες που έως τότε θεωρούνταν από την Αθήνα ως ανήκουσες αναμφισβήτητα στην επικράτειά της¹²⁶. Αποτέλεσμα αυτών είναι η ενίσχυση των ελληνικών φόβων περί τουρκικού αναθεωρητισμού στο Αιγαίο όχι μόνο για τα θαλάσσια σύνορα αλλά και για εδάφη κυρίως ως ευρύτερη διαφορά για «γκρίζες ζώνες».

Όσον αφορά στην επιλογή προσέγγισης διευθέτησης της διαφοράς από τις δύο πλευρές, αυτή θα πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα τόσο της επικρατούσας πολιτικής κατάστασης τη δεδομένη στιγμή όσο και των κέντρων λήψης αποφάσεων.

Η κρίση βρήκε την Ελλάδα στην αλλαγή κυβέρνησης, με νέο Πρωθυπουργό τον Κ. Σημίτη, Υπουργό Εξωτερικών τον Θ. Πάγκαλο και Υπουργό Άμυνας τον Γ. Αρσένη. Όπως φάνηκε από τα γεγονότα, η προσέγγιση που ακολουθήθηκε από ελληνικής πλευράς δεν ήταν ξεκάθαρη καθώς υπήρξε σύγχυση αναφορικά με τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Το Υπουργείο Άμυνας σε συνεργασία με τον Ναύαρχο Λυμπέρη με δική του πρωτοβουλία προχώρησε στην παράταξη ενόπλων δυνάμεων στο ανατολικό Αιγαίο ακολουθώντας καθαρά ρεαλιστική προσέγγιση και προσφεύγοντας στο μοντέλο αποτροπής. Μάλιστα ο Λυμπέρης ζητούσε το πράσινο φως για εμπλοκή με

¹²⁶ Σ. Ριζάς, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο...*, σελ. 169-170

τον τουρκικό στόλο και μιλούσε για βομβαρδισμό των βραχονησίδων αν αυτό κρινόταν αναγκαίο ή άλλα μέτρα όπως εμβολισμό τουρκικού πλοίου¹²⁷.

Αντίθετα, ο Πρωθυπουργός Κ.Σημίτης δεν κινούνταν προς αυτή την κατεύθυνση, προσπαθώντας να αποφύγει μια ενδεχόμενη ένοπλη αντιπαράθεση. Τελικά ο ίδιος, αποδεχόμενος την πρόταση του διαμεσολαβητή Ρ.Χόλμπρουκ για επικράτηση του status quo ante ως προς τα νησιά και χωρίς την ύπαρξη σημαίας στις δύο βραχονησίδες, προχώρησε στην αποκλιμάκωση της κατάστασης. Παρόλα αυτά η μικρογραφία τετελεσμένου, υπενθύμισε στην ελληνική πλευρά ότι η στρατιωτική αντιμετώπιση των ελληνοτουρκικών διαφορών δεν ήταν ο πλέον ενδεδειγμένος τρόπος αντιμετώπισής τους, κυρίως σε μία περίοδο που η Άγκυρα εμφανιζόταν να παίζει σημαντικό στρατηγικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή¹²⁸.

Το αντίπαλον δέος, η Τουρκία, ακολούθησε καθαρά ρεαλιστική πολιτική με σαφή αμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων και με την νεοσύστατη κυβέρνηση Τσιλλέρ να κλιμακώνει την κατάσταση. Συγκεκριμένα η ίδια η Πρωθυπουργός ακολουθούσε την τακτική της κλιμάκωσης προκειμένου να εξασφαλίσει την πρωθυπουργία έναντι του Γιλμάζ¹²⁹.

Επίσης, αξιοσημείωτη είναι η απουσία του διεθνούς παράγοντα και κυρίως ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της οποίας η αλληλεγγύη εκδηλώθηκε εκ των υστέρων διπλωματικά, ελλείπει ευρωπαϊκής στρατιωτικής ικανότητας.

Συμπερασματικά, ο διαμεσολαβητικός ρόλος των ΗΠΑ αποτελεί τον κυρίαρχο παράγοντα αποκλιμάκωσης της κρίσης, με τις δύο χώρες να φτάνουν ένα βήμα πριν την ένοπλη σύγκρουση. Την επαύριον της κρίσης και σύμφωνα με τον ίδιο τον Έλληνα Πρωθυπουργό, διαμορφώθηκε μια νέα στρατηγική σχετικά με τα ελληνοτουρκικά και ακολουθήθηκε ένας νέος χειρισμός σχέσεων με τη γείτονα χώρα. Αφορμή της αλλαγής αυτής στάθηκε το ίδιο το επεισόδιο των Ιμίων. Σύμφωνα με τον Κ.Σημίτη, «οι δύο χώρες δεν θα έφταναν τόσο κοντά στην πολεμική αναμέτρηση αν η Ελλάδα είχε ανεπτυγμένες σχέσεις με την Τουρκία και τις χώρες της Ένωσης και υπήρχε επομένως δυνατότητα συνεννόησης και συνεργασίας για ειρηνική διευθέτηση»¹³⁰. Έτσι, η επόμενη περίοδος υπαγορεύτηκε από το μοντέλο του ενεργητικού διαλόγου με κύριο στόχο την αποφυγή ύπαρξης κρίσεων και την τελική διευθέτηση των διαφορών ανάμεσα στις δύο χώρες.

¹²⁷ Κ. Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα...», σελ.64-66

¹²⁸ Σ. Ριζάς, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο...*, σελ. 170

¹²⁹ Κ. Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα...», σελ. 61

¹³⁰ Ibid σελ. 73-4

4.4.2 Η εξέλιξη των διαφορών του Αιγαίου μετά την κρίση των Ιμίων

Αμέσως μετά το πέρας της κρίσης, η Ουάσινγκτον προσφέρθηκε να μεσολαβήσει για την επίλυση των διαφορών του Αιγαίου, ορίζοντας ως μεσολαβητή τον Richard Holbrooke. *Οι θέσεις της Τουρκίας και της Ελλάδας για τη διευθέτηση των μεταξύ τους διαφορών παρέμεναν σταθερές (Χάγη η Ελλάδα, διαπραγματεύσεις η Τουρκία)*. Παρά αυτές τις θέσεις τους και οι δύο χώρες με νωπές τις μνήμες της κρίσης των Ιμίων αρχικά αποδέχθηκαν την πρόταση των ΗΠΑ, λίγο αργότερα όμως η ελληνική πλευρά με έντονα τα αντιαμερικανικά αισθήματα υπάναχώρησε κρίνοντας μη απαραίτητη την αμερικανική μεσολάβηση.

Στην συνέχεια η Αθήνα στράφηκε προς την ΕΕ, υιοθετώντας την τακτική «καρότου και μαστιγίου» μπλοκάροντας στο Συμβούλιο των Υπουργών της ΕΕ το πρώτο πακέτο βοήθειας στην Τουρκία και το πρόγραμμα Μεσογειακής βοήθειας (MEDA) που προοριζόταν για την Τουρκία και έντεκα ακόμη χώρες της Μεσογείου.

Παράλληλα η αλλαγή πολιτικού σκηνικού στην Τουρκία με την κυβέρνηση συνασπισμού Τσιλλέρ και Γιλμάζ έφερε **μερική αλλαγή στις πάγιες τουρκικές θέσεις περί επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών**. Συγκεκριμένα, ο Γιλμάζ με την ανάληψη των καθηκόντων του πρότεινε στην Αθήνα (24 Μαρτίου 1996) **ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις χωρίς όρους, για την επίλυση όλων των διαφορών του Αιγαίου, θέτοντας επί τάπητος ακόμη και το ενδεχόμενο της μεσολάβησης τρίτου μέρους**.

Η αντίδραση του ελληνικού κυβερνώντος κόμματος και κυρίως της πατριωτικής μερίδας του ΠΑΣΟΚ, ήταν να αρνηθεί την πρόταση αυτή, καθώς δεν υπήρχε καμία αναφορά στο ΔΔ και παράλληλα ο Γιλμάζ αναφέρθηκε όχι απλώς σε μεσολάβηση αλλά και σε επίλυση όλων των εκκρεμοτήτων και όχι μόνο της υφαλοκρηπίδας (η μοναδική που αναγνώριζε ως νομική διαφορά).

Αντίθετα, η πρόταση Γιλμάζ αν και δέχθηκε κριτική, παρολαυτά διέθετε την υποστήριξη μεγάλης μερίδας του τουρκικού κατεστημένου, που επιζητούσε μια νέα χάραξη εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με την ΕΕ και την Ελλάδα¹³¹.

Ωστόσο, ύστερα από αμερικανική προτροπή κατά την επίσκεψη του Έλληνα Πρωθυπουργού στην Ουάσινγκτον (Απρίλιο 1996), ο ίδιος δέχθηκε οι υπουργοί Εξωτερικών να εξετάσουν το ενδεχόμενο διμερών επαφών, στα πλαίσια του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας της Μαύρης Θάλασσας στο Βουκουρέστι. Οι υπουργοί Πάγκαλος και Τσιλλέρ συναντήθηκαν και συμφώνησαν να

¹³¹ Athanassopoulou στο Ηρακλειδης, «*Άσπονδοι γείτονες...*»,σελ.172

ξανασυναντηθούν στο Βερολίνο τον Ιούνιο. Η συνάντηση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε τελικά, με την υπαναχώρηση της Ελλάδας όπως φάνηκε για δύο λόγους. Πρώτον διότι ο Γενικός Γραμματέας του NATO Javier Solana εκδήλωσε την πρόθεσή του να μεσολαβήσει για τις διαφορές του Αιγαίου, προτείνοντας μάλιστα συγκεκριμένα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης (**MOE**) όπως η ύπαρξη κόκκινης γραμμής μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας συνδεδεμένη με την έδρα του NATO στις Βρυξέλλες και η αποχή των δύο μερών από προκλητικές ενέργειες. Ο δεύτερος λόγος άρνησης της ελληνικής πλευράς για δεύτερη συνάντηση των δύο χωρών, ήταν οι δηλώσεις του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών αμέσως μετά την πρώτη συνάντηση στο Βουκουρέστι, ότι στα προς συζήτηση θέματα θα συμπεριλαμβάνονταν και οι «γκρίζες ζώνες» προσθέτοντας και έναν ακόμη όρο για τις διμερείς διαπραγματεύσεις, ότι δεν θα πραγματοποιούνταν επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν των 6 μιλίων.

Έπειτα, η Ελλάδα συνεχίζοντας να ακολουθεί σκληρή πολιτική έναντι της Τουρκίας, εμποδίζοντάς την παράλληλα να έρθει πιο κοντά με την Ευρώπη, αρνήθηκε να άρει το βέτο που είχε θέσει κατά της οικονομικής βοήθειας στην Τουρκία. Μάλιστα η απειλή της ΕΕ για κίνδυνο της ενταξιακής πορείας της Κύπρου δεν πτόησε την Ελλάδα.

Έτσι και μετά από αυτό, ο Κ.Σημίτης συνέχισε να δίνει την εντύπωση ότι ακολουθεί την σκληρή γραμμή της περασμένης δεκαετίας του Α.Παπανδρέου.

Η στάση της Ελλάδας άρχισε να αλλάζει από τη νίκη του Κ.Σημίτη με το ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1996. Η Ελλάδα φάνηκε πιο εποικοδομητική με τον Έλληνα Πρωθυπουργό να υπόσχεται μείωση των πόρων για τους εξοπλισμούς, γεγονός που έφερε την Ελλάδα πιο κοντά στο στόχο της νέας κυβέρνησης που ήταν η είσοδος της χώρας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση.

Η πρώτη χειροπιαστή απόδειξη της **στροφής της ελληνικής πολιτικής στα ελληνοτουρκικά** ήταν οι πρωτοβουλίες του νέου υφυπουργού Εξωτερικών, καθηγητή Χρήστου Ροζάκη. Ο ίδιος μεταξύ άλλων πρότεινε το **μορατόριουμ** στις ασκήσεις στο Αιγαίο να επεκταθεί πέρα από το καλοκαίρι, όπως είχαν προτείνει οι ΗΠΑ.

Παρά αυτές τις κινήσεις στις αρχές του 1997 ο Σημίτης προχώρησε τελικά σε αύξηση των εξοπλισμών παράλληλα με την παραίτηση του Ροζάκη.

4.4.3 Η αρχή χάραξης νέας πολιτικής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις - «Διακήρυξη της Μαδρίτης»

Στους πρώτους μήνες του 1997, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών εγκαινίασε στροφή της ελληνικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας, η οποία σκοπό είχε να αποσείσει τις δυτικές πιέσεις προς τη χώρα μας για διάλογο με τη γείτονα. Ο Έλληνας ΥΠΕΞ Θ.Πάγκαλος αναγνώρισε ότι υπάρχει θέμα εφαρμογής των συνθηκών που διέπουν το νομικό καθεστώς του Αιγαίου και δήλωσε ότι η Ελλάδα είναι έτοιμη να συζητήσει προβλήματα αυτής της μορφής¹³².

Τον Ιούλιο του 1997 η ολλανδική Προεδρία της ΕΕ και συγκεκριμένα ο υπουργός Εξωτερικών της χώρας Hans van Mierlo, **πρότεινε να μεσολαβήσει στην ελληνοτουρκική διένεξη στο Αιγαίο. Η Αθήνα δεν ήθελε να ακούσει για μεσολάβηση** και κυρίως από την Ολλανδία την οποία θεωρούσε φιλοτουρκική¹³³. Τελικά, Αθήνα και Χάγη κατέληξαν στην ιδέα της «επιτροπής των σοφών», δύο από κάθε πλευρά, με τους Ολλανδούς να μην λειτουργούν ως μεσολαβητές αλλά ως ταχυδρόμοι μεταξύ των δύο μερών. Η «επιτροπή σοφών» λειτούργησε για έναν χρόνο, με τις δύο πλευρές να μην έρχονται άμεσα σε επαφή.

Την ίδια περίοδο η Ελλάδα ξάφνιασε ευχάριστα όλους και κυρίως τους Τούρκους, με τη δήλωσή της ότι υποστήριζε «την ιδέα της Τουρκίας στην Ευρώπη»¹³⁴.

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός στην ομιλία του στην 8^η Σύνοδο της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ το Σεπτέμβριο του 1997, μιλώντας για τα ελληνοτουρκικά αναφέρθηκε στην *στήριξη της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας*, εφόσον βέβαια η ίδια εμπράκτως αποδειξει ότι προσαρμόζει τις συμπεριφορές της στα ευρωπαϊκά κεκτημένα¹³⁵. Μάλιστα, τόνισε ότι το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση θα είναι η εκπλήρωση **τριών προϋποθέσεων εκ μέρους της Τουρκίας:**

- α)** η δήλωση στο αναγκαίο πολιτικό επίπεδο χωρίς όρους ή προϋποθέσεις, ότι αποκλείει την απειλή πολέμου ή τη χρήση βίας στις σχέσεις των δύο χωρών,
- β)** η αποδοχή του θεσμικού πλαισίου που διέπει τις σχέσεις των δύο χωρών και διαμορφώνει την ισχύουσα νομική κατάσταση στο Αιγαίο, δηλαδή τις υπάρχουσες διεθνείς συμφωνίες και αρχές του Διεθνούς Δικαίου και
- γ)** η αποδοχή εν συνεχεία, ότι τα θέματα που αφορούν στην εφαρμογή ή την ερμηνεία των διεθνών συνθηκών, θα επιλυθούν μέσα από τις νομικές διαδικασίες

¹³² Θ.Βερέμης στο «Επετηρίδα αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 1998»,(ΕΛΙΑΜΕΠ, 1998) σελ.76

¹³³ Α.Ηρακλειδής, «Ασπονδοί..», σελ.174

¹³⁴ Athanassopoulou στο Ηρακλειδής, σελ.174

¹³⁵ «Επετηρίδα '98», σελ. 303

που προβλέπει το διεθνές δίκαιο και συγκεκριμένα το *Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης*¹³⁶.

Βέβαια την περίοδο αυτή η Τουρκία αντιμετώπιζε πολιτική αστάθεια με την πτώση του πρωθυπουργού Ερμπακάν και νέο πρωθυπουργό τον Γιλμάζ (Κόμμα Μητέρας Πατρίδας), γεγονός που δεν ευνοούσε την ελληνοτουρκική συνεννόηση. Χαρακτηριστικό του επικρατούντος κλίματος αποτέλεσαν οι δηλώσεις του νέου πρωθυπουργού της Τουρκίας ότι οι αρχές του διεθνούς δικαίου δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής στις συζητήσεις για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο¹³⁷.

«Διακήρυξη της Μαδρίτης»

Μετά τη συνάντηση του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας Σ.Ντεμιρέλ και του Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας Κ.Σημίτη, με την ευκαιρία της Συνόδου Κορυφής του NATO στη Μαδρίτη (8 Ιουλίου 1997), οι δύο χώρες ανέλαβαν προσπάθεια για προώθηση των διμερών σχέσεων βασισμένες σε:

- Αμοιβαία δέσμευση για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη συνεχή ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας
- Σεβασμό της κυριαρχίας κάθε χώρας
- Σεβασμό των Αρχών του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Συνθηκών
- Σεβασμό στα νόμιμα, ζωτικά συμφέροντα και ενδιαφέροντα της κάθε χώρας στο Αιγαίο, τα οποία έχουν μεγάλη σημασία για την ασφάλεια και την εθνική κυριαρχία τους
- Δέσμευση αποφυγής μονομερών ενεργειών στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού
- Δέσμευση διευθέτησης των διαφορών τους με ειρηνικά μέσα, στη βάση της αμοιβαίας συναίνεσης και χωρίς τη χρήση βίας ή την απειλή βίας.

Η πρωτοβουλία προερχόταν από το State Department, με κύριους πρωταγωνιστές τον υφυπουργό Holbrook και την υπουργό Εξωτερικών Madeleine Albright. Από ελληνικής πλευράς το αρχικό αμερικανικό σχέδιο το επεξεργάστηκε ο Γ. Παπανδρέου και από τουρκικής ο Ισμαήλ Τζέμ, δηλαδή οι δύο βασικοί συντελεστές της μετέπειτα ελληνοτουρκικής προσέγγισης.

Στην Τουρκία η πρόσληψη της Μαδρίτης ήταν θετική, κυρίως γιατί η Ελλάδα έμμεσα δεσμευόταν να μην προβαίνει σε μονομερείς πράξεις γεγονός που συνδεόταν άμεσα με την ενδεχόμενη επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων.

¹³⁶ *Ibid* σελ. 304

¹³⁷ Π. Τσάκωνας, «Σύγχρονη ελληνική...», σελ. 50

Αντίθετα, στην Ελλάδα, η Μαδρίτη προκάλεσε προβληματισμό και επικρίθηκε ακριβώς για τον ίδιο λόγο που δημιουργούσε θετικές σκέψεις στην Τουρκία, δηλαδή για το γεγονός ότι η Ελλάδα φαινόταν να εγκαταλείπει το δικαίωμα επέκτασης καθώς και λόγο της αναφοράς σε «νομιμοποιημένα» και «ζωτικά» συμφέροντα και της Τουρκίας.

Έκτοτε, για τους παραπάνω λόγους η Τουρκία επικαλείται συχνά τη Μαδρίτη, ενώ αντίθετα η Ελλάδα προσπαθεί να υποβαθμίσει τη σημασία της¹³⁸.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

¹³⁸ Σημίτης, σελ.88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ/ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Λίγο πριν περάσουν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σε περίοδο ύφεσης, οι δύο χώρες δοκιμάστηκαν ξανά, πρώτα στα τέλη του 1997 (13 Δεκεμβρίου), με την ετυμηγορία της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ στο Λουξεμβούργο, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία δεν συμπεριλαμβανόταν στις υποψήφιες για ένταξη χώρες, ύστερα και από το νεο που έθεσε η Ελλάδα και δεύτερον μετά την κρίση Οτζαλάν στις αρχές του 1999.

Λόγοι που οδήγησαν στην ύφεση

Εξετάζοντας τους λόγους που οδήγησαν στην απρόσμενη ύφεση των ελληνοτουρκικών σχέσεων επισημαίνονται τα εξής:

Α) η κρίση των Ιμίων προκάλεσε μεγάλο σοκ και στις δύο χώρες και κυρίως κατέδειξε μέχρι ποιο σημείο μπορούσε να φτάσει η ελληνοτουρκική αντιπαλότητα.

Μετά την κρίση αυτή, η ελληνική κυβέρνηση συνειδητοποίησε την ανάγκη για αλλαγή πολιτικής απέναντι στη γείτονα χώρα. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην προσπάθεια αυτή συνέβαλαν και ΜΚΟ.

Β) ο δεύτερος παράγοντας είναι δομικός και εξωτερικός. Συγκεκριμένα ήταν το νέο πλαίσιο που τέθηκε αφενός με την επιλογή της Τουρκίας να ενταχθεί στην ΕΕ σε παραλληλία με την πορεία της κυπριακής υποψηφιότητας. Είναι γνωστή άλλωστε η στενή σύνδεση των ελληνοτουρκικών σχέσεων με την Κύπρο. Η θετική έκβαση λοιπόν την πορείας της κυπριακής υποψηφιότητας προϋπέθετε τη σαφή βελτίωση του ελληνοτουρκικού κλίματος.

Γ) έναν τρίτο παράγοντα αποτελούν οι δρώντες (agents). Οι δρώντες της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου της ύφεσης έλαβαν αποφάσεις, τις οποίες κάποιιο άλλοι δεν θα λάμβαναν. Τόσο στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ όσο και στην Τουρκία ο εθνικιστικός-στρατιωτικός παράγοντας υπήρξε έντονος και αποτελούσε τροχοπέδη σε κάθε προσπάθεια προσέγγισης. Παράλληλα, η κυβερνητική αστάθεια στην Τουρκία δυσχέραινε σημαντικά τη συνεννόηση.

5.1.1 Νέοι στρατηγικοί στόχοι της Ελλάδας-Κίνητρα για την προσέγγιση

Σύμφωνα με τον Πρωθυπουργό Κ.Σημίτη, οι στόχοι της νέας περιόδου που εγκαινιάζονταν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν οι εξής:

α) να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ

β) να υπάρξει βήμα προς βήμα στρατηγική προσέγγισης με έναρξη διαλόγου αρχικά σε θέματα «χαμηλής πολιτικής»

γ) *κεντρικό ζήτημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να αποτελέσει η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας*, καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα οδηγούσε σε μια πιο ορθολογική Τουρκία, περιορίζοντας παράλληλα την επιθετικότητά της¹³⁹.

5.1.2 Νέοι στρατηγικοί στόχοι της Τουρκίας-Κίνητρα για την προσέγγιση

Μετά την κρίση των Ιμίων, η Τουρκία άρχισε με τη σειρά της να βλέπει πιο θερμά το ζήτημα της προσέγγισης με την Ελλάδα δεδομένου και του **ευρωπαϊκού και δυτικού προσανατολισμού της χώρας**. Μάλιστα πέρα από τους τουρκικούς οικονομικούς παράγοντες που σαφώς επιθυμούσαν μια ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας, παράλληλα και οι άλλοτε σκληροπυρηνικοί στρατιωτικοί φοβούμενοι την ισλαμική στροφή μεγάλης μερίδας Τούρκων τάχθηκαν και εκείνοι υπέρ μιας στροφής έναντι της Ελλάδας στα διμερή θέματα προκειμένου να μην διαταραχθεί η ευρωπαϊκή πορεία της χώρας.

Αδιαμφισβήτητα, το σημαντικότερο κίνητρο εκ μέρους της Τουρκίας για μια νέα πολιτική προσέγγισης, αποτέλεσε η *ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας* η οποία υποστηρίχθηκε θερμά από την κυβέρνηση Γιλμάζ.

5.2 Διπλωματία των σεισμών

Ήδη από τα μέσα του 1999 είχε ορομολογηθεί η προσέγγιση των δύο χωρών με αρχική πρόταση για συνεννόηση από τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών (24 Μαΐου 1999) και με ένα ευρύ φάσμα θεμάτων για συνεργασία σε θέματα χαμηλής πολιτικής από τον Έλληνα ομόλογό του. Ωστόσο, πριν την πραγματοποίηση των συνομιλιών, προς το τέλος του καλοκαιριού μεσολάβησε ο καταστροφικός σεισμός στην Τουρκία που έπληξε τα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης (17 Αυγούστου 1999) και στη συνέχεια στις αρχές Σεπτεμβρίου, στην Αθήνα, γεγονός που λειτούργησε θετικά στις σχέσεις των δύο χωρών, ενισχύοντας την ήδη υπάρχουσα ύφεση¹⁴⁰. Η αθρόα αλληλοβοήθεια μετά τον σεισμό, η σεισμική διπλωματία όπως αποκλήθηκε, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη βελτίωση των σχέσεων των γειτόνων.

¹³⁹ Κ.Σημίτης, 86

¹⁴⁰ Α.Ηρακλείδης, «*Άσπονδοι...*», 190-191

Η σεισμική διπλωματία οδήγησε στη βελτίωση των σχέσεων σε επίπεδο κυβερνώντων, παράλληλα όμως λειτούργησε καταλυτικά στην προσέγγιση σε επίπεδο πολιτών. Ως επιστέγασμα της αλληλεγγύης που επέδειξαν οι δύο πλευρές στην αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών, παρατηρήθηκε μια ενδιαφέρουσα στροφή σε επίπεδο ΜΚΟ καθώς και σε ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, η οποία υποβοηθήθηκε σημαντικά από τα ΜΜΕ των δύο χωρών. Ο ανθρώπινος πόνος που πλέον ήταν κοινός και για τις δύο χώρες, αποτέλεσε κινητήρια δύναμη για μια διαφορετική θέαση των σχέσεων των δύο λαών και δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι συνέβαλε και ως ένα βαθμό στην άρση του ελληνικού veto στο Ελσίνκι λίγους μήνες αργότερα.

5.3 Συμφωνίες χαμηλής πολιτικής

Μία από τις πρώτες προτεραιότητες του Έλληνα Πρωθυπουργού στην νέα αυτή φάση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ήταν η βήμα προς βήμα προσέγγιση των δύο χωρών. Αυτή θα μπορούσε να επιτευχθεί ξεκινώντας τις συνομιλίες χαμηλής πολιτικής, καθώς θα ήταν αδύνατον από τις πάλαι ποτέ ψυχρές και περιορισμένες σχέσεις των γειτόνων να περάσουμε στην αντιμετώπιση των θεμάτων «υψηλής πολιτικής».

Συγκεκριμένα, μέχρι τα μέσα του 1999, οι ανταλλαγές και επαφές μεταξύ των δύο χωρών ήταν αυστηρά τυπικές ενώ και στα διεθνή fora δεν έλειπαν συχνά οι διπλωματικοί διαξιφισμοί (ΔΑΣΕ, ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης).

Από το φθινόπωρο του 1999 ξεκίνησε μια άνευ προηγουμένου επικοινωνία με μια σειρά συμφωνιών στις αρχές του 2000 (Ιανουάριο στην Άγκυρα, Φεβρουάριο στην Αθήνα) μεταξύ Παπανδρέου-Τζεμ και αφορούσαν: οικονομική συνεργασία, θαλάσσιες μεταφορές, συνεργασία τελωνείων, επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία, αμοιβαία προώθηση και προστασία επενδύσεων, καταπολέμησης εγκλήματος, τουρισμό και προστασία περιβάλλοντος.

Ακόμη, συστήθηκε η ελληνοτουρκική Διοικούσα Επιτροπή (Steering Committee) υπό τους πολιτικούς διευθυντές των δύο υπουργείων Εξωτερικών, η οποία συντόνιζε θεματικές ομάδες εργασίας που θεσπίστηκαν στους εξής τομείς: εμπορικά-οικονομικά θέματα, τουρισμό, περιβάλλον, πολιτιστικά, περιφερειακή συνεργασία, ασφάλεια του πολίτη. Τέλος, άρχισαν να υιοθετούνται «μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης» (ΜΟΕ).

5.4.1 Εξευρωπαϊσμός της Τουρκίας ως μέσο επίλυσης των ελληνoturκικών διαφορών.

Η περίοδος της προσέγγισης συνοδεύτηκε από τον πρωταρχικό στόχο της Ελλάδας για εξευρωπαϊσμό της Τουρκίας. Η Ελλάδα επεδίωξε σταθερά τον εξευρωπαϊσμό της γειτονικής χώρας καθώς εκτιμούσε ότι θα είχε σημαντικά πολιτικά και οικονομικά οφέλη από μια «Ευρωπαϊκή Τουρκία», με τη μείωση της έντασης, την επίτευξη σταθερότητας και τη δρομολόγηση της διαδικασίας για οριστική, ίσως, επίλυση των προβλημάτων στην περιοχή¹⁴¹. Η διαδικασία αυτή θα εκφρασθεί μέσω της θέσπισης της Εταιρικής Σχέσης (Accession Partnership) για ένταξη, με την Σύνοδο του Ελσίνκι και την απόφαση της Ελλάδας να συναινέσει για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας.

Η **εταιρική σχέση** αποτελεί ουσιαστικά πρόγραμμα πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων για την Τουρκία, το οποίο θα οδηγήσει στην εναρμόνιση των πολιτικών και οικονομικών κανόνων της Τουρκίας με τους κανόνες και το κανονιστικό καθεστώς που διέπει την ΕΕ.

Η επικρατούσα κατάσταση στο εσωτερικό της Τουρκίας, με το εντυπωσιακό δημοκρατικό έλλειμμα της κεμαλικής παράδοσης, με τις περιορισμένες ανοχές σε θρησκευτικά και μειονοτικά ζητήματα, την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη χρόνια πολιτική αστάθεια με περιοδική επίδειξη δύναμης του στρατού και την εκρηκτική πληθυσμιακή εξέλιξη σε συνδυασμό με το επίπεδο ανάπτυξης, οδήγησε την Ελλάδα να κινηθεί προς την κατεύθυνση της ένταξης της Τουρκίας σε ένα πλαίσιο εντός του οποίου θα δύναται η ίδια υπό νέες συνθήκες να επιλύσει την όποια διαφορά έχει με την γειτονική χώρα.

Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας θέτει την χώρα προ των ευθυνών της. Εάν η ίδια επιθυμεί να είναι ευρωπαϊκό κράτος, θα πρέπει να σέβεται το διεθνές δίκαιο και να επιλύει τις διαφορές της με τις άλλες χώρες στη βάση αυτού, των διεθνών συμφωνιών και του κοινοτικού κεκτημένου. Παράλληλα, υποχρεούται να καλλιεργεί σχέσεις καλής γειτονίας και να μην προκαλεί τρίτες χώρες. Επιπρόσθετα, η ενίσχυση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας σημαίνει τον εκδημοκρατισμό της, ο οποίος αποτελεί συστατικό στοιχείο της απομάκρυνσης από την αναθεωρητική συμπεριφορά του παρελθόντος και την υιοθέτηση σχέσεων καλής γειτονίας με την Ελλάδα.

¹⁴¹ Π. Γωακεμίδης στο «Ανασκόπηση 2000», σελ. 161

Ακόμη μέσω του εξευρωπαϊσμού, η Τουρκία καλείται να καταργήσει, τον εκ του Συντάγματος, ιδιόμορφο ρόλο του Στρατού, ενώ θα πρέπει επίσης να σεβαστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα αυτά των μειονοτήτων.

Με άλλα λόγια η κατεύθυνση της Ελλάδας προς την ενίσχυση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας είχε πρωτεύοντα στόχο την απόκτηση εκ μέρους της Τουρκίας χαρακτηριστικών μιας ευρωπαϊκής χώρας. Η Τουρκία καλείται να συμπεριφέρεται ως τέτοια και μακροπρόθεσμα η Ελλάδα θα δύναται να συνδιαλλαγεί και εν συνεχεία να επιλύσει τις διαφορές της με μία χώρα που θα υποχρεούται να κινηθεί στη βάση του Διεθνούς Δικαίου.

5.4.2 Θεωρίες προς επίρρωση της επιλογής του εξευρωπαϊσμού ως μεθόδου επίλυσης των διαφορών

Ένα θεωρητικό μοντέλο που εξηγεί την προσφυγή της Ελλάδας στη διαδικασία του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας (μέσω της ένταξης στην ΕΕ) προκειμένου να επιλύσει μακροπρόθεσμα τις διαφορές της με τη γείτονα χώρα στο πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου, είναι αυτό του νομικού του Πανεπιστημίου του 'Yale' **Harold Koh**. Ο Koh υποστηρίζει ότι ο βασικότερος λόγος για τον οποίο υπακούουν οι χώρες στο Διεθνές Δίκαιο δεν είναι ο εξαναγκασμός αλλά η εσωτερικοποίηση των κανόνων. Κλειδί για την εσωτερικοποίηση αποτελεί η διεθνής νομική διαδικασία (transnational legal process). Με τον όρο διεθνής νομική διαδικασία εννοούμε την πρόκληση διαδράσεων για την εύρεση νομικής ερμηνείας που θα έχει ως αποτέλεσμα την εσωτερικοποίηση ενός παγκοσμίου κεκτημένου μέσα στην εγχώρια νομοθεσία. Στην "transnational legal process" όπου ακολουθείται η managerial προσέγγιση, κυβερνητικοί και μη κυβερνητικοί δρώντες αλληλεπιδρούν σε μία ποικιλία τοπικών και διεθνών οργανισμών, με στόχο, εκείνοι που παραβιάζουν τους κανόνες να τους δεχθούν μέσα στο εσωτερικό τους δίκαιο και να τους υπακούουν. Το κλειδί ή καλύτερα η διαδικασία επίτευξης αυτού του στόχου είναι η διάδραση των δρώντων (interaction), η ερμηνεία (interpretation) των κανόνων που προσιδιάζουν στην αντίστοιχη περίπτωση και τέλος η εσωτερικοποίηση (internalization) των κανόνων αυτών ως μέρος του εσωτερικού συστήματος αξιών. Παράδειγμα σε αυτή την διαδικασία αποτελεί ο τομέας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπου τα καθεστάτα των Συνθηκών παραμένουν ανίσχυρα αλλά οι βασικοί εθιμικοί κανόνες ορίζονται ξεκάθαρα, με αποτέλεσμα, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η transnational legal process με τα στάδιά της να αποτελεί την αποτελεσματικότερη λύση ισχυροποίησης των θεσμών. Οι υπερεθνικοί

δρώντες έχουν περισσότερες πιθανότητες να υπακούσουν στο διεθνές δίκαιο δεχόμενοι τη νομιμότητά τους μέσω μιας εσωτερικής διαδικασίας.

Η ηθική υποχρέωση στην υπακοή του διεθνούς δικαίου, γίνεται εσωτερικά δεσμευτική εγχώρια νομική υποχρέωση όταν αυτός ο κανόνας ερμηνεύεται και ενσωματώνεται μέσα στο εγχώριο νομικό σύστημα.

Ο H.L.A. Hart αναγνώρισε πως η διεθνής νομική διαδικασία είναι αυτή που παρέχει, τους δευτεροβάθμιους κανόνες της αλλαγής και της απόφασης που προβλέπουν για το νομοθετικό σώμα και τα δικαστήρια καθώς και τον κανόνα της αναγνώρισης που διευκρινίζει τις πηγές νόμου και που παρέχει τα γενικά κριτήρια για τον προσδιορισμό των κανόνων του, στη διεθνή νομική τάξη.

Εν τέλει, σύμφωνα με τον Koh η συμμετοχή στην διεθνή νομική διαδικασία δημιουργεί μία κανονιστική και συστατική δυναμική. Ερμηνεύοντας τις διεθνείς νόρμες και ενσωματώνοντάς τις στο εσωτερικό δίκαιο οδηγούμαστε στην ανακατανομή των εθνικών συμφερόντων και προοδευτικά των εθνικών ταυτοτήτων. Το κλειδί για τους λόγους που υπακούουν τα κράτη στο διεθνές δίκαιο είναι η διεθνής νομική διαδικασία¹⁴².

Στη βάση αυτής της θεωρίας μπορούμε να στηρίξουμε την ελληνική επιλογή ένταξης της Τουρκίας και κατά συνέπεια των ελληνοτουρκικών διαφορών σε κοινοτικό πλαίσιο, έτσι ώστε η Τουρκία μέσω του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της και του εκδημοκρατισμού της να αποδεχθεί την επίλυση των διαφορών της μέσω του μηχανισμού επίλυσης των διαφορών που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο.

Προχωρώντας σε μία άλλη νομική την **Oona A. Hathaway** και το άρθρο της "Between Power and Principle", οδηγούμαστε ξανά στην εξήγηση της επιλογής της Ελλάδας να εντάξει την Τουρκία σε μια διαδικασία εξευρωπαϊσμού (ένταξη στην ΕΕ). Συγκεκριμένα, η συγγραφέας μας παρουσιάζει μια ενσωματωμένη θεωρία διεθνούς δικαίου, η οποία στηρίζεται στις ιδέες της πολιτικής επιστήμης και της νομικής μελέτης με προσεγγίσεις βασισμένες στους κανόνες και το συμφέρον.

Η «ενσωματωμένη θεωρία» του διεθνούς δικαίου εστιάζει σε δύο κεντρικά μέσα, με τα οποία οι συνθήκες μορφοποιούν τα πεπραγμένα των κρατών. Το πρώτο μέσο είναι η επιβολή των διεθνών συνθηκών από τους υπερεθνικούς δρώντες και από τον κανόνα των νομικών οργάνων μέσα στα έθνη που συμμετέχουν στην συνθήκη. Συγκεκριμένα, οι εγχώριοι μηχανισμοί επιβολής, είναι μια κρίσιμη κινητήριος δύναμη, που ωθεί τα κράτη να συμπλεύσουν με τις διεθνείς συνθήκες. Το δεύτερο μέσο, είναι οι παράλληλες συνέπειες της συμμετοχής στη συνθήκη-το οποίο αναφέρεται στις προσδοκώμενες συνέπειες- ξένη βοήθεια, εμπόριο, επενδύσεις και εγχώρια πολιτική

¹⁴² Harold Hongju Koh, "Why do nations obey international law" και "Transnational legal process"

βοήθεια. Η συγγραφέας λοιπόν, τονίζει πως η σχέση μεταξύ των συνθηκών και της κρατικής συμπεριφοράς αρθρώνεται σημαντικά σε αυτούς τους δύο παράγοντες.

Συμπερασματικά, βάσει των άρθρων *“Between Power and Principle”* και *“Transnational legal process”* αντιλαμβανόμαστε ότι η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ αναγκάζει την ίδια τη χώρα να συμπλεύσει με τους κανόνες και τις συνθήκες του πλαισίου εντός του οποίου βρίσκεται έτσι ώστε να αποκομίσει τα οφέλη που αυτό της προσφέρει, γεγονός που δίνει στην προκειμένη περίπτωση στην Ελλάδα τη δυνατότητα να επιλύσει τα προβλήματά της με τη γείτονα χώρα με όρους ευρωπαϊκούς.

5.5.1 Ελσίνκι

Σταθμό στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κυρίως ύστερα από τη χρόνια αντιπαλότητα, αποτέλεσε η σύνοδος κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι, όπου η Ελλάδα αποφάσισε να άρει το veto που είχε θέσει για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας.

Η αλλαγή στάσης της Ελλάδας αναφορικά με την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, η οποία συνοδεύτηκε με άρση του veto που η ίδια είχε θέσει παλαιότερα, υπαγορεύτηκε από τα εξής **κίνητρα**:

A) για την εξασφάλιση της ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας ακόμη και χωρίς επίλυση του Κυπριακού

B) για την κατοχύρωση της προοπτικής προσφυγής στο ΔΔ για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο (μέχρι το 2004). Πρωταρχικός στόχος της Ελλάδας ήταν η επίλυση των ελληνοτουρκικών μέσα από μια άλλη προσέγγιση, η οποία συνοψίζεται στην εμπλοκή της ΕΕ (στην επίλυση) μέσω της ένταξης της Τουρκίας σε ένα πλαίσιο συμμόρφωσης και εναρμόνισης με τους κανόνες της (ΕΕ). Με άλλα λόγια η ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε την «κοινοτικοποίηση» των ελληνοτουρκικών¹⁴³.

Η Ελλάδα στα τέλη του 1999 προσπάθησε να πείσει τα κράτη-μέλη της ΕΕ ότι η Τουρκία θα έπρεπε να γίνει υποψήφια χώρα, χωρίς αρχικά να βρει ανταπόκριση με εξαίρεση του Βρετανούς που δέχθηκαν τον όρο της Κύπρου και τους Γάλλους που δέχθηκαν τον όρο της προσφυγής στο ΔΔ.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, ο Έλληνας πρωθυπουργός δήλωσε ενώπιον του Συμβουλίου ότι η Ελλάδα δεν επρόκειτο να συναινέσει για τη διεύρυνση. Το Συμβούλιο διακόπηκε και ξεκίνησαν πυρετώδεις διαβουλεύσεις ώστε να βρεθεί ένα

¹⁴³ Κ.Σημίτης, σελ.92-93

αποδεκτό κείμενο. Τελικά, μετά από έντονες τουρκικές αντιδράσεις και την καίρια επέμβαση της φινλανδικής προεδρίας, ο πρωθυπουργός Ετζεβίτ συναίνεσε¹⁴⁴.

Η Απόφαση του Ελσίνκι έθετε τρεις όρους:

Α) Αποδεδεσμεύτηκε η ένταξη της Κύπρου από την επίλυση του κυπριακού προβλήματος,

Β) υπήρξαν προβλέψεις για την ειρηνική επίλυση των ελληνοτουρκικών συνοριακών διαφορών μέσω και της παραπομπής τους στο ΔΔ και

Γ) η Τουρκία υποβλήθηκε σε μια διαδικασία εξευρωπαϊσμού, η οποία περιελάμβανε τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά κριτήρια, με λεπτομερή εξέταση από την ΕΕ της νομοθεσίας της και της εφαρμογής, για να διαπιστωθεί κατά πόσον εναρμονίζεται με το ευρωπαϊκό κεκτημένο.

Στην Ελλάδα το Ελσίνκι αποτέλεσε αντικείμενο αντεγκλήσεων ανάμεσα στα ελληνικά κόμματα. Ποικίλες απόψεις διατυπώθηκαν, με άλλους να αποκαλούν το Ελσίνκι αποτυχία, άλλους να υποστηρίζουν πως θα έπρεπε να διαπραγματευτούμε πιο σκληρά αποκομίζοντας μεγαλύτερα οφέλη από την άρση του νετο και άλλους να πιστεύουν ότι το Ελσίνκι διευκολύνει την Ελλάδα, καθώς προσφέρει το διαπραγματευτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η Τουρκία θα αναγκαστεί να εναρμονιστεί με τη συμπεριφορά των χωρών-μελών της ΕΕ¹⁴⁵.

Για τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κ.Σημίτη, το Ελσίνκι είχε πολλαπλά οφέλη για τη χώρα μας, καθώς α) τα ελληνοτουρκικά τέθηκαν υπό κοινοτικό έλεγχο, β) η Κύπρος αποδεδεσμεύτηκε από την υποχρέωση επίλυσης του Κυπριακού για ένταξη στην ΕΕ, γ) άνοιξε ο δρόμος για τον εξευρωπαϊσμό της Τουρκίας και δ) η Ελλάδα έπαψε να φέρει το στίγμα της ύψωσης εμποδίων στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας και τέλος ε) διάνοιξε το δρόμο για το πέρασμα από τα θέματα «χαμηλής πολιτικής» στα θέματα υψηλής πολιτικής και κυρίως στα θέματα του Αιγαίου¹⁴⁶. Επιπροσθέτως, για τον υπουργό Εξωτερικών Γ.Παπανδρέου η Ελλάδα με το Ελσίνκι διεδίκησε την ένταξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού στο ευρύτερο πλαίσιο των ευρωπαϊκών σχέσεων¹⁴⁷. Παρόλα αυτά, στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος υπήρχε και η μερίδα των πολιτικών που έβλεπε αρνητικά τις εξελίξεις του Ελσίνκι.

Η αντιπολίτευση (ΝΔ) χαρακτήρισε το Ελσίνκι αποτυχία, αν και στο εσωτερικό του κόμματος υπήρχαν και εκείνοι που έβλεπαν πιο θετικά την έκβαση των πραγμάτων.

¹⁴⁴ Κ.Σημίτης, σελ.92-97

¹⁴⁵ Θ.Βερέμης, «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, 1453-2005», (Αθήνα: Σιδέρης, 2005) σελ.234

¹⁴⁶ Κ.Σημίτης, σελ. 99-101

¹⁴⁷ Γ.Παπανδρέου στο «Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 2000», ΕΛΙΑΜΕΠ, σελ. 31-

Συγκεκριμένα, η Ντόρα Μπακογιάννη μιλώντας για το Ελσίνκι παρουσίασε τα νέα δεδομένα που επικράτησαν τα οποία όπως τόνισε θίγουν τα ελληνικά συμφέροντα:

α) η Τουρκία έγινε υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ, β) δεν διαφαίνεται κάποιο άμεσο αντάλλαγμα τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Κύπρο και γ) αν και υπήρξαν συμφωνίες «χαμηλής πολιτικής», στα θέματα «υψηλής πολιτικής» κυριαρχεί ασάφεια¹⁴⁸.

Στην Τουρκία αντίστοιχα, υπήρχαν ανάμεικτα συναισθήματα για το Ελσίνκι με άλλους να θεωρούν ότι πλήρωναν πολύ ακριβά το τίμημα της ένταξης στην ΕΕ και άλλους να τονίζουν τη σημασία της στροφής της Ελλάδας απέναντι στην τουρκική υποψηφιότητα. Ακόμη τονίστηκε ότι αναγνωρίζονταν και οι διαπραγματεύσεις ως μέθοδος επίλυσης για τη διένεξη του Αιγαίου, μια πάγια θέση των Τούρκων που αφορούσε στην επίλυση, αλλά και ότι θα συζητούνταν και άλλα θέματα πέραν της υφαλοκρηπίδας.

5.5.2 Κριτική Θεώρηση των αποφάσεων του Ελσίνκι για την Ελλάδα και την Τουρκία

Οι αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι, δεν μπορούν να ειπωθούν μονοδιάστατα τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία. Η Ελλάδα στη Σύνοδο αυτή έδωσε σάρκα και οστά στην αλλαγή πολιτικής που πρέσβευε έστω και δειλά λίγο μετά από την κρίση των Ιμίων και το σοκ που αυτή προκάλεσε στους ιθύνοντες των δύο χωρών. Η στροφή της ελληνικής πολιτικής απέναντι στην γείτονα χώρα εκπορεύτηκε από ορισμένα κίνητρα, τα οποία για κάποιους αποτυπώθηκαν στις αποφάσεις του Ελσίνκι. Θα μπορούσαμε όμως να ισχυριστούμε ότι οι αποφάσεις της Συνόδου του Ελσίνκι αποτέλεσαν επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής; Ποιά η σημασία των αποφάσεων αυτών για την Τουρκία;

Αναλύοντας τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η Τουρκία αποκομίζει καθαρά και άμεσα οφέλη, ενώ αντίθετα η Ελλάδα αν και βρισκόταν σε ισχυρότατη διαπραγματευτική βάση απέσπασε λίγα και αμφίβολα πλεονεκτήματα. Το Ελσίνκι αποτέλεσε μια μοναδική διαπραγματευτική ευκαιρία για την Ελλάδα να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή κατοχύρωση της θέσης της απέναντι στην Τουρκία, καθώς και την απρόσκοπτη ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ.

Αναλυτικότερα ως προς τους λεγόμενους «τρεις όρους», παρατηρούμε τα εξής:

Α)Ως προς τα ελληνοτουρκικά:

¹⁴⁸ Ν.Μπακογιάννη στο «Ανασκόπηση 2000», σελ. 67-69

Η παράγραφος που ορίζεται ως πρώτος όρος (ειρηνική διευθέτηση των διαφορών των δύο χωρών), για τα ελληνοτουρκικά, στην πραγματικότητα αποτελεί τμήμα των γενικών προϋποθέσεων που τίθενται για όλες τις υποψήφιες χώρες, οι οποίες καλούνται να επιλύσουν «κάθε ανοιχτή συνοριακή διένεξη και τα συναφή προβλήματα με βάση το Χάρτη του ΟΗΕ»

Καμία ειδική πίεση ή όρος δεν υπάρχει για την Τουρκία και μάλιστα υπό αυτές τις συνθήκες η Τουρκία θα μπορούσε μελλοντικά να εμφανίσει όλες τις διεκδικήσεις της και μέσα στο πλαίσιο της ΕΕ να καλέσει την Ελλάδα να τις επιλύσουν.

Ταυτόχρονα, η αναφορά στην επίλυση των διαφορών μέσω του Χάρτη του ΟΗΕ βρίσκεται πιο κοντά στην πάγια τουρκική θέση περί διαπραγματεύσεων καθώς ο Χάρτης τις αναφέρει πρώτες στον κατάλογο των μεθόδων ειρηνικής επίλυσης¹⁴⁹.

Β) Ως προς την Κύπρο

Ο επιπρόσθετος όρος που αναφέρει ότι « όταν η ΕΕ θα πάρει την απόφασή της για την ένταξη της Κύπρου θα ληφθούν υπόψη όλοι οι σχετικοί παράγοντες», θα μπορούσε να σημαίνει ότι υπό διάφορες ερμηνείες, η αποδέσμευση του πολιτικού ζητήματος από την ένταξη που υποτίθεται ότι έχει επιτευχθεί, μπορεί και να μην ισχύει και

Γ) Ως προς τους προενταξιακούς όρους

Πριν το Ελσίνκι, θέση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν ότι η ίδια επιθυμούσε την ουσιαστική υποψηφιότητα της Τουρκίας. Αυτό συνεπάγεται την συμπερίληψη ως όρων, των βασικών αρχών ειρηνικής συνύπαρξης της διεθνούς κοινωνίας. Το παραπάνω δεν επιτεύχθηκε, ενώ αντίθετα διατυπώθηκε ένας κατάλογος βασικών πλεονεκτημάτων για τη γείτονα χώρα. Μεταξύ αυτών το νέο πλαίσιο πηγών χρηματοδοτήσεων, αναβάθμιση του πολιτικού διαλόγου με την ΕΕ, συμμετοχή σε προγράμματα και υπηρεσίες της ΕΕ, αναβάθμισή της με την υποθήτηση Συναιτερισμού Ένταξης κλπ.

Πέραν όλων αυτών όμως, η Τουρκία αναμφίβολα εισάγεται σε μια διαδικασία εξευρωπαϊσμού, η οποία συνοδεύεται από μία σειρά εσωτερικών μεταρρυθμίσεων καθώς και από τη χάραξη μιας νέας εξωτερικής πολιτικής πιο κοντά στα ευρωπαϊκά δεδομένα.

5.5.3 Θέματα υψηλής πολιτικής: οι διερευνητικές επαφές για το Αιγαίο

Μετά το Ελσίνκι, οι δύο χώρες πέρασαν το 2002 από τα θέματα «χαμηλής πολιτικής» στα θέματα «υψηλής πολιτικής» σε σχέση με το Αιγαίο. Επρόκειτο για διερευνητικές

¹⁴⁹ Γ.Βαληνάκης στο «Ανασκόπηση 2000», σελ.98-101

επαφές και όχι για διαπραγματεύσεις, όπως τόνισε η ελληνική πλευρά με την επίσκεψη του Γ. Παπανδρέου στην Κωνσταντινούπολη τον Φεβρουάριο του 2002, όπου και συμφωνήθηκε από τους δύο υπουργούς Εξωτερικών η έναρξη διαλόγου για την ελληνοτουρκική διένεξη. Ο κύκλος των συνομιλιών αυτών άνοιξε με στόχο τη βολιδοσκόπηση των πραγματικών προθέσεων της κάθε πλευράς σε σχέση με τα ζητήματα που η Ελλάδα και η Τουρκία θεωρούν ιδιαίτερως σημαντικά¹⁵⁰.

Συγκεκριμένα, η διαδικασία των συνομιλιών αυτών εντάσσεται σε ένα «**στάδιο προ-διαπραγμάτευσης**» ανάμεσα στα δύο μέρη, κατά το οποίο τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία στοχεύουν στην κατανόηση αντιλήψεων, συμφερόντων, κινήτρων, προτιμήσεων, προτεραιοτήτων ή και περιορισμών της κάθε πλευράς, χωρίς την ανάληψη οποιασδήποτε δέσμευσης¹⁵¹.

Οι διερευνητικές επαφές, οι οποίες γέννησαν βάσιμες ελπίδες για τη διευθέτηση διαφορών κυρίως λόγω του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας, ξεκίνησαν στις 12 Μαρτίου 2002 με πρώτη συνάντηση στην Άγκυρα. Στις επαφές αυτές αποφασίστηκε να μην υπάρχει προκαθορισμένη ατζέντα, να μην τηρούνται επίσημα πρακτικά και να υπάρχει αυστηρό απόρρητο. Οι συνομιλητές ήταν δύο από κάθε πλευρά: από ελληνικής ο πρέσβης Αναστάσιος Σκοπελίτης και ο καθηγητής Αργύρης Φατούρος και από τουρκικής ο πρέσβης Ugur Ziyial και ο δ/ντης της Νομικής Υπηρεσίας του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών, πρέσβης Deniz Bolukbasi. Από το Μάρτιο του 2002 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2004 έλαβαν χώρα 22 γύροι συνομιλιών εναλλάξ στην Άγκυρα και την Αθήνα.

Σαφής ελληνικός στόχος των επαφών αυτών ήταν τόσο η **ανάδειξη των αποφάσεων του Ελσίνκι** σε βασικό πλαίσιο οπουδήποτε ελληνοτουρκικού διαλόγου, η **ενίσχυση της εικόνας της Ελλάδας σε επίπεδο «εξωτερικής νομιμοποίησης»** καθώς και μέσω της όλο και μεγαλύτερης «δέσμευσης» της Τουρκίας στην ευρωπαϊκή της πορεία, η **«απονομιμοποίηση» ενδεχόμενης τουρκικής δράσης** στο μέτωπο του Κυπριακού ή των ελληνοτουρκικών¹⁵².

Οι συνομιλίες ξεκίνησαν καλά, η παραίτηση όμως του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ και η ανάληψη της θέσης από τον καθηγητή Sukru Gurel, πάγωσε της συνομιλίες με την Τουρκία να σκληραίνει τη στάση της¹⁵³.

¹⁵⁰ Π. Τσάκωνας, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική», Τόμος Β' (Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2003), σελ. 95

¹⁵¹ Ομάδα Διαχείρισης Συγκρούσεων του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ στο «Συγκριτικές Ειρηνευτικές Διαδικασίες. Μια ανάλυση των Διαδικασιών Διαπραγμάτευσης και Συμφιλίωσης», (Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2001)

¹⁵² Π. Τσάκωνας, «Σύγχρονη ελληνική...», σελ. 96

¹⁵³ Α. Ηρακλειδής «Ασπονδοί γείτονες...», σελ. 201

Οι συνομιλίες μπήκαν πια σε εντατικό ρυθμό την άνοιξη του 2003. Ο διάλογος σε αυτή τη φάση άγγιξε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων του Αιγαίου με έμφαση στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και τα χωρικά ύδατα.

Σύμφωνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κ.Σημίτη, η ελληνική πλευρά ξεκινούσε από την παραδοσιακή θέση της ότι η μόνη προς επίλυση διαφορά ανάμεσα στις δύο χώρες είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, μια διαφορά που θα έχει ως τελικό αποδέκτη το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης¹⁵⁴.

Η ελληνική πλευρά ωστόσο σύμφωνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό, ήταν διατεθειμένη να επιλύσει ορισμένα προβλήματα της οριοθέτησης αν προέκυπτε συμφωνία κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Για όλα τα άλλα αρμόδιο ήταν το ΔΔ. Ο ίδιος παραδέχτηκε επίσης ότι για να υπάρξει επίλυση του θέματος της υφαλοκρηπίδας πρώτα θα πρέπει να συμφωνήσουν οι δύο χώρες για το εύρος των χωρικών υδάτων. Μάλιστα η Ελλάδα από την πρώτη στιγμή ανακοίνωσε ότι πρόκειται να προχωρήσει σε μονομερή επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης, λαμβάνοντας υπόψη της τα συμφέροντα τρίτων χωρών ώστε να μην παρακωλύει τη διεθνή ναυσιπλοΐα και αεροπλοΐα¹⁵⁵.

Η Τουρκία από την άλλη πλευρά εξέφρασε και πάλι τη σταθερή προτίμησή της για εξεύρεση λύσης για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μέσω διαπραγματεύσεων και χωρίς την εμπλοκή τρίτου μέρους. Αναφορικά με τα χωρικά ύδατα, η ίδια επιθυμούσε την διατήρηση των 6 μιλίων ως μέγιστου αν και δεχόταν μια μικρή επέκταση σε ορισμένα σημεία μέχρι τα 8 μίλια χωρίς όμως να κλείνει η ανοικτή θάλασσα και η πρόσβαση της Τουρκίας στην υπόλοιπη Μεσόγειο.

Ακόμη, η Τουρκία δεχόταν τη σύνταξη συνυποσχετικού για παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη, αν λυνόταν προηγουμένως το ζήτημα της αιγιαλίτιδας ζώνης, δηλαδή η μη επέκταση στα 10 ή 12 μίλια εκ μέρους της Ελλάδας.

Οι δύο χώρες έφτασαν πολύ κοντά στη συμφωνία για την επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 8 μίλια, όμως στο τέλος προέκυψε διαφωνία διαδικαστική, καθώς η μεν Ελλάδα ήθελε να διασφαλίσει την επέκταση στα δύο ή περισσότερα μίλια με πράξη της ελληνικής Βουλής και μετά να προχωρήσει στη σύνταξη συνυποσχετικού, ενώ η τουρκική πλευρά ήθελε αυτά τα δύο να γίνουν ταυτόχρονα, ώστε η επέκταση να φαίνεται σαν συμφωνία και όχι σαν μονομερή πράξη¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Κ.Σημίτης, σελ.102

¹⁵⁵ Ibid σελ.103

¹⁵⁶ Βλ. Ειρήνη Καρανασοπούλου, «Οι μυστικές συνομιλίες για προσφυγή στη Χάγη», Τα Νέα (03/06/06)

5.6 Αποτίμηση της προσέγγισης

Η αλλαγή της ελληνικής και της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής το 1999 εγκαινίασε, μετά από τις αλληπάλληλες κρίσεις των προηγούμενων δεκαετιών, την περίοδο της ύφεσης στα ελληνοτουρκικά.

Οι δύο χώρες αποτελούν ανόμοιες πολιτικές οντότητες με διαφορετική νοοτροπία και αντιθετικούς στόχους. Η μία κατά βάση επιθετική (Τουρκία) και η άλλη δογματικά αμυντική. Όπως είδαμε επιχειρήθηκαν και τη δεκαετία του '80 προσεγγίσεις, καμία όμως από αυτές δεν έφερε κάποιο θετικό αποτέλεσμα.

Η προσέγγιση του 1999 αποτελεί αναμφισβήτητη την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια διαλόγου ανάμεσα στις δύο χώρες.

Η στροφή της εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών βέβαια δεν συνοδεύτηκε από αλλαγή θεωρητικού παραδείγματος, αν και θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ενυπάρχουν φιλελεύθερες τάσεις πίσω από την απόφαση των δύο χωρών για εγκατάλειψη της σκληρής γραμμής της αντιπαράθεσης. Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι η αλλαγή του 1999 ανταποκρίνεται, όσον αφορά στην Ελλάδα, στην ρεαλιστική λογική «καρότου-μασιγίου», καθώς ανοίγοντας το δρόμο της ΕΕ στην Τουρκία, θα πρέπει να αποκομίσει όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη.

Αντίστοιχα ούτε η Τουρκία παραιτήθηκε από το ρεαλιστικό θεωρητικό παράδειγμα κυρίως λόγω του τουρκικού διπλωματικού-στρατιωτικού κατεστημένου με μικρή εξαίρεση τον Ισμαήλ Τζέμ που είχε μια πιο φιλελεύθερη οπτική των ελληνοτουρκικών.

Η προσέγγιση την οποία είδαμε μέσα από την οπτική του Ελσίνκι έθεσε την Τουρκία σε μια νέα τροχιά, καθώς καθίσταται σαφές ότι χωρίς εσωτερική, καθεστωτική μετάλλαξη δεν είναι δυνατή η εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων η οποία θα οδηγήσει σε «σχέσεις καλής γειτονίας». Με την άρση του ελληνικού βέτο δόθηκε η ευκαιρία στην Τουρκία να προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό της συνταγματικής τάξης και των θεσμών της και να πλησιάσει τις ευρωπαϊκές κρατικές δομές.

Οπωσδήποτε κανείς δεν διατείνεται ότι η προσέγγιση συνοδεύτηκε και από επίλυση των μακροχρόνιων ελληνοτουρκικών προβλημάτων, όμως αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα επανεκτίμησης των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής προοπτικής, ενώ παράλληλα απάλλαξε την Ελλάδα από το στίγμα της ύψωσης εμποδίων στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας.

Βέβαια, τα «ανταλλάγματα» του Ελσίνκι και συνεπώς της προσέγγισης δεν ήταν τα καλύτερα δυνατά για την ελληνική πλευρά, η οποία δεν ξεδίπλωσε τη βέλτιστη διαπραγματευτική της ικανότητα, παρολαυτά άνοιξε μία διώδο για περαιτέρω

συνομιλίες υπό ευνοϊκότερες συνθήκες, με μια Τουρκία πιο κοντά στα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα αν και έκανε σημαντικά βήματα άνευ προηγουμένου για να ξεκινήσει έστω και μακροπρόθεσμα μια διαδικασία επίλυσης των υπαρχόντων προβλημάτων με την Τουρκία, δεν τα εκμεταλλεύτηκε, φράσσοντας και πάλι τις διόδους επικοινωνίας με τη γείτονα χώρα, λίγο μετά το Ελσίνκι και την αλλαγή κυβέρνησης. Το πάγωμα του διαλόγου το 2004 με θιασώτη τον υπουργό Εξωτερικών Πέτρο Μολυβιάτη, ο οποίος θεωρούσε ότι στα θέματα του Αιγαίου η Ελλάδα θα χρειαστεί να υποχωρήσει από τις πάγιες θέσεις της, κράτησε μέχρι το 2006.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

ΕΛΛΑΔΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΗΜΕΡΑ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Η ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας

Με τις αποφάσεις του Ελσίνκι, η Τουρκία εντάχθηκε σε μία διαδικασία εφαρμογής μιας ευρωπαϊκής στρατηγικής μετασχηματισμού καθώς και σε θεσμούς πολιτικού διαλόγου μέσω των οποίων η Ελλάδα ευελπιστούσε μακροπρόθεσμα να αντικρύσει έναν «καλύτερο γείτονα» και συνομιλητή.

Η δεκαετία του '90 συνοδεύτηκε από πολλά εσωτερικά προβλήματα για την Τουρκία, όπως ο εμφύλιος στην Ανατολία, η άνοδος του ισλαμικού κινήματος, την οποία σταμάτησε ο στρατός δια της βίας, η οικονομική αστάθεια με εκρήξεις πληθωρισμού η ανεξέλεγκτη δημόσια οικονομία κλπ. Όλοι αυτοί οι κλυδωνισμοί ανέδειξαν τις αβεβαιότητες με τις οποίες βαρύνονται η ίδια η Τουρκία και οι σχέσεις της με την Ευρώπη.

Παρόλα αυτά, ήδη από τις παραμονές του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης, στο εσωτερικό της Τουρκίας έλαβε χώρα μια πραγματική κοσμογονία συζητήσεων επί του περιεχομένου του «εθνικού συμφέροντος» καθώς και του τρόπου με τον οποίο αυτό θα πρέπει να ορίζεται και να προωθείται. Με άλλα λόγια άρχισε να δημιουργείται ένα νέο πολιτικό πεδίο εντός της Τουρκίας που αφορά στην πορεία της προς την Ευρώπη, κινητοποιώντας παράλληλα νέες δυνάμεις μεταρρύθμισης προς τον στόχο αυτό. Στη συζήτηση αυτή δεν έλαβαν μέρος μόνο οι παραδοσιακοί φορείς του εθνικού συμφέροντος (στρατός, γραφειοκρατία), αλλά και τμήματα της τουρκικής ελίτ (οικονομικές οργανώσεις, ΜΚΟ, δημοσιογράφοι), άνθρωποι που επιδιώκουν τον εκδημοκρατισμό της Τουρκίας και συμβάλλουν στον επαναπροσδιορισμό του «εθνικού συμφέροντος» αναφορικά με το Κυπριακό και τα ελληνοτουρκικά.

Ωστόσο, οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης (Δεκέμβριος 2002), με τις οποίες συμπεριλήφθηκε στην «ευρωπαϊκή οικογένεια» η Κύπρος χωρίς την προϋπόθεση της επίλυσης του πολιτικού της προβλήματος ενώ ταυτόχρονα παραπέμφθηκε στο μέλλον και υπό όρους η οποία απόφαση της ΕΕ για έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας με την ΕΕ, δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικές για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Μάλιστα, ο τρόπος με τον οποίο τις εξέλαβαν η νέα τουρκική κυβέρνηση και η κοινή γνώμη της χώρας, φάνηκε αρχικά ότι λειτούργησε στην κατεύθυνση της *αποδυνάμωσης της σχέσης της*

Τουρκίας με την ΕΕ και τη συνακόλουθη ενδυνάμωση της σχέσης της με τις ΗΠΑ. Η ενίσχυση της διατλαντικής σχέσης, δεν προέκυπτε μόνο από τη σύμπτωση των απόψεων της Τουρκίας με τις ΗΠΑ σε μια σειρά από ζητήματα (Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας) και την αντίθεσή τους με τις ευρωπαϊκές θέσεις αλλά και από τη σθεναρή αμερικανική υποστήριξη του τουρκικού αιτήματος για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων σε ημερομηνία σύμφωνη με τις τουρκικές επιθυμίες¹⁵⁷.

6.2 Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σήμερα

Μία δεκαετία μετά την ελληνοτουρκική προσέγγιση οι σχέσεις των δύο χωρών συνεχίζουν να περνούν από δοκιμασίες, παρουσιάζοντας παράλληλα και κάποια θετικά αποκυήματα της προσέγγισης. Ξεκινώντας από τα θετικά, ως πιο σημαντικό αποτιμούμε το γεγονός ότι για πρώτη φορά από τη δεκαετία του 1970 δεν παρουσιάστηκε μεγάλη κρίση στο Αιγαίο που να οδηγήσει τις δύο χώρες παρ' ολίγον στο θερμό επεισόδιο (πριν είχαμε μία μεγάλη κρίση στο Αιγαίο ανά δεκαετία, 1976, 1987, 1996). Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε βέβαια τις διάφορες «ευκαιρίες» που παρουσιάστηκαν για κρίση στο Αιγαίο, όπως τη σύγκρουση των δύο αεροσκαφών και τον ατυχή θάνατο του επίσημναγου Ηλιάκη, όμως οι δύο πλευρές διατήρησαν την ψυχραιμία τους και δεν αντέδρασαν υπερβολικά.

Ακόμη, συνεχίζεται ο διάλογος χαμηλής πολιτικής, θεσμοθετημένος πλέον, στο πλαίσιο των δύο υπουργείων Εξωτερικών, με περιοδικές συναντήσεις. Τρίτον, συνεχίζεται ο διάλογος για τα θέματα του Αιγαίου, οι γνωστές ως «διερευνητικές επαφές» αν και από το 2004 προχωρά με αργό βήμα. Τέταρτον, οι οικονομικές-εμπορικές σχέσεις έχουν φτάσει σε ικανοποιητικά επίπεδα (πριν ήταν ελάχιστες). Τέλος, αυξήθηκε ο τουρισμός (ειδικά από Έλληνες προς την Τουρκία όσο ποτέ άλλοτε), οι επαγγελματικές και πολιτιστικές επαφές και δραστηριότητες μεταξύ πανεπιστημιακών και φοιτητών, που συμβάλλουν με τον δικό τους τρόπο στην περαιτέρω βελτίωση του κλίματος αλληλοκατανόησης.

Παρά τα όποια θετικά όμως, ανησυχία δημιουργεί η προκλητική στάση της Τουρκίας, με τις συνεχείς παραβιάσεις στο Αιγαίο, η οποία μάλιστα το παρόν καλοκαίρι κλιμακώθηκε ασυνήθιστα.

Οι διπλωματικοί κύκλοι δίνουν τρεις λόγους για τους οποίους την περίοδο αυτή η Τουρκία οδηγείται καθημερινά σε συνεχείς παραβιάσεις στο Αιγαίο¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Π. Τσάκωνας, «Σύγχρονη ελληνική...», σελ. 89-90

¹⁵⁸ Άρθρο του Άγγελου Αθανασόπουλου, «Το Βήμα», 19/07/09

Πρώτο λόγο αποτελεί η εσωτερική πολιτική κατάσταση στη γείτονα. Η απόφαση της κυβέρνησης Ερντογάν να απαγορεύσει στα στρατοδικεία να δικάζουν πολίτες και να επιτρέψει σε πολιτικά δικαστήρια να δικάζουν στρατιωτικούς εξελήφθη από το στρατιωτικό κατεστημένο ως άλλη μια προσπάθεια μείωσης του κύρους του και περιορισμού της επιρροής του. Αυτή η διεκυστίνδα ισλαμιστών και οπαδών του κοσμικού κράτους προκαλεί αναταράξεις που εκδηλώνονται με αντιδράσεις όπως το μαπαράζ υπερπητήσεων στο Αγαθονήσι, το Φαρμακονήσι και τους Φούρνους. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με το γεγονός ότι η Τουρκία πιστεύει πως έχει φθάσει η στιγμή να αναγορευθεί επίσημα σε περιφερειακή δύναμη. Αντλεί την πεποίθηση αυτή από τη σημασία που της αποδίδει η νέα αμερικανική κυβέρνηση. Δεν είναι τυχαίες οι δηλώσεις της κυρίας Χίλαρι Κλίντον, η οποία ενώπιον του Κογκρέσου χαρακτήρισε την Τουρκία «αναδυόμενη παγκόσμια δύναμη». Ως τρίτος λόγος προβάλλεται το γεγονός ότι η Άγκυρα, έχοντας πλέον συνειδητοποιήσει ότι η ενταξιακή της πορεία προς την ΕΕ δεν έχει πολλές πιθανότητες να ευοδωθεί, επιθυμεί να στείλει ένα μήνυμα ότι έχει πάγιες επιδιώξεις και θέσεις τις οποίες δεν σκοπεύει να αλλάξει μόνο και μόνο επειδή συζητάει για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ακόμη πιο ανησυχητικές πάντως ήταν οι δηλώσεις του εκπροσώπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Μπουράκ Οζούγκεργκιν στις 15 Ιουλίου. Η υπενθύμιση ότι η Άγκυρα βλέπει «πολλά προβλήματα» στο Αιγαίο, τα οποία δεν μπορούν να αποκοπούν το ένα από το άλλο, άρα απαιτείται μια λύση-πακέτο, επαναφέρουν στο προσκήνιο την άποψη των Τούρκων ότι οι δύο χώρες πρέπει να συζητήσουν διμερώς.

Η Αθήνα επιμένει, διά στόματος και της κυρίας Μπακογιάννη, ότι υπάρχει μια διαφορά στο Αιγαίο, αυτή του καθορισμού της υφαλοκρηπίδας, η οποία θα μπορούσε να επιλυθεί στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Άγκυρα διαφωνεί και το δείχνει σε κάθε ευκαιρία, εστιάζοντας πλέον την τακτική της στο «γκριζάρισμα» του Αγαθονησίου και του Φαρμακονησίου. Μάλιστα την άποψή της για άμεσο διάλογο φαίνεται να συμμερίζονται οι ΗΠΑ. Πίσω από την παρατήρηση του εκπροσώπου του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών για την ύπαρξη ενός αμοιβαίου συμβιβασμού που ήδη έχει υπάρξει για ορισμένα ζητήματα, διπλωματικές πηγές διακρίνουν την επαναφορά στο προσκήνιο της Συμφωνίας της Μαδρίτης, της 8ης Ιουλίου 1997 στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ μεταξύ των τότε πρωθυπουργών Ελλάδος και Τουρκίας Σημίτη και Ντεμιρέλ.

Γεγονός είναι πάντως πως ακόμη και σήμερα, αντιμέτωπες πάλι βρίσκονται «οι δύο σχολές σκέψης για τη διαχείριση των διμερών ελληνοτουρκικών διαφορών» κατά έκφραση Έλληνα διπλωμάτη. Η πρώτη σχολή που προτάσσει την ανάγκη διαλόγου

σε σταθερή βάση ως της μόνης οδού διά της οποίας μπορούν να ξεπεραστούν τα προβλήματα, τα οποία απομυζούν πόρους και στις δύο χώρες και η σχολή του ρεαλισμού που υποστηρίζει ότι οι συνθήκες δεν είναι ώριμες για μια συζήτηση με την Τουρκία, ιδιαίτερα όσο εκείνη επιμένει στην αναθεωρητική πολιτική της στο Αιγαίο, ενώ πιστεύει ότι «ο διάλογος για τον διάλογο» προσφέρει άκοπα στην Άγκυρα την έξωθεν καλή μαρτυρία στους Ευρωπαίους.

6.3 Συμπεράσματα-προτάσεις για τα ελληνοτουρκικά

Συμπερασματικά, εξετάζοντας τις θέσεις των δύο χωρών για το Αιγαίο, όπως ξεδιπλώθηκαν στις κατά καιρούς, μεταξύ αυτών, κρίσεις, παρατηρούμε τα εξής:

Σχετικά με την **τουρκική θέση**, πέρα από ορισμένες ειδικές αναφορές νομικού χαρακτήρα αντλούμενες από το δίκαιο της θάλασσας και τη διεθνή πρακτική που σχετίζονται με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (βλ.ειδικές περιπτώσεις), η **όλη θεώρηση της γείτονος αναφορικά με το Αιγαίο είναι αμιγώς πολιτική, προκρίνοντας σαφώς τις πολιτικές μεθόδους επίλυσης των διαφορών που αυτή ορίζει**. Επομένως, η συστηματική επίκληση του Άρθρου 33 του Χάρτη του ΟΗΕ, παραπέμπει καταρχήν σε πολιτικές μεθόδους, εκεί όπου επιτρέπεται σχετικά εύκολα η απομάκρυνση από την αυστηρή εφαρμογή και ερμηνεία του διεθνούς δικαίου.

Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης αρχικά, η Τουρκία δεν φαίνεται να επιθυμεί τη δικαιοδοτική επίλυση της οποίας υφιστάμενης διαφοράς με την Ελλάδα στο Αιγαίο, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης της οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας. Αυτή η σαφής θέση της Τουρκίας ενδυναμώθηκε από μια σειρά πολιτικών κινήσεων της Άγκυρας έναντι του ΔΔ της Χάγης. Συγκεκριμένα, η Τουρκία δεν αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του ΔΔ, δεν δέχθηκε να συνάψει συνυποσχετικό το 1975 για από κοινού παραπομπή της υπόθεσης της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη και κατήγγειλε- μετά την ελληνική μονομερή προσφυγή στο ΔΔ το 1976- τη Γενική Πράξη της Γενεύης περί ειρηνικής επίλυσης των διαφορών του 1928, που άφησε περιθώρια δικαιοδοτικής προοπτικής στη διευθέτηση μιας διεθνούς διαφοράς με τρίτη αντισυμβαλλόμενη χώρα. Μάλιστα η μαξιμαλιστική θέση για το Αιγαίο διατυπώθηκε και από τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας Ετζεβίτ «ότι το θέμα του Αιγαίου δεν είναι νομικό αλλά πολιτικό ζήτημα»¹⁵⁹. Επίσης ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ι.Τζεμ υπενθύμιζε ότι «τα θέματα του Αιγαίου είναι ιδιαίτερα προβληματικά...Η Τουρκία επιμένει στο διεθνές δίκαιο και

¹⁵⁹ Βλ. «Ελευθεροτυπία», 18 Ιανουαρίου 2002

ιδιαίτερα στο Άρθρο 33 του Καταστατικού των Η.Ε και στην Agenda 2000 της ΕΕ του Ιουνίου 1999»¹⁶⁰.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, η Τουρκία θεωρεί ότι η ειρηνευτική διαδικασία για άρση των εντάσεων στο Αιγαίο, θα πρέπει να προχωρήσει, μέσω μηχανισμών ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, ένα πολιτικό πλαίσιο με τη μορφή διακήρυξης ή συμφωνίας, ένα νέο πλαίσιο ασφαλείας και ένα κώδικα συμπεριφοράς.

Η μοναδική στιγμή που η Τουρκία δεν απέκλεισε την πιθανότητα επίλυσης μέσω Χάγης, ήταν με τον Γιλμάζ, ο οποίος στο περιθώριο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Φλωρεντίας τόνισε ότι ο διάλογος θα μπορούσε να καταλήξει είτε σε διαιτησία είτε στο Δικαστήριο της Χάγης.

Αντίθετα, η **ελληνική θέση** πρότασε την ειρηνική διευθέτηση της μόνης διαφοράς που αναγνωρίζει, της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, με βάση τον σεβασμό των αρχών και των κανόνων του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Η επιλογή νομικής μεθόδου διακατονισμού της διαφοράς για την υφαλοκρηπίδα υπήρξε βασική συνιστώσα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο πεδίο των ελληνοτουρκικών αντιπαραθέσεων. Βέβαια, η αντίληψη αυτή δεν έχει αποδώσει καρπούς μέχρι σήμερα, ούτε όπως είδαμε με το κοινό ανακοινωθέν στις Βρυξέλλες μεταξύ Κ.Καραμανλή-Σ.Demirel τον Μάρτιο του 1975.

Επίσης, σε αντίθεση με την αντίληψη της Τουρκίας περί πολιτικών διαφορών στο Αιγαίο, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η μοναδική διαφορά της με την Τουρκία (υφαλοκρηπίδα) είναι νομικού χαρακτήρα και γι' αυτό το λόγο η ελληνική κυβέρνηση προσέβλεπε σταθερά στο ΔΔ ως μέσο επίλυσής της¹⁶¹.

Παράλληλα, στη βάση των παραπάνω και οι λύσεις είναι πολιτικές και επομένως η Ελλάδα δεν διαπραγματεύεται για τη κυριαρχία της δικαιώματα.

Τα σημεία τριβής των ελληνοτουρκικών σχέσεων όπως είδαμε είναι σύνθετα και πολυδιάστατα. Οι δύο χώρες κυρίως λόγω γεωγραφικής ιδιομορφίας έχουν αναπτύξει μια πολυετή αντιπαραθέση που φαίνεται πολύ δύσκολο να ξεπεραστεί. Ωστόσο, έχουν υπάρξει κατά καιρούς προσπάθειες για την αντιμετώπισή της με ποικίλους τρόπους.

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνουν ορισμένες προτάσεις στη βάση νομικών θεωριών, οι οποίες έχουν κυρίως επικουρική διάσταση στην όλη διαδικασία και προσπάθεια επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών.

¹⁶⁰ Βλ. «Το Βήμα», 9 Φεβρουαρίου 2002

¹⁶¹ Σ.Περράκης, «Αιγαίο. Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων», (Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Σάκκουλα, 2003), σελ.121

Μία μορφή στήριξης της διαδικασίας επίλυσης θα μπορούσαν να αποτελέσουν τα **δίκτυα** όπως αποτυπώνονται στο βιβλίο της Anne-Marie Slaughter "A new world order".

Η συγγραφέας τονίζει πως ο πολιτικός κόσμος σήμερα κυβερνάται μέσα από ένα παγκόσμιο σύμπλεγμα «διεθνών δικτύων» τα οποία υπάρχουν σε κάθε τομέα, αναπτύσσονται και τα οποία αν και έχουν ανατρέψει τα δεδομένα του πολιτικού κόσμου και της επικοινωνίας των κρατών μέσω πρωθυπουργών, προέδρων και υπουργών εξωτερικών, είναι υποτιμημένα. Τα δίκτυα, τα οποία μπορεί να είναι από μία ομάδα συνταγματικών δικαστών που ανταλλάσσουν απόψεις κατά μήκος των συνόρων μέχρι καθιερωμένους οργανισμούς όπως «Η διεθνής ένωση ασφαλιστικών εσποτών». Δίνοντας έναν ορισμό σ' αυτά τα δίκτυα, θα λέγαμε ότι πρόκειται για ανώτερους κυβερνητικούς υπαλλήλους-οικονομικούς ρυθμιστές, δικαστές, νομοθέτες κ.α.- οι οποίοι συνεργάζονται και ανταλλάσσουν πληροφορίες κατά μήκος των εθνικών συνόρων, με σκοπό να καταπολεμήσουν το έγκλημα, την τρομοκρατία και άλλα διεθνή προβλήματα. Η εργασία τους καλύπτει την εθνική ασφάλεια, διεθνή οικονομία, παγκόσμια περιβαλλοντική πολιτική και διεθνή ανθρώπινα δικαιώματα. Λειτουργούν οριζοντίως, συγκεντρώνοντας ανώτερους υπαλλήλους από διαφορετικές χώρες, οι οποίοι ανταλλάσσουν πληροφορίες ώστε να αναπτύξουν στρατηγικές για την επιβολή του νόμου και να εναρμονίσουν κανόνες για την εφαρμογή κοινών ρυθμιστικών προτύπων. Επίσης, λειτουργούν κάθετα, επιτρέποντας στους εσωτερικούς ανώτερους υπαλλήλους να συσχεφθούν και να συνεργαστούν με τους ανώτερους υπαλλήλους των υπερεθνικών ρυθμιστικών αντιπροσωπειών.

Τα δίκτυα, σύμφωνα με την Anne-Marie Slaughter θα βελτιώσουν τη σύμπλευση με τους διεθνείς κανόνες και θα αναπτύξουν την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των ηγετών των κρατών.

Στη βάση της θεωρίας των δικτύων μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αυτή θα ήταν δυνατό να εφαρμοστεί και στα ελληνοτουρκικά με μια ομάδα διεθνών νομικών ή και ανώτερων κυβερνητικών υπαλλήλων που να ανταλλάσσουν πληροφορίες, να επεξεργάζονται πιθανές λύσεις και να διατυπώνουν προτάσεις για την οριστική επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών. Επίσης θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διευκόλυνση των συνομιλιών και της επικοινωνίας εν γένει, σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αλεξανδρής Αλέξης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987», (Αθήνα: Γνώση, 1988)
- Βαληνάκης Γιάννης, «Εισαγωγή στην ελληνική εξωτερική πολιτική 1949-1988», (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1989)
- Βερέμης Θάνος, «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, 1453-2005», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2005)
- Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος, «Η ελληνο-τουρκική σύγκρουση. Από την Κύπρο στα Ίμια 1955-1996. Η οπτική του Τύπου», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1997)
- Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος - Τσάκωνας Παναγιώτης, «Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1999)
- Διβάνη Λένα, «Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας 1830-1947», (Αθήνα: Καστανιώτης, 1999)
- Ηρακλειδής Αλέξης, «Άσπονδοι γείτονες, Ελλάδα-Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης 2007)
- Ηρακλειδής Αλέξης, «Η Ελλάδα και ο εξ ανατολών κίνδυνος», (Αθήνα: Πόλις, 2001)
- Ηρακλειδής Α.- Γ.Κωστάκος- Χ.Φραγκονικολόπουλος, «Διεθνείς Διενέξεις. Αντιμετώπιση και Επίλυση», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1994)
- Θεοδωρόπουλος Βύρων, «Οι Τούρκοι και εμείς», (Αθήνα: Φυτράκης 1988)
- Ιωάννου Κ. & Στρατή Α., «Δίκαιο της Θάλασσας», (Αθήνα: Σάκκουλας 1996 β' έκδοση)
- Κοσμαδόπουλος Δ., «Οδοιπορικό ενός Πρέσβη», (Αθήνα:Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1988)
- Κουλουμπής Θεόδωρος – Κώστας Δ., «Διεθνείς Σχέσεις - Μια συνολική προσέγγιση», Τόμοι α&β, (Αθήνα: Παπαζήση, 1985)
- Κουλουμπής Θεόδωρος, «Διεθνείς Σχέσεις. Εξουσία και δικαιοσύνη», (Αθήνα: Παπαζήσης, 1995)
- Κώστας Δημήτριος & Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική :οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό πρόβλημα», (Αθήνα, Εκδόσεις: Σάκκουλας, 1989)
- Οικονομίδης Κώστας, «Θέματα διεθνούς δικαίου & ελληνικής εξωτερικής πολιτικής», (Αθήνα: Σάκκουλας, 1999)

- Παπακώστας Άλκης, «Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Ειρηνικά και βίαια μέσα επίλυσης διεθνών διαφορών», (Αθήνα: Σάκκουλας, 1988)
- Περράκης Στέλιος «Αιγαίο. Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων», (Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Σάκκουλας, 2003)
- Ριζάς Σωτήρης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο 1973-1976», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2006)
- Ριζάς Σωτήρης, «Από την κρίση στην ύφεση: Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας», (Αθήνα: Παπαζήση, 2003)
- Ροζάκης Χρήστος, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987», (Αθήνα: Γνώση, 1988)
- Σαζανίδης Χρήστος, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978», (Θεσσαλονίκη 1979)
- Σβολόπουλος Κωνίνος, «Το καθεστώς των νησίδων του Ανατολικού Αιγαίου», (Αθήνα: Εστία, 2003)
- Σισιλιάνος Λίνος, «Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για χρήση βίας», (Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, 2003)
- Τσάκωνας Παναγιώτης, «Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική», Τόμος Β' (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 2003)
- Χειλά Ειρήνη, «Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων», (Αθήνα: Ι.Σιδέρης, 1999)
- Ομάδα Διαχείρισης Συγκρούσεων του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ στο «Συγκριτικές Ειρηνευτικές Διαδικασίες. Μια ανάλυση των Διαδικασιών Διαπραγμάτευσης και Συμφιλίωσης», (Αθήνα: Λιβάνη, 2001)

Ανασκοπήσεις

- Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 1998, «Η Ελλάδα και ο κόσμος 1997-1998», (Αθήνα: Παρατηρητής-ΕΛΙΑΜΕΠ, 1998)
- Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 1999 «Η Ελλάδα και ο κόσμος 1998-1999», (Αθήνα: Παρατηρητής-ΕΛΙΑΜΕΠ, 1999)
- Ανασκόπηση αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής 2000 «Οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις 1999-2000», (Αθήνα: Παρατηρητής-ΕΛΙΑΜΕΠ, 2000)

Αρχεία

- Αρχεία Καραμανλή τόμοι 8,10

• ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Carr E.H., *"The Twenty-Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations"* (London: Mcmillan 1939)
- Couloumbis Theodore, *"The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle"*, (New York: Praeger, 1983)
- Kegley Jr. Charles W. *"The Neoliberal Challenge to realist theories of World Politics"*, (London: Wadsworth Publishing, 1994)
- Kennan George F. *"Realities of American Foreign Policy"* (Princeton: N.J: Princeton University Press, 1954)
- Keohane: Robert O, *"After Hegemony Cooperation and Discord in the World Political Economy"*, (Princeton: N.J: Princeton University Press 2005)
- Mearsheimer, John J., *"The Tragedy of Great Power Politics"*, (New York: W. Norton&Company, 2001)
- Morgenthau Hans J., *"Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace"*, 5th edition (New York: Knopf, 1973)
- Rozakis Christos *"The Greek Continental Shelf"*, Martinus Nijhoff Publishers, 1997
- Slaughter Anne-Marie, *"A new world order"*, (Princeton University Press, 2004)

Άρθρα

- Canestaro A. Nathan, *"Realism and Transnationalism: competing visions for international security"*, Boston University International Law Journal (Vol 25:113), 2007
- Hathaway Oona, *"Between Power and Principle"*, University of Chicago Law Review Vol.71, 2005
- Koh H. Harold, *"Why Do Nations Obey International Law"*, The Yale Law Journal, Vol. 106:2599, 1997

Δικτυακοί τόποι

- www.mfa.gov.tr